

4
2006
(86)

Cena 3,00 zł

НАД БУТОМ І НАРВОЮ



PL ISSN 1230-2753 Nr Indeks 507-714



НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 4 (86) – Липень – Серпень 2006

Numer 4 (86) – Lipiec – Sierpień 2006

www.nadbuhom.free.ngo.pl

ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski

Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29

E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Кароліна Матейчук, Людмила Филімонюк. Співпрацівники редакції: Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Іван Оверчук, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леокадія Саєвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Часопис субсидійований Міністерством внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Ludmiła Filimoniuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Karolina Matejczuk. Współpracownicy redakcji: Helena Czaban, Agnieszka Firsowicz, Jan Ignaciuk, Jan Owerczuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховуючи гроші на банк. рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank BPH O/Bielsk Podlaski, nr 97 1060 0076 0000 4011 6000 1197. Річна передплата за 2006 рік на території Польщі коштує 25,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 45 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: Związek Ukraińców Podlasia

Roczna prenumerata na cały rok 2006 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 5.00 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2006 – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 45 USD (poczta lotnicza).

Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66, tel (085) 868-44-40, 741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

Зміст * Spis treści

I. Бакунович, Глені знов попливли Нарвою	2
М. Ігнатюк, <i>Опелі</i>	3
К. Kościwicz, «Kupalskie klimaty» na <i>Bachmatach</i>	4
Ю. Гаврилюк, <i>Де українці, там і пісня!</i>	7
А. Артем'юк, <i>Форум українців всього світу</i>	10
art., <i>Odpowiedź Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji na «List otwarty» mniejszości narodowych</i>	11
А. Єкатеринчук, <i>В Люблині також можна бути собою...</i>	12
Я. Шевчук, <i>Проникнення у сокровенне</i>	13
А. Савенець, <i>Презентація книжки Степана Сидорука</i>	15
Від «нецензурицини» по устаткованість. <i>Запис дискусії з нагоди 15-річчя «Над Бугом і Нарвою»</i>	16
“Горщик – він стоїть як душа народу”. <i>Розмова з В. Логвином</i>	20
І. Оверчук, <i>Біловізька пуща то передусім люде</i>	21
J. Hawryluk, <i>Jarosławowy gród nad Sanem</i>	25
І. Оверчук, <i>Як хліборуб став книговодом – а може наодворуот?</i>	29
С. Савчук, “ <i>Все вітер був в очі</i> ”. <i>Дитяча одіссея Степаніди Соснюк</i>	30
J. Hawryluk, <i>Sapiehowie – pierwszy podlaski wojewoda i jego następcy</i>	33
M. Postił-Jaruha, <i>Czytanie ikon. Podstawy ikonowego pisma, cz. 8</i>	38
С. Лашенко, <i>Син Берестейщини, герой України</i>	41
Є. Жабинська, <i>Читаймо сучасну українську літературу!</i>	44
<i>Пишуть читачі</i>	45
Л. Филімонюк, <i>Хроніка літніх українських подій на Підляшші</i>	46

НАША ОБКЛАДИНКА

Спогад «На Івана, на Купала» в урочищі Бахмати – свята української культури, повного музики, барвистих костюмів та з невід’ємними вінками, які дівчата на воду при співах пісень милозвучних пускають, а юнаки їх ловлять, надіючися, що з ним і дівоче серце ввіймають...

Фотографії Ю. Гаврилюка



Глені знов попливли Нарвою

Як у давнину називалось сплавляння дерева річкою Нарвою? Як називались люди, що займались цим ремеслом? Яку працю мусили виконати, щоб перетранспортувати пушанське дерево до Тикоціна? Якої вживали термінології? Таких речей дізнались ті, які взяли участь у I Ориських зустрічах, які відбувалися в декількох місцевостях в ґміні Нарва.

I Ориські зустрічі це цикл імпрез, організованих Об'єднанням „Спадщина Підляшшя” в рамках проекту „Плотом через пущу, тобто коротка історія населення та експлуатації Біловезької пущі”. Проходив він від 3 по 10 липня в Рибакх, Нарві і Пухлах. Організатори імпрези продемонстрували будівництво плота та пригадали традиції пов'язані зі сплавлянням пушанського дерева, званого орилькою.

— Ориський значить те саме, що флісацький, — пояснює Мирослав Степанюк, головний організатор імпрези. — В нас передовсім вживано назв „ориські сплави”, „орилі”, „орилька”. Щоб підтримати ці регіональні назви зустрічі є „ориські”, хоча слова „ориські” чи „орельські” вживалося на цій території Польщі.

Орилька в давнину це був спосіб сплавляння пушанського дерева річкою Нарвою. Основною одиницею був глень. Це була платформа збита з кіль-

кох деревин. Як об'єднаємо кілька гленів, тоді виходить шнур. Кілька шнурів становило пліт (плуот), але таких на Нарві не зустрічалось з огляду на велику ширину ріки.

— Хоча ранньою весною, коли річка вилівала, була можливість єднати шнури в плоти, — додає М. Степанюк.

Сплавляння дерева річкою було найдешевшим і єдиним засобом його транспорту. Разом з деревом можна було транспортувати інші пушанські товари.

— Мед, воск, потаж, вугілля з дерева, — наводить приклади М. Степанюк. — З більш рільничих теренів транспортовано збіжжя. З міста Нарви хміль. Це все сплавлялося на плотах як товари. Перед війною сплавляли дерево до Тикоціна. Звідти дерево Віслою трапляло до Гданська, а навіть морським шляхом до Щеціна. Останні такі сплави реалізовано ще в середині 1950-тих років.

Орильські зустрічі, окрім того, щоб показати саме сплавляння дерева, мали ширшу мету. Організатори зібрали інформації та спогади від тих людей, які пам'ятають ще сплавляння дерева, інформації про місця, з яких його сплавляли. При нагоді видано книжку, в якій поміщено інформації про осадництво в Біловезькій пущі та сплав дерева. У книжці знаходиться також словник з орильською термінологією з початку XIX століття.



Мистецький сувенір з Ориських зустрічей. Графіка Леона Наум'юка



Щоб рушити з плином Нарви треба було кілька днів чесно попрацювати при будові плота в тихому заплаві біля Рибаків

– Метою було зацікавити нашою минувиною молодь, – говорить Мирослав Степанюк. – При організації цих Орильських зустрічей співпрацювали ми з гімназією в Нарві. Молодь брала участь у варштатах. Одним з завдань було теж перевірити пліт, чи його можна використати як туристичну атракцію, комерційний продукт для перевезення туристів, який збагатив би туристичні атракції цього регіону.

Першою частиною Орильських зустрічей були варштати в селі Рибакі, де на річці молоді орилі перевірили технологію будови глєня. На підставі



У Нарві можна було не лише вивчати орильську традицію, але й порозважатися стрільбою з лука

списаних від людей інформацій та використовуючи етнографічні записи збудовано два глєні. На кожен складалося по 8 балів ялинового дерева. На одному глєні поміщено орильську буду, яку використовували до переховування одєжі, харчів та знарядь. На другому глєні замонтовано гальмо, в орильській термінології зване шрекком.

7 липня орилі попливли з Рибаків до Нарви, де наступного дня відбувалися презентації традиційного ремесла і рукоділля, зокрема предметів щоденного вжитку із дерева, які зорганізовано в рамках VII Днів Нарви. Згодом глєні рушили до Пухлів, в яких є осідок „Спадщини Підляшшя”, а пізніше до Телушків, де дерево має бути порізане в місцевому тартаку і послужить за будівельний матеріал.

– У майбутньому в Пухлах хочемо створити орильську корчму і причал, бо у минулому такі існували, – говорить Степанюк. – Саме в Пухлах було місце, де зупинялись орилі після сплаву. Є це підтверджено у джерелах. Будемо це реалізувати. Слід буде теж подумати над новою конструкцією плота, так, щоб достосувати її для туристів. Щоб виглядом нав'язувала до традиції, але теж виповнювала вимоги безпеки. Вона мусить бути легша і така, щоб після сплавлення можна було її перетранспортувати до первісного місця. Найкраще водою.

Іван БАКУНОВИЧ



Орелі

Як у лісі хороше бивас
Особливо то весною
Шуміт пуца Біловізька
Берег гнеться пуд сосною

Приспів:

*Ех як орелі річкою Нарвою ліс
сплавляли*

*Дівчиноньку чорнооку вподобали
Дівчина в броді хусткі прала
Молоденького ореля покохала*

Пускайте пас ставай на глєнь
У руках ляску держи
Дядьку Вася дай команду
Туолькі у цілі бережи

Приспів

От хороша наша річка
Стоять села над рикою
Тече чистенька водія
Куолькі пташок над водою

Приспів

Не смутись чекай дівчино
Пливемо в свати до тебе
Там над берегом хатіна
Возьму мілюю до себе

Приспів

Цей вірш-пісня є твором народженого у 1931 році в Рибалах співака-поета Миколая Ігнатюка й записаний від нього Юрієм Гаврилюком наприкінці 1980-их років (вперше надрукований був у журналі „Основи”, Більськ, № 3, 1989). Пан Микола сказав тоді, що останній пас сплавляли Нарвою у 1953 році.

Ляска – дрюк до керування
Цаль – останній глєнь



Zimno i deszcz nie wystraszyły wielbicieli ukraińskiego folkloru. Jak co roku podczas organizowanej nad zalewem Bachmaty koło Dubicz Cerkiewnych imprezy folklorystyczno-folkowej „Na Iwana, na Kupała” bawiło się do białego rana kilka tysięcy ludzi.

«Kupalskie klimaty» na Bachmatach

– Moja ciocia prowadzi zespół folklorystyczny „Ranok”, więc znam tradycję ludową. Wije wianek, bo jest święto. Według tradycji, jeśli jakiś chłopak wyłowi mój wianek, to wyjdę za mąż, ale mnie się nie śpieszy – mówi Paulina Łuciuk ze Świdnika. – Tu, niedaleko mam rodzinę, przyjeżdżam od kilku lat, bo bardzo mi się taka impreza podoba.

Chociaż tegoroczne lato jest upalne jak nigdy dotąd, w sobotę 15 lipca, gdy odbywała się impreza nawiązująca do tradycji słowiańskiej nocy kupalskiej, było dość zimno i padał przełotny deszcz. Na dobrą sprawę nie powinno to nikogo martwić, kiedyś był to bowiem nieodzowny element ludowego święta, bo jak głosi stare powiedzenie „ne hoże na Kupała suchomu



buty”. Dlatego też, gdy nie było deszczu oblewano się źródlaną wodą. Jak bowiem stwierdzają badacze tradycyj-

nej kultury, obrzędy kupalskie służyły oczyszczeniu ich uczestników ogniem i wodą – żywiołami zdolnymi do uchronienia ludzi przed złymi mocami, które w przekonaniu naszych przodków miały czyhać na każdym kroku. Dlatego też centralnym miejscem uroczystości było ognisko, które rozpalano z nastaniem zmierzchu, pilnując, aby nie gasło do rana – każdy z obecnych starał się przeskoczyć przez nie po kilka razy.

Wprawdzie i na Bachmatach z nastaniem nocy zapłonęło ognisko, w którym spopieliła się kukła Kupały, to jednak najbardziej przyciągały wzrok młode dziewczęta w pysznych, kwiecistych wiankach na głowach, zarówno występujące na scenie, jak i będące „zwyczajnymi widzami”. Te ostatnie

nie miały – niestety – pięknych wyszywanych koszul, a sznury korałi zastępowały wiszące u szyi „komórki”.

– *Wianki mamy przede wszystkim po to, aby się wyróżnić w tłumie. Poza tym jest to jednak tradycja, o którą trzeba zadbać* – przekonywała Maryla Oksentiuk ze Starego Kornina.

Wianki, woda, ogień i jak zawsze – rodzinny piknik tysięcy ludzi, miłośników folkloru i tradycji ludowej, którzy przyjechali z Hajnówki, Bielska Podlaskiego, Siemiatycz, Białegostoku, a nawet centralnej Polski. Obserwowali oni rekonstrukcję obrzędów kupalskich w wykonaniu zespołów folklorystycznych z Podlasia i Ukrainy, rozpalanie ogniska, topienie kuki i puszczanie wianków. Na scenie wystąpiły zespoły z Dubicz Cerkiewnych – „Strumok” i „Na Meży”. Z Bielska wystąpiły zespoły „Ranok” i „Kuranty”, duet Ewa Korycka i Olga Ryżyk, a także solistka Roksana Wyszowska. Z Kleszczel przybyła „Tyr-sa”, a seniorów reprezentowała dubiażyńska „Rodyna”. Wsparli ich artyści z Ukrainy – „Perłyńka” i „Czornobryweć” z Połtawy, „Słowianoczka” i „Duliby” z Równego oraz soliści Olha Czubar (Charków) i Saszek Newże (Równe). Późnym wieczorem zaczęła się bardziej zabawowa część koncertu, podczas której do „dzikich tańców” zagrzewały olsztyńskie zespoły folkowe „Berkut” i „Kraina Mrij” oraz „Ot



Wianek na głowie, piękny warkocz i komórka na szyi. Tak wygląda współczesna dziewczyna nocy kupalskiej.

Vinta” i „Feniks” z Równego. Łącznie na imprezie wystąpiło 16 zespołów i indywidualnych wykonawców.

W tym roku kupalskie śpiewy i tańce filmowała ekipa 3 programu Telewizji Polskiej z Krakowa, która realizowała kolejny odcinek poświęconej mniejszościom narodowym audycji „Etniczne klimaty”. Dzień wcześniej gościła ona też w Bielsku, gdzie odbyło się spotkanie przed kamerą z kierownikiem zespołu „Ranok” Elżbietą Tomczuk, zaś w redakcji „Nad Buhom Narwoju” z redaktorem naczelnym Jerzym Hawrylukiem, przewodniczącym Związku Ukraińców Podlasia

Andrzejem Artemiukiem oraz Andrzejem Jekaterynczukiem – członkiem ZG ZUP, a jednocześnie studentem ukrainistyki na lubelskim UMCS. Rozmowa w redakcji dotyczyła zarówno problemów związanych z funkcjonowaniem pisma, które w tym roku obchodzi jubileusz 15-lecia, jak też w ogóle historii regionu i kwestii kształtowania się wśród jego mieszkańców nowoczesnej ukraińskiej świadomości narodowej. Wprawdzie w TVP Białystok audycje ukraińskie są nadawane co niedzielę, ale w skali kraju program poświęcony ukraińskiej społeczności Podlasia to rzecz nowa.

– *Zajmuję się tematyką mniejszości co najmniej od 20 lat, ale telewizyjnych programów ogólnopolskich o Ukraińcach z Podlasia nie widziałem* – mówił Waldemar Janda, dziennikarz TVP Kraków, realizujący program „Etniczne Klimaty”. – *Myślę, że po naszej obecności tutaj, po pierwszym programie o Ukraińcach, który robimy w ramach „Etnicznych Klimatów”, będą następne. Tematyka wielokulturowości Podlasia, współistnienia Polaków, Ukraińców, Białorusinów, Tatarów, kwestia gwar Podlasia, jego historii, wydaje się na tyle ciekawa i rzadko ukazywana, że warto będzie wrócić. Może nawet w postaci czegoś poważniejszego. Może filmu dokumentalnego, a nie szybkiego reportażu, jaki teraz robimy. Mnie zainteresowało jak to może być, że w jednej wsi ludzie, których znam i lubię – jeden jest*



Agata Żydanowicz, MSWiA: Trud organizatorów zaowocował wspólnym przedsięwzięciem...

Białorusinem, a drugi Ukraincem. Jednemu i drugiemu właściwie wierzę, że wybrał opcję narodową. Tylko czy to wynika z kultury, czy tradycji własnej rodziny? To mnie ciekawi.

Dla pochodzącego z Gujany Briana Scotta, który jest „twarzą” programu, fakt obecności na Podlasiu Ukraińców był swego rodzaju odkryciem – pomimo że był tu kilkakrotnie. – *Wcześniej robiłem program o Białorusinach... Myślałem iż tylko Białorusini mieszkają na Podlasiu – przyznał dziennikarz. – Wtedy byliśmy w liceum białoruskim i rozmawialiśmy z uczniami. Tutaj mamy współpracowników naszego programu, którzy pracują w telewizji regionalnej, ale nie ma wśród nich osób z innych grup etnicznych czy narodowych niż białoruskie. Zapytany zaś o wrażenia z imprezy odpowiedział: – To nie jest mój pierwszy pobyt na nocy kupalskiej. Byliśmy w Posadzie Rybotyckiej niedaleko Przemyśla, gdzie zbierają się Ukraińcy, których wysiedlono w akcji „Wisła”. Impreza była podobna, ale nie na tak wielką skalę, jak w Dubiczach Cerkiewnych. Tam nie ma aż tylu ludzi, dziewczyn, ani tak ładnej sceny. Dobrą rzeczą, którą mają, jest rzeka. Kiedy wianki są puszczane na wodę, ładnie wyglądają, bo odpływają z nurtem, można godzinami patrzeć. Tutaj wianki wracają do brzegu – no bo po co utrudniać życie chłopakom?*

„Na Iwana, na Kupala” – impreza rozpoczynająca letnio-jesienny cykl imprez artystycznych organizowanych przez Związek Ukraińców Podlasia, ma już kilkunastoletnią tradycję, pierwszy raz odbyła się bowiem w 1996 roku nad Narwią. Nad zalewem Bachmaty odbywa się od 1998 roku – dzięki współpracy z kierownictwem gminy Dubicze Cerkiewne.

– *Dzień Kupaly jest najdłuższy w roku, noc Kupaly – najkrótsza; były one jednym ciągiem wesela, śpiewów i obrzędów – mówił na otwarciu imprezy Anatol Pawłowski, wójt gminy Dubicze Cerkiewne. – Rozpalano ogniska, palono magiczne zioła, co miało chronić przed złymi mocami, chorobami oraz zapewniało urodzaj. W trakcie radosnych zabaw odbywały się różnego rodzaju wróżby i tańce. Dziewczęta puszczały wianki ze świecami w nurty rzek. Wyłowienie wian-*



Brian Scott, TVP 3 Kraków: Noc Kupaly w Dubiczach Cerkiewnych to impreza na wielką skalę. A Ukrainki są piękne, szczególnie we wiankach...

ka przez kawalera wróżyło szybkie zamążpójście. W czasie tej nocy poszukiwano również kwiatu paproci, który miał nieść miłość i szczęście. Wszystkim, którzy przybyli na tę imprezę Nocy Kupaly, życzę wielu radosnych wrażeń i niezapomnianych chwil, spędzonych przy przepięknej muzyce ukraińskiej, przy ognisku i poszukiwaniu kwiatu paproci.

Impreza takiej skali jak „Na Iwana, na Kupala” mogła się odbyć dzięki mecenatowi państwowemu, którego realizatorem jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

– *Trud organizatorów zaowocował wspólnym przedsięwzięciem – powiedziała Agata Żydanowicz, która w tym roku reprezentowała MSWiA. – Pracę Związku Ukraińców Podlasia wspiera również minister, przekazując dotacje na takie imprezy jak dzisiej-*

sza. Ale nie tylko. Wspieramy również druk czasopism, inwestycje służące mniejszościom narodowym w Polsce, w tym mniejszości ukraińskiej.

– *Dzisiejsza uroczystość zrodziła się w tradycji obyczajów – podsumował Andrzej Artemiuk, przewodniczący Związku Ukraińców Podlasia. – Jest to święto naszej kultury, pieśni, tańców i kultywowania obyczajów przodków. Kultura jest ostoją zachowania narodu. Jesteśmy kontynuatorami tego, co przekazali nasi przodkowie, dlatego podtrzymujemy i rozwijamy tradycję, a do współpracy zachęcamy wszystkich zainteresowanych.*

A za rok znowu „Na Iwana, na Kupala” – tym razem już po raz dziesiąty na Bachmatach.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Zdjęcia autorki artykułu



Де українці, там і пісня!

Хочемо чи ні, живемо в умовах повсякденної присутності, щоб не сказати терору, масової музичної культури, — за мовою виконавців раз англійської, раз польської, а завжди галасливої, — якою наші вуха постійно атакують не лише телебачення і радіо, але також клуби, паби „і таке інше...”. При такому „стандарті” приємною несподіванкою стає й таке, що трапилося мені недавно в літньому кафе при березі Буга, під Замковою горою в Дорогичині — можливість послухати пісень на слова рефлексійних віршів Едварда Стахури. Але це мене водночас переконало, що справжній, нестримний ентузіазм в українській душі зможе викликати лише пісня про парову машину, заспівана „Косарями” на сцені побіч черемшанського ГОК-у, яку всі „хто був і хотів” могли почути 29 липня під час чергових, восьмих вже, Польсько-українських музичних зустрічей.

Зрозуміло, цікавих і трапляючих до вуха пісень у Черемусі було багато, адже виконавці з’їхалися із різних сторін, а до того в барвистих вишиванках та зі співом переїхали на фурманках і бричках вулицями осади вже о 16-тій годині пополудні — щоб і таким способом заявити про свою присутність й запросити на концерт, який почався дві години пізніше. А перед тим, коли на сценіч-

ному майданчику розташованому поруч будинку Гмінного осередку культури, тривали технічні приготування, ініціатор імпрези, Славомир Савчук, запросив любителів української традиції до гоківської кав’ярні на першу публічну презентацію фільму „Гілочка — чотири пори року”, будучу свого роду шанобливим уклоном складеним фольклорним сільським колективам з гмін Черемуха і Кліщелі.

— Такі колективи, як жіночі гурти з Черемухи-Села, з Дашів, з Доб-

риводи і Вільки-Терехівської зробили велику справу, — підкреслює С. Савчук. — Завдяки їм на сцені і в суспільній свідомості, в тому й у медіальному просторі, існують такі явища нашої традиційної культури як веснянки, рогульки, весільні пісні — взагалі автентична музична культура Підляшшя. Але не можемо ошукуватися — існує вона вже лише в цій естрадній формі, бо хто сьогодні, вийшовши у травні на село вечором, почує заспівану на вулиці веснянку. Тому наш проект це спроба



Новим акцентом „Зустрічей” була перша публічна презентація фільму „Гілочка — чотири пори року”, на яку запросив Славомир Савчук

зберегти, архівізувати те, що непомітно відходить з нашого життя, бо довкола є вже цивілізація електронних медіа. І, що парадоксально, вони цю традицію нищать, а з другого боку ідуть нам з допомогою.

Опрацьований Славомиром Савчуком проект, в якого технічну реалізацію включився Юрій Місіюк, продуцент українських телевізійних програм „Український перегляд”, це передусім запис спільного співу черемшанського молодіжного колективу „Гілочка” з сільськими колективами. Досі зrealізовані вже такі елементи циклу як колядування (з колективом із Вільки-Терехівської), веснянки (із співаками з Добриводи) та обряд випікання весільного короваю, пов’язаний передусім з осінню – співучасником був гурт з Черемухи-Села. В плані є ще запис жнивних пісень, після чого календарний цикл буде повністю завершений. Отже – сподівайся ширшого обговорення зrealізованого вже проекту в черговому числі нашого журналу.

О шостій годині вечора почався головний концерт, на початку якого виступили саме ці фольклорні колективи, які задіяні в проект „Чотири пори року” – жінки з Вільки-Терехівської, Добриводи, Черемухи-Села та „Гілочка”. Після них палітру підляських виконавців доповнили дуб’яжинська „Родина” та більський молодіжний „Ранок”, який вже традиційно виступає в трьох іпостасях – як танцювальна та дві різні віком вокальні групи. Згодом „бабці” з Черемухи-Села та „внучки” з „Гілочки” вийшли на сцену ще раз, цим разом щоб спільно показати обряд випікання короваю, який завжди супроводжувався численними піснями та ще й жартами, адже на весіллі веселитися треба.

– Польсько-українські музичні зустрічі, – обгрунтовує С. Савчук насиченість програми фольклором, – це передовсім спроба презентації української музичної культури, яка сприйнятлива й близька для підляського глядача. Тому-то на черемшанській сцені виступають переважно колективи з регіону, а також най-



Весільні обряди показали „Гілочка” зі співочим колективом із Черемухи-Села та рівненська „Горина”

більше з нами спорідненого Полісся. Але цю імпрезу адресуємо не тільки до українського, чи українськомовного, глядача, але також до наших сусідів поляків і білорусів, не лише з Підляського воєводства. Хоч це є локальна імпреза то знаю, що є люди, які спеціально приїжджають до Черемухи з інших частин Польщі, щоб послухати української народної музики та фольку.

Окрім традиційних підляських пісень зі сцени лунали також привітання виконавцям і глядачам від імені організаторів – Союзу українців Підляшшя, який представляли Славко Савчук і голова Андрій Артем’юк та Гмінного осередку культури в Че-

ремусі, яким керує Варвара Кузуб-Самосюк. З Білостоку прибув також уповноважений Підляського воєводи в справах національних меншин Лешек Колесьнік. Привіз він привітальний лист від Ярослава Зелінського, відповідаючого за справи меншин секретаря стану в Міністерстві внутрішніх справ і адміністрації, в якому м.ін. сказано: *Dzisiejsze spotkanie jest okazją do wspólnej zabawy, która oprócz dostarczania radości dowodzi, jak ważne i wartościowe jest przenikanie się kultur. Możliwość obcowania z kulturą sąsiadów przybliża nas do nich i wywołuje poczucie wspólnoty. Spotkania są także świętem wszystkich mieszkających na Podlasiu*

Ukraińców. Udział w nich pomaga w zachowaniu narodowej tożsamości, sprzyjając zrozumieniu, jak ważne są dla nas wszystkich kulturowe korzenie. Niech więc muzyka stwarza nastrój sprzyjający poznaniu, zrozumieniu i zaprzyjaźnieniu się.

Безсумнівно, музика є універсальною мовою порозуміння, тим більше, що Північне Підляшшя це регіон віддалений від місць, в яких відбувалися найдраматичніші події національного конфлікту першої половини ХХ сторіччя, й українство сприймається тут саме через призму культури, зокрема народної, якої основою є пісні, як обрядові, так і „разні”. А такі імпрези як музичні зустрічі в Черемусі це для нехтованої сучасністю традиції нобілітація, доказ, що це не залишок „колишніх забобонів”, а вартість про яку треба дбати. З другої сторони назва „польсько-українські зустрічі” дещо неадекватна до змісту, що й визнає сам її ініціатор.

– Назва імпрези, – говорить Славко Савчук, – виникла на швидку руку після того як Союз українців Підляшшя вийшов з організації Музичних діалогів над Бугом у Мельнику і треба було швидко придумати щось нового. Тому-то думаю, що в наступному році треба буде дещо поміняти формулу імпрези, як і її назву.

Яка буде ця нова назва і формула – побачимо через рік. А цього річчя зустрічі задивлялися в мандруюче по небосхилі сонце й пригощали глядачів все новими й новими піснями, з якими на сцену виходили ще й „Симпатичний варіант” та дівчата й хлопці з рівненської „Горини”, які показали себе не лише як співаки, але й актори обрядових сцен із подільського варіанту українського весілля. Як і минулому, всі охочі могли поспробувати сил в конкурсі „Співай по-своєму”, а при тому не лише порадіти з аплаву публіки, яка рясно аплодувала сміливцям, але й нагород від головного спонсора імпрези.

А коли вже й сонце натішилося милозвучністю традиційної української пісні та пішло відпочивати пе-



На черемшанській сцені „Косарі” та „Хутір”

ред черговим спекотним днем, на сцену вийшли виконавці більш „драйвової” музики – фолькові ансамблі: гданський „Хутір”, „Косарі” з Рівного, а на прощання – „Черемшина”.

Коли в недільні досвіти заспане ще сонце знов почало несміливо позирати на вулички залізничної осад

й майдан при будинку культури показалося, що черемшанські зустрічі з українською музикою це вже історія. А може краще б сказати, що не так то й далеке майбутнє – бо де українці, там і пісня!

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Форум українців всього світу

У днях 18-20 серпня 2006 в Києві пройшов IV Всесвітній форум українців. З багатьох країн світу приїхали до столиці України представники діаспори, а також автохтонні українці, які проживають поза сьогодишніми межами України. У Форумі взяло участь біля трьох з половиною тисяч делегатів, серед яких були й представники української громади з Польщі. До складу делегації з Польщі увійшло сім осіб, в тому числі голова Союзу українців Підляшшя.

Церемонія відкриття форуму відбулась у Національному палаці мистецтв «Україна». Зі вступним словом виступав голова Української Всесвітньої Координаційної Ради Михайло Горинь. Про організацію і проведення Форуму розповів у своєму виступі Ігор Ліховий – міністр культури і туризму України. Після нього виступали ще міністр закордонних справ України Борис Тарасюк, Аскольд Лозинський – президент Світового Конгресу Українців, голова Союзу Українців Росії – Василь Дума та голова Європейського Конгресу Українців – Ярослава Хортянї.

У виступах представників східної та західної діаспори ставилось ряд питань відносно праці державних установ з закордонним українством, а також і ситуації у материковій Україні. Аскольд Лозинський питав – «Як зрозуміти сьогодні прем'єра, що виступає не державною мовою, і двох віце-прем'єрів, що виступають виключно російською мовою?». Він наголошував також, що особливої уваги потребують українці східної діаспори, тобто ті, які проживають у країнах колишнього СРСР.

Основною частиною церемонії відкриття був виступ президента України Віктора Ющенка. У своїх словах віднісся він до питань ставлених раніше промовляючими. Пояснював, що Універсал національної єдності та політична ситуація викликана після його підписання є кроком до консолідації західної та східної частин України. Підкреслив, що основою для культурного та суспільного розвитку країни є розвиток її економіки. Зараз в Україні показники економічного росту досить високі – за минулі місяці цього року ріст



Голова Союзу українців Підляшшя Андрій Артем'юк (перший з правої) в залі на лацу „Україна”. Побіч нього Мирон Сич, директор українського ліцею в Гурові-Главецькому та Степан Мізус, редактор українських передач Радіо Ольштин

ВВП досягнув рівня 9%.

Однак багато питань надалі викликає проблема статусу російської мови в Україні чи проблеми історичного плану, як хоч би визнання Української Повстанської Армії воюючою стороною у час Другої світової війни.

На жаль, ніхто з чільних політиків України, окрім Перезидента, не зустрівся з делегатами Форуму. Делегацію представників Форуму прийняв, з доручення прем'єр-міністра Віктора Януковича, віце-прем'єр Дмитро Табачник.

19 серпня, у день свята Преображення Господнього, відбулося робоче засідання секцій та круглих столів. Їх робота в основному проходила у приміщеннях Національного університету «Києво-Могилянська Академія», за винятком двох секцій, які працювали в Центрі культури та мистецтв «Український дім». Всього працювала 21 секція із різних проблем: культурних, суспільних, релігійних, інформаційних, наукових тощо.

Потрібним було утворення і засідання секції з питань останньої еміграційної хвилі з України. Важливим кроком до організованого представництва трудової хвилі української еміграції було покликання під час Форуму організації

«Нова хвиля». Тут була нагода зустрітися та обговорити важкі питання життя заробітчан з різних країн. Представники нової хвилі могли також обмінятися досвідом та корисними інформаціями.

Цього самого дня, після обіду, відбулася перша частина звітньо-виборчих зборів Форуму. Під час засідання зачитано звіти з роботи Української Всесвітньої Координаційної Ради (УВКР) за останні п'ять років. У цей самий час свою роботу продовжували секції, однак без участі делегатів з-поза України. На секціях піднято ухвали, які проголошено наступного дня. Другий день Форуму закінчився концертом у Національній опері України. Виступали майстри оперного співу з України та діаспори.

У неділю вибрано та оголошено нового голову УВКР. Зголошено трьох кандидатів, з яких двох відмовилось і врешті головою обрано Дмитра Павличка, до речі колишнього Посла України в Польщі. Цого ж дня вибрано також Президію УВКР, до складу якої увійшло 36 осіб – з них по 12 представників східної і західної діаспори та 12 з України. На закінчення Форуму на «Співочому полі» був зорганізований рок-концерт, що викликало хіба най-

більш вдоволення у молоді, котра приїхала з діаспори, а також проживаючої у Києві. Виступили: «Мертвий півень», «Плач Єремії», «Гайдамаки», «Мандри», «Тартак» та інші загальновідомі виконавці.

Цьогорічний, четвертий вже, Всесвітній форум українців був нагодою передовсім до зустрічі українців з різних країн світу у столиці української держави. Присутні були як делегати, котрі були учасниками попередніх Форумів, які і ті, що приїхали вперше. На думку багатьох найбільше ентузіазму та волі спільної діяльності відчувалось на I та II Форумі. Відновлення духа співпраці є необхідним для успішного проведення ефективної роботи. Координація і сприяння ініціативам, які піднімають представники закордонного українства є шляхом до зміцнення позитивного іміджу України у світі, оскільки українці за кордоном можуть бути своєрідними амбасадорами своєї Вітчизни.

Андрій АРТЕМ'ЮК

Одповідь Міністерства Spraw Wewnętrznych i Administracji на «List otwarty» mniejszości narodowych

W czerwcu br. został upubliczniony List otwarty środowisk mniejszości narodowych i etnicznych do Prezesa Rady Ministrów w sprawie ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym. Podpisali się pod nim przedstawiciele większości środowisk mniejszości narodowych i etnicznych. W imieniu Premiera na list odpowiedział Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji Ludwik Dorn, odnosząc się do opisanych w nim problemów.

Niektóre z postulatów zawartych w liście były częściowo omawiane na ostatnim posiedzeniu Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, które odbyło się 27 czerwca 2006 r. Część z nich została zrealizowana (odbyło się szkolenie dla przedstawicieli organizacji mniejszościowych na temat składania wniosków o udzielenie dotacji oraz ich rozliczania). Jednakże pozostają

nie rozwiązane lub są dopiero omawiane inne problemy spośród wskazywanych przez sygnatariuszy listu (mechanizm współpracy w ramach Komisji Wspólnej strony rządowej i mniejszościowej czy niektóre aspekty procedur udzielania dotacji przez MSWiA).

Wedle zapewnień Pana Ministra problemy, które zostały przedstawiane w liście, ...są w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji znane i staramy się je rozwiązywać w taki sposób, aby cele ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym [...] były jak najlepiej realizowane. Z pewnością takie też są i oczekiwania mniejszości narodowych i etnicznych. Pozostaje mieć nadzieję na korzystne rozwiązanie sygnalizowanych problemów oraz konstruktywnie wspierać, na ile możliwe, działania MSWiA w zakresie realizacji celów wspomnianej ustawy. (art.)

Урочистості з нагоди 140-ої річниці від дня народження першого Президента України Михайла Грушевського Холм, 21-23 вересня 2006 р.

Почесний патронат:

Посол України в Польщі Олександр Моцик
Люблинський воєвода Войцех Жуковський
Голова Волинської Облдержадміністрації Володимир Бондар
Голова Львівської Облдержадміністрації Петро Олійник
Президент міста Холм Кшиштоф Грабчук

21 вересня 2006 р.

У православній кафедральній церкві св. Івана Богослова в Холмі, **біля год. 12.45** (після святкової Літургії з нагоди свята Холмської ікони Божої Матері), відбудеться урочиста панахида за душу Михайла Грушевського та покладення вінків до меморіальної дошки на будинку, в якому він народився (ul. Sienkiewicza 8).

О **15.30 год.** почнеться урочистий

вечір з нагоди 140-річчя від дня народження першого Президента України Михайла Грушевського (Холмський Будинок Культури, pl. Tysiąclecia 1).

22-23 вересня 2006 р.

Наукова конференція „Холмщина на перехресті історії” (Холмська Публічна Бібліотека, ul. Partyzantów 40). Заходи з нагоди 10-річчя співпраці м. Холма та м. Ковель.

Організатори:

Генеральне консульство України в Любліні
Почесне консульство України в Холмі
Президент міста Холм
Українське Товариство в Любліні



Пам'ятник М. Грушевському у Києві. Фото Ю. Гаврилюка



В Люблині також можна бути собою...

Червень для українців з Люблина був часом рішучих змін, які безсумнівно будуть, а мабуть вже є сильно відчутними у житті. Нещодавно сферу діяльності поширило Товариство догляду за могилами українських вояків у Люблині, перетворюючись в Українське Товариство у Люблині. Що варто підкреслити, його основою є вірні новоствореної для української православної громади міста парафії свт. Петра (Могили). Товариство дуже голосно заявило про своє існування. Воно стало організатором Фестивалю української культури «Підляська Мозаїка», що відбувся в Люблині 17-20 червня цього року.

Через цей фестиваль хотіли ми показати, що не треба об'єднуватися в гуртках любителів культури камбоджанців або португальців, щоб виявити свою активність, щоб просто існувати у суспільно-культурному житті не втрачаючи при тому свого єдиного і правдивого „я”. Безсумнівно з ще більшим успіхом і задоволенням можна представляти свою культуру, цінність котрої не завжди буває для нас чимось очевидним. Мали ми також на меті інтегрувати чималу групу підляшуків, яких життєві шляхи, внаслідок найрізноманітніших, менше або більше складних подій, завели до міста Люблина.

Не можу не згадати, що Фестиваль української культури «Підляська Мозаїка» це перша так масштабна спроба вийти з українською культурою Підляшшя поза межі цього регіону. Люблин це місто, в котрому важко нарікати на кількість заходів, що представляють вибрані елементи української культури. Проте трудно відшукати посеред них точку, де були б презентовані надбання, досягнення, культурна спадщина українського автохтонного населення, що проживає на землях сьогоднішньої Польщі споконвіків, спадщину української національної меншини. Саме підляшукі складають дуже помітний відсоток української громади Люблина. Беручи до уваги цей факт ідея проведення у Люблині Фестивалю української культури «Підляська Мозаїка» не повинна нікого дивувати. Програму фестивалю наповнювали події адресовані як до української, так і польської публіки, для якої це чи не єдина нагода ознайомитись з кількома, вибраними нами, елементами автентичної української культури Підляшшя.

Фестиваль представив глядачеві культуру Північного і Південного Підляшшя, яких історичні шляхи є певною мірою відмінними. Південне Підляшшя раніше стало на шлях формування модерних зразків національної культу-

ри, проте цей процес був обмежений внаслідок історичних подій післявоєнного періоду, зокрема акції „Вісла”. Натомість Північне Підляшшя – між Бугом а Нарвою – це регіон, де українську культуру намагалися не помічати, називаючи її білоруською, не зважаючи на те, що тутешнє населення й сьогодні щоденно послуговується українською говіркою і зберігає українську традиційну культуру.

На фестиваль склалися події доступні для широкої публіки, а також і заходи для обмеженого кола учасників, які мали за мету сприяння інтеграції українського середовища. Урочисте відкриття фестивалю відбулось 17 червня в центрі культури «Хатка Жака». Фестиваль відкрив голова Союзу українців Підляшшя Андрій Артем'юк – особа без якої по-перше не можна було б почати фестивалю, по-друге без якої життя українців у Люблині не досягнуло б таких успіхів, які бачимо. Саме в Люблині через 9 років постійного перебування здобував він перші досвіди в ділянці громадської діяльності. Зі словом до присутніх звернувся також Генеральний консул України в Люблині Іван Грицак, під патронатом якого відбувався фестиваль, та Григорій Купріянович, голова Українського Товариства, яке організувало фестиваль.

Ранг фестивалеві надали також знамениті гості. На урочисте відкриття фестивалю прибув православний архієпископ Люблинський і Холмський Авель, був присутній о. прот. Мирослав Вишневецький, настоятель православної парафії свт. Петра (Могили) в Люблині, у співпраці з якою був організований фестиваль. Серед присутніх на відкритті фестивалю був проф. Гжегож Явор, заступник президента м. Люблина, представники Європейського колегіуму польських і українських університетів – голова конвенту о. проф. Мирослав Каліновський та канцлер д-р Влодзімеж Осадчий, був також заступник декана Історичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка доц. Василь Кметь.

Цього ж дня люблинській публіці свій репертуар презентувала зірка фестивалю – український ансамбль пісні і

танцю «Ранок» з Більська Підляського, керівником якого з початків існування є Єлизавета Томчук. Перед люблинською публікою виступили передусім учні і випускники Комплексу шкіл імені Адама Міцкевича у Більську Підляському, які вивчають або вивчали українську мову як рідну. Співоча група «Ранку» представляла українські традиційні обрядові пісні, які до цих пір можна ще почути в наших селах на Підляшші. Танцювальна група, якою керує Борис Бунь, презентувала глядачеві традиційні поліські танці. Серця глядачів завоювали в першу чергу наймолодші члени «Ранку», які отримали також найбурхливіші оплески. Концерт вели Маріоля Бишук з Кузави, що під Черемухою та волиняк Валентин Демчук.

Цього ж самого дня після концерту більського «Ранку» в „Хатці Жака” запропонували ми глядачам зустріч прис-

вячену „Над Бугом і Нарвою” – українському часописові Підляшшя. Нагодою став ювілей 15-річчя журналу. Своїми думками про минуле, сучасне і майбутнє не тільки в контексті часопису, але й українського відродження на Підляшші загалом поділилися члени першої редакції „НБіН”: д-р Микола Рощенко (перший головний редактор часопису), Юрій Гаврилюк (нинішній головний редактор) і д-р Григорій Купріянович (перший секретар редакції). Вони залюбки відповіли також на запитання найбільш витривалих слухачів.

Неділя 18 червня це день присвячений двом подіям фестивалю спрямованим зокрема до української громади. Як вже було згадано, мали вони за мету передусім інтегрувати наше середовище. Після недільної Літургії у церкві Воздвиження Чесного Хреста Господнього вірні зібралися на щотижневу

Проникнення у сокровенне

За високими монастирськими мурами незмінний алгоритм монашеских буднів – незбагнених та магнетизуючих спрагле таїни мирське око. Заповнені молитвою, тяжкою працею, суворою аскезою чернечі дні, далекі і часто незрозумілі для вгрузлих у магму життєвих проблем цивілізаційних утоплеників, рівномірним потоком протікають десь зовсім поруч (у сусідньому селі, а навіть на сусідній вулиці міста), а водночас десь в іншій дійсності, де перестають спрацьовувати придумані нашою псевдоуспішною цивілізацією фальшиві мірила життєвого успіху.

Закрите для невтаємниченого стороннього ока монастирське життя стало своєрідним викликом для кінематографу – розрахованого на широкого глядача виду мистецтва. Дати змогу глядачеві доторкнутися до містерії чернечого життя, не порушуючи при цьому того, що в цьому житті є найінтимнішим та найнедоступнішим, а саме внутрішнє, індивідуальне пережиття послухництва – перед таким завданням постав Роман Василюк, автор документального фільму „На честь преподобного Онуфрія” (Білосток 2004), присвяченого православному чоловічому монастиреві св. Онуфрія біля села



Гостем показу був благочинний Яблочинської обителі о. ігумен Афанасій

Яблочина, що на Підляшші (показ фільму відбувся 19 червня 2006 року в Осередку „Брама Гродська – Театр NN” у рамках фестивалю української культури „Підляська мозаїка”).

Вдалим режисерським рішенням стало вплетення історії заснованого при кінці XV сторіччя монастиря у річний цикл сучасного чернечого життя. Чергування пір року за монастирськими стінами, надходження щорічних

православних свят, феномен безперервності православної традиції, котрий вирізняє Яблочинський монастир серед інших розташованих на території Польщі православних обителей, наводять на думку про те, що незалежно від змін перебігу кордонів, державних устроїв та політик, існують обрані самим Богом місця. Напевно, це переконання поділяли всі глядачі, котрі після перегляду фільму залишали „Театр NN”.

Ярослава ШЕВЧУК

традиційну зустріч. Цього разу разом з гістьми з Північного Підляшшя – ансамблем „Ранок” – святкували закінчення навчального року в Недільній школі, що діє при храмі української православної громади Люблина. Діти вивчають тут Закон Божий та українську мову. Цього дня вони отримали свідоцтва і невеличкі книжкові подарунки. Неповторним подарунком обдарувала учнів Недільної школи дитяча група колективу „Ранок”, пісні якого були окрасою урочистості. Учні Недільної школи віддячилися за все презентацією художньої програми, яку підготували разом зі своїми вчительками: Ярославом Шевчук, Іриною Кметь та Ліною Гурською.

Ввечері ліс Домброва, що неподалік Зембожицького водосховища біля Люблина, став місцем *Української бесіди*. Зустріч у мальовничій околиці почав молитвою Високопреосвященіший Амель, православний архієпископ Люблинський і Холмський. Зустріч при вогнищі і печеній ковбасці дозволила краще познайомитись один з одним членам нашої громади. Молодь з ансамблю „Ранок”, зокрема ліцеїсти, могли в приємній атмосфері, сприяючій затісненні контактів побалакати зі своїми колегами – студентами. Співи лунали над водою до темного вечора.

Наступного дня фестиваль перенісся до Центру „Brama Grodzka” – Театр „NN”. Вирішили ми представити цей невід’ємний елемент нашої української культури, який через віки дозволяє нам



„Українська бесіда” – зустріч учасників фестивалю у мальовничій околиці над Зембожицьким водосховищем, яку почав молитвою Високопреосвященіший Амель, православний архієпископ Люблинський і Холмський

існувати. Саме тут ввечері 19 червня відбувся показ (вперше для ширшої публіки Люблина) фільму молодого білостоцького режисера Романа Василюка *На честь преподобного Онуфрія*, присвячений історії та сьогоденню твердині Православ’я на Підляшші – св. Онуфрієвському Яблочинському монастирю. Гостем показу був благочинний Яблочинської обителі о. ігумен Афанасій. Який після проєкції звернувся зі словом до учасників. Історію монастиря розповів люблинський історик, голова Українського Товариства у Люблині – д-р Григорій Купріянович. Зустріч вели Ання Явдосюк з Кузави та Марта Стангрицюк з Гайнівки.

Останнього дня фестивалю вирішили ми вийти до глядачів з поетичним словом. Театр „NN” гостив нас в своїх порогах вдруге. 20 червня відбулась тут

презентація поетичної збірки Степана Сидорука з підволодавських Ставоків *Журавлі гнизда стелят над Бугом*. Неповторність поезії Степана Сидорука полягає у тому, що вона писана автентичною місцевою говіркою. Зустріч вів молодий поет і перекладач д-р Андрій Савенець. Доповідь про силует і творчість Степана Сидорука прочитав науковий працівник Кафедри української мови Університету Марії Кюрі-Скловської, поет і перекладач д-р Тадей Карабович. Учасники мали також змогу вислухати вірші поета з-під Володави, які зачитали студенти з Підляшшя, а також сам автор. Ця подія була останньою в рамках фестивалю. Завершуючи фестиваль Голова Українського Товариства у Люблині подякував всім, хто був причетний до його організації і проведення.

Дякуємо

Висловлюємо щирі подяку всім особам та установам, які активно залучилися до організації Фестивалю української культури «Підляська Мозаїка», що відбувся у Люблині 17-20 червня 2006 р. Фестиваль став найрезонанснішою дотихчасовою презентацією української культури Підляшшя поза межами цього регіону, а водночас важливою подією у житті нашої громади.

Висловлюємо щирі подяку Міністерству закордонних справ України та Генеральному консульству України в Люблині за фінансову підтримку в проведенні Фестивалю.

Щиро дякуємо за підтримку і допомогу Союзові українців Підляшшя, Православній Парафії свт. Петра (Могили) в Люблині, Академічному центру культури УМКС «Хатка Жака» та Центру „Brama Grodzka” – Театр „NN”, а також медіа-патронам Фестивалю, якими були: Радіо Люблин, „Gazeta Wyborcza Lublin” та Український часопис Підляшшя «Над Бугом і Нарвою».

Особливо дякуємо тим особам, котрі найбільше долучилися до організації фестивалю, серед них зокрема: Дороті Бартошевич, Маріолі Біщук, Ользі Габришук, Данилу Громацькому, Валентину Демчуку, Андрію Павлишину, Ельвірі Пліс, Маргариті Полікатус, Наталії Русинович, Андрію Савенцю, Марті Стангрицюк, Елізі Торбіч, Павлу Чеберкусу, Анні Шахович, Ярославі Шевчук, Анеті Шимчук, Анні Явдосюк.

Без Вашої допомоги Фестиваль не міг би набрати такого масштабного характеру. Спаси Господи!
Управа Українського Товариства в Люблині

Фестиваль Української Культури «Підляська Мозаїка» був явищем специфічним. Це перша масштабна спроба представити українську культуру Підляшшя поза межами нашого регіону. Це також один із перших українських заходів у Польщі організованих при фінансовій підтримці Міністерства закордонних справ України, адже цього року вперше Україна почала системно підтримувати українські громади за межами України в організації культурних заходів.

Фестиваль був явищем дуже важливим також у вужчому плані. Люблин є містом, у якому за підрахунками може проживати кілька тисяч українців. Велика частина з них це діти Підляшшя, Холмщини, а навіть Лемківщини, тобто цих українських земель, що внаслі-

док історичних процесів і подій опинилися в польській державі. Друга частина цього середовища це українці, які прибули тут за освітою чи за хлібом з материкової України. Для декотрих Люблин став другим або навіть першим домом, для інших мабуть залишається місцем часового перебування. Чимось іншим буде для людей, яких у майбутньому кине тут доля. Не зважаючи на індивідуальні почуття кожного з нас важливим є те, щоб залишитися собою, не втратити коренів. Своєрідне відчуження від всього, що рідне часто буває досвідом студентів, які роз'їжджаються по всій Польщі, залишаючи своє село чи містечко – разом з його мовою, культурою, вірою. Час навчання не мусить стати темною, безкшталтною плямою у нашій біографії.

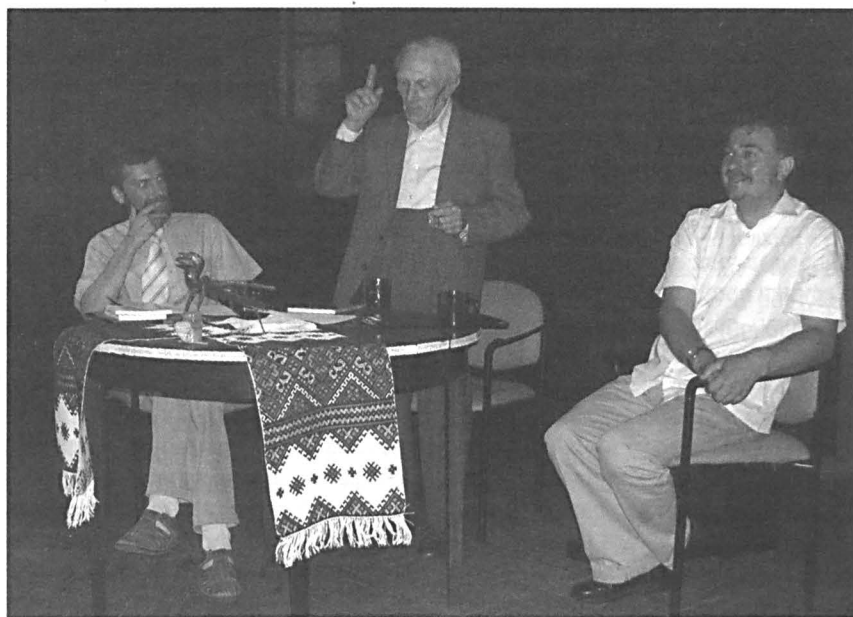
В цьому плані фестиваль був успіхом. Здається мені, що виконав свою інтеграційну роль і показав, що не тільки вдома, на підляському подвір'ї можна бути собою. В організацію фестивалю включилося біля 20 осіб, з-поміж котрих більше половини родом з Північного або Південного Підляшшя, в основному молодих людей. Це дозволяє з надією дивитися в майбутнє і вірити, що щонайменше вдасться повторити досягнення фестивалю у наступному році, очевидно при участі молоді, якої життєва стежка приближить до Люблина. Адже все залежить від нас.

Андрій ЄКАТЕРИНЧУК

Презентація книжки Степана Сидорука

20 червня цього року, на закінчення фестивалю української культури „Підляська мозаїка”, в Осередку „Брама Гродська – Театр NN” відбулася зустріч зі Степаном Сидорук – народним поетом, що мешкає в селі Ставки під Володавою. Цю зустріч було присвячено знайомству з останньою книжкою поета і художника, громадського та культурного діяча – „Журавлі гнізда стелять над Бугом”. Збірка є своєрідним підсумком україномовної поетичної творчості Сидорука, до неї увійшли вірші, написані упродовж кількох десяти років, а також декілька прозових творів. Окрім автора, у презентації, яку вів автор цих рядків, узяв участь д-р Тадей Карабович – упорядник і видавець збірки.

Тадей Карабович у своєму виступі представив постать Степана Сидорука і охарактеризував його творчість. Ще ближче торкнутися поетичного світобачення автора учасники зустрічі мали змогу, слухаючи його вірші як у авторському виконанні, так і у декламації Дороти Бартошевич, Марти Стангрицюк та Андрія Єкатеринчука – студентів із Підляшшя (останній аспект досить важливий, оскільки Степан Сидорук є одним із авторів, котрі пишуть



Степан Сидорук цікаво і з гумором розповів про свою творчість

місцевою говіркою і для їх автентичного відтворення слід бути знайомим із її особливостями). Слухачі ще раз переконалися в невідомій любові автора до підляського села і його людей, до навколишньої природи. Наочно підтвердити цю любов дали змогу деякі з пейзажів пензля Степана Сидорука та дерев'яна декоративна пташка, які стали елементами окраси зустрічі.

Цікаво і з гумором розповів Степан Сидорук про свою творчість, повернувшись спогадом у далеке вже дитинство і згадав, як почав писати вірші. По тому Степан Сидорук відповів на запитання своїх слухачів, а після зустрічі ще довго підписував зацікавленим шанувальникам свої книжки.

Андрій САВЕНЕЦЬ
Фото Г. Купріяновича

Зустріч з нагоди 15-річчя виходу у світ першого номеру
Українського часопису Підляшшя
«Над Бугом і Нарвою»

Від «нецензурищини» по устаткованість

Цього року минає 15 років від появи першого числа часопису «Над Бугом і Нарвою». Яка була історія видавничої справи на Підляшші? Які були початки часопису? В якій атмосфері видавався перший номер журналу? Який був склад першої редакції? Які статті поміщено у першому номері? Про ці проблеми говорили засновники часопису під час зустрічі, яка відбулася 17 червня в Любліні, в рамках Фестивалю української культури «Підляська мозаїка». Для нагадання нашим читачам найдавнішої історії журналу подаємо тут вибрані вислови учасників зустрічі, подаючи їх мовою, якою виступали вони під час конференції. Зустріч вів Андрій Єкатеринчук.

Андрій Єкатеринчук, ведучий: Докладно п'ятнадцять років тому, влітку 1991 року, вийшло у світ перше число часопису «Над Бугом і Нарвою». Зараз є добра нагода поспробувати підбити підсумки пройденого періоду, а з другого боку – до рефлексії над сьогодишньою ситуацією видання. В нашій зустрічі візьмуть участь: перший головний редактор д-р Микола Рощенко, сьогодишній головний редактор Юрій Гаврилюк та д-р Григорій Купріянович, один з перших редакторів журналу.

Часопис з'являється від літа 1991 року. Зараз вийшло вже 84-те число. В яких умовах з'явилося перше число «Над Бугом і Нарвою»?

Д-р Микола Рощенко: Початок моєї участі в редагуванні «Над Бугом і Нарвою» були такі, що приїхало до мене, до Люблина, двох молодих хлопців, які сказали, що треба видавати новий український журнал на Підляшші. – Ну то робіть, – кажу. – Але ми хочемо, щоб ти був головним редактором, ти старший, поважніше виглядаєш. Правда, я вже був сивий, а вони молоді, двадцяти-, тридцятирічні. І що було робити – я погодився на це, але не мав жодного дос-

віду, ніколи нічого не редагував. На щастя ці молоді люди вже вміли це робити. Григорій Купріянович, тоді студент історії, видавав „Krag“, а перед тим Юрій Гаврилюк видавав у Більську «Основи» й іншу періодику.

Особливо хочу тут підкреслити роль Григорія Купріяновича, першого фактичного редактора «Над Бугом і Нарвою», який на два роки відклав підготування своєї дипломної дисертації, щоб редагувати часопис. А крім цього ж чекав на нього штат в університеті. Не знаю, чи хтось інший зміг би так зробити, а він присвятив свій час і кар'єру, щоб виник цей часопис. Інакше б його просто не було.

Моя роль зводилася передусім до репрезентування часопису. Трохи писав, але фактичним творцем перших чисел був саме Григорій, який перші два числа створив сам, без жодної фінансової допомоги.

Завдяки Об'єднанню українців у Польщі видали ми перше число, друге також якось вийшло, а на третє отримали ми вже державну дотацію. Тоді стало нам вже набагато легше. Початки були скромні. Найперше було 30 сторі-

нок. Пізніше були числа навіть 60-тисторінові. Розширилося також коло редакторів.

На Підляшші була особлива ситуація. Властиво ніхто на той час про українців на Підляшші не говорив. Однак, коли на початку 80-тих років почалися у Польщі політичні і культурні переміни, студентська молодь, яка зрозуміла, що її корені є українські, почала організуватися. Напочатку були туристично-красознавчі рейди, зустрічі. Але з часом визріла думка, що треба ширше вийти до громадськості, щоб цю культуру, яку цінуємо, якось пропагувати серед людей, які нащодень розмовляють говіркою української мови, часто навіть про це не знаючи.

Рівень свідомості на цій території був дуже низький, отже треба було вийти до населення з друкованим словом, згодом зі словом на радіо і телебаченні. Ініціатива цих молодих хлопців призвела до цього, що маємо сьогодні досить регулярно видаваний часопис на доброму видавничому і мериторичному рівні.

Андрій Єкатеринчук: А що про це хочуть сказати тодішні «двадцятирічні хлопці»?

Юрій Гаврилюк: Треба сказати, що початки видавничої активності на Підляшші з'явилися разом з новою хвилею українського руху, у 80-тих роках. Перші спроби робити щось організованого були ще в 50-тих, 60-тих роках у Кліщелях, де виник перший гурток Українського суспільно-культурного товариства. Це відбулось передусім завдяки наполегливості Андрія Німого, колишнього солдата армії УНР, який зібрав кругом себе місцевих кліщелівців і у 1957 році заснували вони гурток УСКТ, а згодом створили театральний колек-



За дискусійним столом засіли: Юрій Гаврилюк, Микола Роценко, Андрій Єкатеринчук та Григорій Купріянович

тив, хор. Їм навіть вдалося на деякий час в початковій школі в Кліщелях вести навчання української мови. Це була свого роду українська національна «реbelія», бо згідно з політикою радянської влади у 1939-41 роках та польської народної влади після 1944 року, все православне населення Білостоцького воєводства, в тому також над Бугом і Нарвою, мало бути білорусами.

Та перша «реbelія» була придушена на зламі 60-70-их років. Але з часом почало проявляти себе нове покоління. То була молодь, яка починала писати українськими говірками свого рідного села, так як Іван Киризюк з Крив'ятич, Ірина Боровик з Мора, Зося Сачко з Вуольки. Це починалося саме на початку 70. років. І якраз їхні публікації з'явилися в білоруському тижневику «Ніва», чи «Білоруському календарі», тому що редактори цих видань вважали – згідно зі стереотипом, – що це є молода білоруська література. На початку ця своєрідна «література коренів» функціонувала без національного українського контексту. Але у 80-тих роках почалися вже пошуки українських коренів. Були це якраз 1982-83 роки, час воєнного стану. Був це наслідок суспільного ферменту, який відбувався у Польщі і доторкнув також молодих «руських-православних», а по суті українців.

Тоді-то і я почав писати вірші «посвойому». В ліцеї почали ми навіть на друкувальній машинці робити маленькі літературні збірочки «Руодне слово». Спочатку трохи боялися... Більш поважні речі почали саме тоді робити Іван Ігнатюк з Іваном Киризюком. У 1983 році був зредагований ними перший випуск річника «Наш Голос» і збірка Івана Киризюка «Моя Батькувщина Подляше». Пізніше з'явилися також історичні та публіцистичні брошури. Все це виходило позацензурно, «на правах рукопису», а як видавець було підписане ніде й ніким не легалізоване Підляське українське видавництво «Думка», отже було це свого роду підпілля. Так вийшло більше 20-ти позицій, в тому 4 випуски журналу «Основи».

У 1989 році, вже після парламентських виборів, які стали зломом у політичній ситуації в Польщі, стали ми з Григорієм Купріяновичем робити польськомовний бюлетень „Krag”. Якби з поєднання українськомовних «Основ» і польськомовного „Kragu” з'явилося «Над Бугом і Нарвою», часопис зі статтями друкowanими або польською або українською мовою. Правду кажучи, моя участь в редагуванні перших його чисел була символічна, адже я більше перебував у Кракові і щойно повернувши влітку 1993 року до Більська включився у редакційну працю.

З появою «Над Бугом і Нарвою» відбулася і свого роду технічна революція, адже макети перших підляських видань робилися вручну з використанням друкувальної машинки, або, як у випадку „Kregu”, комп'ютера у знайомих. Натомість набір, макетування, вивід на плівку і друк «Над Бугом і Нарвою» забезпечувала вже видавнича контора Об'єднання українців у Польщі «Тирса», адже видавцем часопису було спочатку ОУП. Щойно у 1992 році, коли виник Союз українців Підляшшя, часопис перейшов у руки новоствореної організації. На початку був це кварталник, з 1994 року – двохмісячник.

Д-р Григорій Купріянович: «Над Бугом і Нарвою» виникло тому, що ми не знали, що таке неможливе. За логікою «Над Бугом і Нарвою» не мало права в цей момент з'явитися. Але такі були тоді часи, що діялися речі «неможливі».

«Над Бугом і Нарвою» було схрещенням ідеї «Основ», часопису призначеного для елітарного кола читачів та „Kregu”, який був спрямований до масового читача. Саме з огляду на доступність для широкого читача „Krag” був видаваний польською мовою. Адже був бар'єр писаного слова: коли хтось не вивчав у школі української мови, а на Підляшші майже ніхто не вивчав, йому трудно було прочитати текст записаний українським алфавітом. Тоді

єдиним виходом, щоб дійти до наших людей з інформацією, був „Krag”, як часопис написаний такою мовою, якою наші люди могли прочитати, завдяки тому, що вивчали її в школі.

„Krag” був видаваний від 1989 до 1990 року. Як виникла ідея видавати „Krag”? сиділи ми колись в Більську і вирішили, що треба видавати якусь газетку. Пізніше придумали назву. Почалося від суто інформаційної газетки, яка мала чотири листочки формату А4. Згодом почала вона розростатися. Останній номер мав вже 32 сторінки. В цей момент я зрозумів, що в таких умовах неможливо це далі видавати і очевидним стало, що треба подумати про щось серйозне, видаване за нормальними принципами. Тим більше, що створилися для цього більш сприятливі умови, оскільки в цей час українське життя на Підляшші формувалося в організаційному плані.

Ще у 80-тих роках на Підляшші почали створюватися гуртки Українського суспільно-культурного товариства, яке у 1990 р. перетворилося в Об'єднання українців у Польщі і так склалося, що в Головній раді цієї організації найшлися аж чотири представники з Підляшшя. Пропорційно це було дуже багато. Вийшли ми з пропозицією створити Підляський відділ ОУП. Натуральним було, що новий часопис буде видавничою еманациєю нового відділу. В останньому номері „Kregu”, який був датований на листопад-грудень 1990 року, поміщено заявку, що „Krag” перестав з'являтися, а на його місце з'явиться незабаром «Над Бугом і Нарвою».

Ми сподівалися, що новий журнал вийде на початку 1991 року, але, на жаль, так не вийшло. Справа перетягнулася, оскільки виявилось, що це не таке просте. І тут треба згадати про одну особу, без якої «Над Бугом і Нарвою» не було б в цей момент. Цією особою був Євген Рижик, який активно включився у видавання останніх номерів „Kregu”. Без його заангажування, без його концептуального підходу не було б «Над Бугом і Нарвою». Ми фактично вдвох на самому початку творили концепцію «Над Бугом і Нарвою», шукали головного редактора, формальних можливостей випуску часопису. Це нагадувало княжі часи, коли-то їздили від князя до князя і просили його, щоб обняв престол. Так і ми їздили від Варшави до Люблина і шукали головного

редактора для нового підляського часопису. Дуже добре сталося, що погодився виконувати цю роль саме д-р Микола Роценко, людина з великим авторитетом і досвідом наукової роботи.

Іншою проблемою були фінансові і формальні справи. „Krag” видавався на досить „варіатських” принципах: збирали якісь пожертви від людей і так це видавалося. Часопис, як багато інших в тих часах перелому, не був ніде зареєстрований. Ми просто видавали часопис, а оскільки тоді цензури жодної вже не було, ніхто не робив проблем, хоч ми не дотримувалися жодних законів. Тоді був у Польщі час великого хаосу і навіть цей беззаконно видаваний часопис розповсюджували в державній мережі кіосків „Рух”.

Для видавання «Над Бугом і Нарвою» треба було шукати інших принципів, адже хотіли ми, щоб був це нормальний часопис. Пам'ятаю нашу поїздку до Варшави з Євгеном Рижиком, коли-то зустрілися з тодішнім керівництвом Об'єднання українців у Польщі і почали розмови на тему: як видавати український підляський часопис. Юрій Рейт, тодішній голова ОУП, дуже прихильно сприйняв цю ідею, але каже: ну добре, а звідки взяти на це гроші, звичайно пообіцяв допомогти у виданні часопису.

На жаль пошук фондів на видання часопису не був простим. Невдачею закінчилися заходи ОУП, щоб отримати які-небудь кошти від Міністерства культури РП на випуск першого номеру «Над Бугом і Нарвою». Результатом цього було те, що хоч до друку перший номер підготували ми в червні 1991 р., фактично з'явився він пізнім літом. Було це можливо завдяки рішення тодішнього керівництва ОУП про фінансування друку першого номеру нашого часопису з фондів самого Об'єднання.

Пам'яткою по наших надіях на фінансування першого номеру часопису Міністерством культури залишилась замітка в стопці „Pismo sponsorowane przez Ministerstwo Kultury i Sztuki RP”. Це був вияв не фактичного стану, а нашого бажання, яке не було реалізованим. Ця ситуація знайшла своє продовження, коли після випуску першого номеру в паризькій „Культурі” Єжи Гедройця з'явилася згадка про «Над Бугом і Нарвою» з позначкою, що часопис спонсорований Міністерством культури та мистецтва РП. Ми написали тоді спростування до „Культури”, що, на

жаль, це неправда, що ми надіялися на фінансування, але його не дістали. Події були настільки динамічними, що поки цей лист з'явився в „Культурі”, міністерство почало фінансувати часопис і лист став вже неактуальним. Вийшла тоді неприємна ситуація, оскільки міністерство мало до нас жаль, що вони фінансують часопис, а в „Культурі” пишемо, що ні.

Окремою проблемою був склад редакції. Серед людей заангажованих в український рух на Підляшші не бракувало інтелігенції, а можна навіть сказати, що була це передусім інтелігенція. Але з цих людей треба було створити редакцію, коло людей, які будуть спроможні не тільки написати одну чи другу статтю, але спільно видавати часопис. І таку редакцію вдалося створити, в редакційній стопці першого номеру «Над Бугом і Нарвою» находимо прізвища: Микола Роценко, Данило Бистрий, Григорій Купріянович, Юрій Гаврилюк, Ярослав Вищенко, Роман Висоцький.

Проте насправді наша редакція була, якби ми сьогодні сказали, «віртуальною». За два перші роки видавання часопису ніколи не зібрався повний склад редакції. Причиною цього був м. ін. факт, що жили ми в різних містах. Всі члени редакції були родом з Північного Підляшшя, але майже всі перебували в цей час поза Підляшшям: чи то тимчасово – на навчанні, чи вже постійно. Так склалося, що найбільше членів редакції проживало чи перебувало в Любліні: головний редактор, секретар редакції і один з членів. Відтак перші збори редакції переважно відбувалися не на Підляшші, не в Більську, а в Любліні, в квартирі головного редактора. Звичайно редакція не мала жодного приміщення, комп'ютера, телефону, чи навіть письмового стола. Все робили «домашнім способом». Технічну сторону забезпечувало нам видавництво ОУП «Тирса», все інше робили самі. Звичайно було досить важко, але це не заважало, щоб видавати часопис.

Андрій Єскатеринчук: Поглядаю тут на примірники „Kregu” і щойно зараз зауважив, що друга частина заголовка звучить: Pismo Rusinów-Ukraińców Podlasia. Сьогодні маємо: Ukraińskie pismo Podlasia «Над Бугом і Нарвою». Ця зміна є випадкова чи віддає нову ситуацію?

Д-р Микола Роценко: Ідентифікація з українством як молоді, так і старшого

покоління на Підляшші була важкою. На це, щоб сказати «Я українець» мало хто був сміливий. Назва «русин» мала якось цю ідентифікацію наблизити. Були навіть «русько-українські» виборчі комітети, щоб само слово «український» не відлякувало. Треба ж пам'ятати, що домінував ще негативний стереотип українця і відгуки цього були й на Підляшші.

Д-р Григорій Купріянович: Застосоване в підзаголовку „Kęgu” формулювання „Rusinów-Ukraińców” було вжите з повною свідомістю. Було воно висловленням нашої автоідентифікації. Це формулювання було використане у значенні: русинів, тобто українців. Хочу підкреслити, що слово «українська» є сучасною назвою цієї самої суспільності, окресленням цієї самої етнокультурної дійсності, яку в минулому окреслювано словом «руська».

Наш тодішній ідейний стан показує зміст першого номеру часопису. Ми дуже старалися зробити цей часопис так, щоб він точно представляв наші погляди. Перший відредакційний текст ми дуже довго обговорювали з головним редактором, щоб він детально віддавав те, що хочемо сказати. Варто може процитувати фрагмент цього відредакційного слова з першого номеру: *«Над Бугом і Нарвою» jest nowym ukraińskim czasopiśmem podlaskim. Pismo nasze redaguje grupa młodej prawosławnej inteligencji z Północnego Podlasia, która pragnie kultywować zwyczaje, język, wiarę – tradycje przodków i rozwijać naszą narodową kulturę. Jesteśmy podlaskimi Ukraińcami, tzn. ludźmi świadomymi swego ruskiego, czyli ukraińskiego pochodzenia: świadomymi faktu, iż kultura i historia Podlasia są także częścią ukraińskiej historii i kultury.*

Дуже важливим був текст д-ра М. Рошенка *Про нас, нашу культуру і нашу мову*. Був він спробою вказати основні елементи нашої спадщини і традиції, дати діагноз ситуації і показати перспективу. Читаємо там: *національна свідомість не може виникнути без того «руського» коріння. Раніше треба полюбити говірку діда, бабин рушник, мамину пісню, а тоді також зрозумілим і близьким стане Шевченкове слово чи козацька думка.*

Ці слова актуальні і сьогодні. Для нас дуже важливим було відкликання до місцевої української традиції. Невипадково в цьому номері знайшлися також вірші писані саме підляською

горівкою, яких авторкою була Софія Сачко.

Одним з важливих текстів, які з'явилися у першому номері був започаткований тоді цикл Юрія Гаврилюка *Podlasie na przestrzeni wieków*. Очевидним для нас було те, що формування ідентичності треба починати з історії. Цей цикл був першим підручником історії Підляшшя писаним вже свідомим українцем. Це було дуже важливим, незважаючи на факт, що Юрій Гаврилюк був саме в Кракові і його участь в працях редакції була дуже символічна.

У вступному слові ми зазначили також, що хочемо наше життя будувати на принципі співпраці з народами, які є нашими сусідами, тобто з поляками та білорусами. Не було таємницею, що поява українського руху на Підляшші викликала негативну реакцію білоруських середовищ. Ми, можливо досить наївно, вважали, що можливо знайти порозуміння зі всіма стоячи на принципах чесності і правди. З такою думкою започаткували ми в «Над Бугом і Нарвою» рубрику «Україна-Білорусь», в якій найшлася стаття тодішнього заступника головного редактора Юрія Трачука про українсько-білоруські літературні зв'язки. З ідейної перспективи ми вважали це дуже важливим.

Невипадково також від першого номеру в «Над Бугом і Нарвою» була рубрика «Православ'я». Хотіли ми цим підкреслити інтегральний зв'язок української традиції на Підляшші з православ'ям. Впливало це з нашого природного заангажування в церковне життя і важливості Православної Церкви в житті Підляшшя.

Врешті були в першому номері матеріали, які показували пульс життя українського руху на Підляшші. Було поміщено матеріали з засновницької конференції Підляського відділу Об'єднання українців у Польщі. Велику увагу звертали ми також на інформаційно-хронікальну частину. Була в перших номерах рубрика „Z prasy podlaskiej”, де коментували ми різні пресові статті чи нові часописи. Кожна згадка про православ'я чи українську проблематику була нами відзначена.

Велике значення мала „Kronika podlaska”, яку дуже добре редагував Євген Рижик, детально записуючи події нашого життя на Підляшші. Багатьох людей саме з хроніки починало читання «Над Бугом і Нарвою». Наш часопис став частково хронікою українського

життя на Підляшші і таку роль виконує по сьогодні.

Андрій Скатеринчук: На кого був націлений часопис? Були це люди молоді, старші, у середньому віці? Потенційний читач мав бути з Підляшшя, чи журнал мав амбіції виходити також поза межі регіону?

Д-р Микола Рошенко: Зрозуміла справа, що залежало нам передовсім на молоді. Дійти до старших було трудніше. Натомість молодь є більш відкрита і серед молоді завжди є люди, які чогось шукають – правди, коріння, шукають автоідентифікації. Хоч і до молоді було важко пробитись, адже молодь мало купує журналів, книжок.

Перші числа «Над Бугом і Нарвою» були націлені на ширше коло читачів. Були там як великі аналітичні статті, так і інформаційна частина, що добре перегукувалося з інформаційним журналом „Krag”, а також із аналітичними «Основами».

Д-р Григорій Купріянович: «Над Бугом і Нарвою» відіграло помітну роль вже самим своїм існуванням. Адже інтегрувало воно національно свідоме українське середовище Підляшшя і було еманациєю українського руху над Бугом і Нарвою. Було місцем, де можна було висловити свої думки, показати свою позицію, чи просто описати те, що діється в нашому середовищі.

Зрозуміло, залежало нам, щоб часопис потрапляв до як найширшого кола читачів. Основним адресатом були передовсім православні жителі Підляшшя, тобто наші люди без огляду на вік чи місце проживання. Але ми хотіли і того, щоб «Над Бугом і Нарвою» було нашим голосом, який почують поза українським середовищем Підляшшя, щоб часопис інформував про нас також польське суспільство, наших сусідів білорусів та всі українські середовища поза Підляшшям.

Д-р Микола Рошенко: Ці 15 років показали, що «Над Бугом і Нарвою» було дуже потрібним, а український рух на Підляшші не завмер, як то деякі пророкували. Сьогодні «Над Бугом і Нарвою» є візиткою українського середовища Підляшшя. Дає дуже гарну картину української культури Підляшшя. А сам журнал має зараз стабільні умови до розвитку і, як мені здається, постійно покращується.

Опр. Іван БАКУНОВИЧ
Фото І. Бакунович

«Горщик – він стоїть як душа народа»

Про Берестейщину, українську етнічну територію, яка в силу політичних обставин знайшлася на території сусідньої Республіки Білорусь, тут, на Північному Підляшші фактично мало знають. Проте, у ситуації цих двох земель багато чого спільного – і там, і тут державна політика була спрямована на заперечення факту поселення українців, чого наслідком досі залишається український рівень усвідомлення власної національної належності україномовного населення цих двох територій. Однак, на відміну від Північного Підляшшя, на Берестейщині весь час нема умов для розвитку українського національного руху. Білоруська держава цілком ігнорує факт україномовності Західного Полісся, тому й поки що, здається, немає ніяких шансів нав'язати

постійну культурну співпрацю між українцями, які живуть по обидва боки кордону (хоч очевидно, час від часу приїжджають до нас тамтешні українські діячі – Михайло Петрукович, Лідія Дорошко, Віктор Місінок). Частіше полішуки потрапляють на культурні заходи білоруського середовища, для якого виступи ансамблів з Берестейщини є елементом їхньої „національної політики” на Підляшші („Бо якщо у нас розмовляють і співають, як і в Білорусі, це значить, що тут живуть білоруси”). Однак, з Берестейщиною починають нав'язувати контакти також небілоруси, чого доказом є співпраця Об'єднання „Спадщина Підляшшя” з Кам'янецьким центром позашкільної освіти. У її рамках 8 липня на VII „Дні Нарви” приїхали з Берестя народні творці. Ось розмова з Василем Логвином, гончаром, родом з Дрогочинського району Берестейської області, де по сьогодні місцеве населення розмовляє поліським діалектом української мови. Оскільки в нас, на Підляшші, говірки захарашені впливом польської мови, то на Берестейщині – міцніший вплив російської. Однак стан мовної свідомості як там, на Берестейщині, так і тут, на Північному Підляшші, здається такий сам.

З чим ви приїхали до нас, на Підляшшя, на „Дні Нарви”?

Василь Логвин: Пригласили сюди на гетий фест і я приїхав. Інтересно мені побачити, як тут, на Польщі, люди живуть, як роблять. Я як народний майстер ліплю горщкі, кручу їх на гончарним кругу. Мені інтересно побачити ваших гончарів і себе показати тоже інтересно. За гетим і приїхав.

Я не тільки ліплю горщкі, а різну кераміку. Сувеніри, прасвечнікі, тоє, сьое. Могу все робити, тоє, що роблять з глини, тоє я вмію робити. Могу зробити все з глини.

Чи у вас, на Берестейщині, тримається ще народна культура?

– Ще пока тримається, хоч, здається, культура переходить уже на новий рівень. Однак вона остається. Друге діло, що народні промисли іще зають. У нас, от, робили сундуки, курфри, але вже їх не треба. Шкаф появилася і воно вмерло.

От, так і тиї горщкі. Ми їх робимо, но їх не треба, з'явився вже слоїк трьохлітровий скляний. Він дешовий. Однак, народна культура, народне ремесло сохрanyaється за того, що люде тягнутьс до основ, до землі, до села. У тих же городах на каждай кухні вже той горщик стоїть. Він стоїть як душа народа.

Як я, от, роблю горщик чи шо друге, то я вкладую душу свою. І гето придається. Один чоловік у Пінську, як я на фесті був, каже, шо „ніякої користі від твоїх горщків”. Но я з любов'ю їх роблю. Не то, шо я там гроши хочу заробити чи шо. Я просто роблю, мені інтересно гето. І вот гетот інтерес передається. І гета культура, народні промисли ще сохрanyaються за того, що люди понимают, шо не можна відкинути того, шо старое. Воно должно бути в нас і воно буде.

А мова? Чи вона теж сохрanyaється?

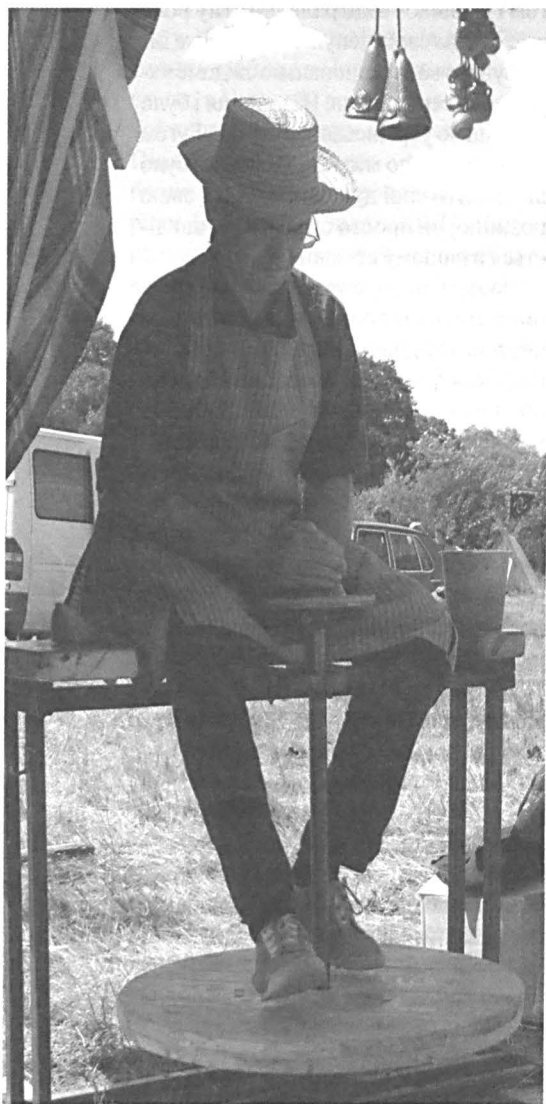
– Гета народна мова. У Бресті так мало і говорять. А, вот, на селі, по деревнях, гета мова сохранилась і нікуди вона не дінеться. Пока ше вот на селі живуть люде, то будуть так і говорити. Гето моя матчина мова і як я її могу забути? Раз я живий, то буду знати гету мову. Я трохи знав польську мову, телевизор дивився. Але практиці нема і забувається. А вже матчину мову гето не забудешся. Гето остається. Десять, може двадцять років не можеш говорити, а всяравно, як треба, то заговориш.

А молодь? Чи вона теж розмовляє тою „народною” мовою?

– Хто з села, то ще говорить. А вже в Бресті не говорять, бо считається, шо гето нехороша мова, сільська мова. Зара вже не так, а ранше приїде вже в село, побув там у Бресті чи Мінську, і вже порускі говорить. Вот, тож він з города приїхав! А зара вже наши люде більш розмовляють „по-нашому”, бо престиж рускої [російської – ред.] мови упав. І мені кається, шо вона в нас останеться, тим более, шо і в городі, в Брестю, я вже сам говорю „по-нашому” і чую, шо много теж говорить на „нашій” мові. Думаю, шо вона сохраниється.

Дякую за розмову.

Розмовляла
Людмила ФИЛИМОНЮК





Біловізська пуца то передусім люде

Біловізська пуца в сьогоднішнім вигляді то засталась по пуці з XIV віку, з часу Великого князтва Літуовського. Великі князь Ягайло приєднав пуцу на стале до великокнязювського скарбу. Од того часу сталась вона місцем польовань на звірину для чергових володаруов. Внук Ягайла, Жигімонт Старий, як перши створив ловецьку господарку і початкі адміністрації. Діся пуцою адмініструє влада і є вона загальнонаціональним добром.

Як подають кронікі, пуца од початку була місцем проживаня тутешніх люди. Її історія була разна. Ліс був корчовани пуд оселі і поля, був для людей харчовою коморою, схованкою, а тоже жерелом будовляного матеріалу. Доходило до неконтрольованої експлоатації заграничними фірмами, як одбувалась і одбудова лісонасаджень. Послі вступу Пуольщи до Європейської унії Біловезька пуца набрала ще боульшого значення. Дальша доля пуци здається виришона — з каждым роком прибуває таблиць і ознаковань забороняючих вуольни переїзд через ліс, як і доте-

перишнього способу господарованя.

У міжвоєнному часі почалася в Біловізській пуці повна адміністрація лісом. Визначано Резерват съцісли і конкретни надлісництва. Ліс потребував рук до роботи, а люде потребували гроши. Так почалась вимірна для обох сторуон спувпраця. Люде ворочались з беженства, в ліси копали землянки і жили з сезононих робуот. Так повстало урочище Майдан, зо смолярньою, в якуой вироблялі терпентину і дьоготь. Роботу мілі не оно люде з землянок, але і околічних селув, як Старина, Вуойнувка, Полічна, Орішково.

Як згадує Владислав Косцевіч, котори поселився в пуці у 1945 рокови — роботи не браковало. По вуйні край потребував матеріалу. Повсталі оселі для лісових робуотнікув. Повстало „Чтернасте” — баракі для сталих робуотнікув. Назва походит од того, що находится воно на штирнадцетум кільометри, їхавши колієюкою од сторони Гайнувкі. До роботи зїжджалісь жителі припуцанських селув. Надлісництво Гайнувка вибудовало оселі Майдан

і Топило. Розбудовало Чтернасте. Повстав навет перши склеп і лазня для робуотнікув. Надлісництво дбало про люди. На Топилі повстала школа зо штирома клясами. Властиве Топило осталось за границьою, послі того як у 1947 році поправлялі границю. Всі люде, окруом однеї сімї, переїхали до Пуольщи. Почалі роботу при вирізуваньові ліса. Ценнійши матеріал консервовали в басонови, що повстав на невеликуй річці. Недалеко надлісництво побудовало хати сталим робуотникам.

Хоч робота в ліси була тязька то люде до єї горнулісь, бо то був єдини зарубок околічним жителям. Колі згоріло Орішково влада помогла людам отримати матеріал на одбудову. Самая пуца, як і єї адміністрація, тішились великім поважаньом. Анатолій Степанюк з лісом зоткнувся колі був ще дитятю. Свою першу колоду, котору з батьком перев’юоз з Лозиці на Топило, не забуде до кунця життя. Колі скінулі їє з санок до басона, батько сказав: „Тепер сенок ми на свято нап’ємось солоджаного чаю”.

Колі б не пуша то не відомо, як виглядало би життя околїчних люди, так зараз по вуйні, як і тепер. То за тяжко заробляни гроши люде могли учити своїх дити. Пуша давала роботу, дрова, гриби і ягоди. Сам поментаю, як їздив цілою сім'єю по ягоди на заруобок. Як браковало сіна то їхалось 10 кілометрів в пушу, на „Оконщину”, сушити траву.

Хоч пуша є велика то про роботу не було латво. Визакі виїжджали серед ночи, коб злапати якую небудь колоду, пока сусїд ще спит. Деревя різали на зрубках, що займали по кілька гектарув. Колїсь дід забрав мене весною до ліса. З сусїдом зрізували сосну метрової середниці. Різали ручною пилкою. Така сосна займала їм ціли робочи день. Поментаю, що з боку був пень по такуой же берози. Хтось вирубав в пньови корито, в которум ціли час стояв берозови суок. Перши раз напився солодкого соку вдовуоль.

З часом техніка пушла до переду. Робочи дусталі моторови пилкі. Але кажди кій має два кунці. Як згадає Косцевіч, вже по десетях літах роботи такою пилою набрався вібраційної хвороби і мусив пуйти на хворобову рентгу. Чуть не всім сталим робуотнікам ліс забрав здоров'є. Але на сьое не нарикают. Найбуольш болїт тое, що з пушою робїться тепер.

Толїк Степанюк і тепер робит везакм в ліси. Але не забуде, як помагавши батькови змок і обмерз. Їхати на санках не дав ради, бо зимно. Бігчи за санками не дав ради, бо убранє не хотїло ламатись в колїнах. Ледво вернувся додому. Тепер робота везака виглядає трошу інакш чим колїсь. Везакї мают тракторї. Але ниць не заступит рук. Як везак не позбирає нарізаного дерва по ліси, не вивезе на дорогу і зложит в штаблі, то жадьон самоход не вивезе його з ліса. Трактор заступит коня, але ніколі везака.

Я сам, поминувши 10-гектарове господарство, проробив везакм буольш як 15 літ. За той час з трактора стала руїна. А заруобкі булі такі, що на ремонт трактора мусив гроши заробити за границью. Про здоров'є не буду згадував. В памети мніє остались двїє крайні ситуації. Мушу тут сказати, що „слово везака дорожше гроши”. Раз пообицыв приїхати до вивозкі в недїлю. Наблїжався день виплати, а за зрізани, але не вивезяни метри нехто не платив. Я в 20° морозу, в завїю, що світа не вид-



Лїсове озеро Топило і урочище Майдан – мїсце, де стоялі перши землянкї

но, поїхав до оддаляної на 10 кілометрів вивозкі. Слова дотримав. Другї раз був серед літа. Мусив вивезти непоколоту сосну, в валках середницюю буольш як 50 см. Була жара. Пуот залївав очи. Мухї лізли до рота і носа. В той день я прокляв вивозку всякіми можливими словами.

Зорганїзована управа ліса почалась вже послї вуйни. Садивши деревину бралось пуд увагу тип ліса. Мишалось гатункї шпїлькови з лїстяними. Дервостан повиньон бути урозмаїчани. Бероза і осина насивались сами. До діся вважась їх за лїсове зіле. Тогди господарилось з розмахом. Як пригадає Василь Романюк, емеритовани лїсник, руочни плян на одне лїсництво доруовнював 10 тисячам кубїчних метрив дерва. Різалось ручними пилками. Була туолькі одна механїчна пила, котору обслуговувалї 2 особи на раз. Ще в 1964 рокови не було жадної моторової пили. В лїсництві Лозици перша моторова пи-

ла появилась у 1965 рокови. Часто зрубби перевижшувалї 3 гектари. Вибиралось дерева віком 120-130 літ. І так поступово що руок. Але всіє зруби булі засаджани молодняком. Перши ліс, котори садив лїсник Романюк має вже чуть не 50 літ. Дїся на одворуот. 100-літніх і старїйших деревин не можна різати.

У 70-тих літах почалї появлятись перши резервати. Тогди лїсова господарка була наставляна на експльоатацію. З часом управа почала наставлятись на охорону пуши. Садилось дерева ценни і творилось мнугохгатункови ліс. Резерват сьїссли коло Біловежи став великою остоею грабини. Яліна, котору заатаковав короїд, попадала і гниє. Тепер резерват не є жадною туристичною атракцією. А то дякуючи заказовї всякіх робуот пов'язаних з доглядом. Сьое жде всю пушу. На думку лїснікуов, колї ціла пуша стане таким резерватом то за якісь час згіне. Ос-

танут самії корчі. Оно боротьба з короїдом й іншими інсектами, а тоже одповідня людська інгеренція може утримати атракційність пуши.

Лісники не пудтримують поглядів науковців, котори не дивляться на економію. Сухії дуби створають вигляд побойовіска. До сього доходят поломи, вивороти, сухостан. На думку колішнього лісника, можна на ареалі, скажемо 100 га, оставити по кілька штук різних ґатунків і вести наукови досліди. Наша держава не може дозволити собі такого марнотравства. Процедури звезани з вирізуванням заатакованої короїдом яліни спричиняють у лісникув боуль голови. Треба писати пісьма до зажонду про згоду на виріз. Зажонд пише до консерватора природи. І пока той остатні дасть згоду, то розмножани вже короїд вилітає і атакує наступни. Такії справи треба залатвляти на телефон.

Для прикладу, у 1965 рокови в лісництві Лозиці пройшла повітрана труба. Протягом двох місеців вивезлось 5 тисяч кубічних метрів яліни. Тогди перши раз в пуши застосовани був хімічни охоронни засуб „Kornikol”. При виризіві працювала армія люди. Булі робочи з Голдані, Більська, а навет вуойсько. В остатньому моментіві удалося уратувати може навет цілу пушу. На той час не було спеціалістичного обладнання, ні транспорту такого як тепер. Ужєднікі з міністерства не вірили, що удасться акція уратування ліса перед короїдом. Не уявляли як можна дати раду пірамідам поломаного дерева. За справне спратанє повалув лісник Романок дустав мнуого похвалув.

Кору з короїдом в середини виносилось плахами на дорогі або багна і там палілось. Дієяне „Kornikolu” проявлялось тим, що короїд затрувався тогди, коли вилазив з корі. Але оприскі негативно прислужилісь пташкам. Згинуло мнуого дяхтьолув, красох і інших пташок. В поборуваньові короїда перешкоджає факт, що за границьєю, на Білорусі зусім його не нищат. А короїд і без паспорта перелетит на нашу сторону. Одним з безпечних способув боротьби з короїдом є закладанє полапок. Такая полапка то плястиковая труба з дирочками, которими входит самиця, почувши поміщани в середини феромони. Послі, не муогши вилізти, опадє до кубочка на споди полапки, а стам-

туоль по якуомсь часі її виймають і нищат. Бувають й інші полапки, як хоч би кавалкі свіжих неокорованих кльоцкув, куди входит короїд. Послі тії кльоцкі збирається і паліться. Іншим способом є приготовлянє кльоцкув з яліни в одному місцьові, куди злітається короїд. В одповідньому часі здерта кора з короїдами йде в огонь.

Іншою темою пов’язано з пушою є звирина. Остатньо зменшується куольность оленьоватих, зайці, а тоже пташок, як тетереви чи куропатви. Частина вини спадає на довгу і морозяну зиму, але головними злочинцями є муоцно розмножани вовкі і ліси. То вони терблять ослабляни звірі. Вовкі приходять літом на пасвиска і заїдають увезану худобу. Дикі кабани нищат управи картохель, збуожа і кукурузи.

Пуша лєдво дає раду викормити муоцно розмножанє поголове зубра. „Король пуши” часто зімою пудиходит пуд людські селіска шукаючи паши. Але екологі не звертають на сьое увагі. Вони боронят того, що оборони не потребує. Не бачат голодних звируов – бо сім повинни займатись кола ловецкі. Не бачат роздертих телят і овечок – бо господар дустанє одшкодованє. Не бачат голодного зубра, виїдаючого сіно зо стога – бо рольнік і так якось собіє порадит. Лєпі ж показатись в телєвізії з транспарантом заклікуючим закрити пушу. Пушанська фавна і фльора стократно є важнійша од чоловіка.

Нам, людям ліса, прикро дивитися як особи не знаючи пушанського життя хочут за нас децидовати. Вони не знають, куолькі поту і кровліє осталось в ліси. Не здають собіє справи, в якуом ступеньові пуша люди кормит. Не берут пуд увагу, що нехто з лісових люди кривди для пуши не зробит. Найлєпі пушу було б загородити високім плотом, разом з людьми, і зробити скансен.

Неправділову політику ведут завїдуючи пушою. Для прикладу, цена дерва для гуртовніка була ніжша на 40% ніж для господаря. А відомо, що гуртовнік використовує пушу для зиску, а господар хоче зімою напаліти в хати. Од разу видно, хто приносить пуши боульшу шкоду. По остатній обніжці цінь дров, в ліси тяжко знайти штабель з паперуовкою. Дальша обніжка цени могла б зменшити крадієж дров, бо не всім хватає гроши на їх купованє. Іншою перешкодою околічним жителям являється огранічєнє в їзду до пуши. За грибами придеться їхати ровером по 10 кільометрув. Чи кілька особових самоходув боульш занечистит пушу чим кільканадцєтітонови самоход, котори забирає кльоци і паперуовку. Дорогі тоже незрувнянно менш нищатся. Напєвно приватни самоходи менш шкодят чим кісли дощіє.

На думку лісникув повне закритє пуши то повна її загібель. Дієя робитьсь туолькі санітарни виризиви, садитьсь



Узкаторова колійка до перевозу люди у пуши

молодняк, доповнюється насаджане. Навет Європейська унія, коли доплачує до приватного ново посаджаного ліса, вимагає відповідного догляду. В такому разі, як можна без догляду покинути посадки в великій пуци? Тутешні люде смиються, що колись приїжджали по дрова люде з Парцьова, а недовго ми поїдемо по дрова до їх. Всьо може бути. Не дивує факт, що тутешні люде обоятно односять до науковцюв, а еколюгюв просто ненавидят. Понімаємо – життє йде вперед. Але чийм коштом? Науковець за свою роботу возьме заплату, але чоловік з ліса на суюм стратит.

Біловізька пуца то тоже недавня історія. На Чтернастум є могіла двох солдатув Армії Крайової з групи „Лупашкі”. На Лозиці стоїт паметник посвяча-



Цар-Дуб – стоїт вже мертвий серед пуци

ни партизантам Армії Людової. На сосніс оддалянуї кільометер од паметника остались сліди шаблюв, по которих партизани влизали на верх, коб слідити рухі німецьких вуойськ. Не буду заглиблятьс в діяльність вуйськових груп, бо для одних то були герої, а іншим принеслі несправедливу смерть.

З кожним дньом в самоуй пуци, як і на її берегах, появляються нови туристични і агротуристични кватери. На Топилі повстав пенсіонат, котори ціли руок приймає туристув. Літом приїжджає з Гайнувкі узкаторова колічка з туристами. Маюг до диспозиції хороше уладжани пляц з місцьом на огніще, столи пуд дахом на гостину і дерев'яну пляцуовку до танцюв. Для риболовув є помости над водою. Напротів перону побудовани бар „Ostatni grosz”, де можна смачно зїсти. Туристув з цілої Пуольши притягає спокуй і свіже повітре.

На окраїні пуци находитьс одно з найбуольш відомих агротуристичних господарств. То кватери у Романа Патеюка. Приїжджают сюди люде ціли руок – як зорганізовани групи, так і поодінокі особи. Часто бувають ціли сі-

м'ї. Зімою могут переїхатися санками, а літом бричкою. Роман зо своєю сім'єю пропонує разни розвагі. Можна самому видоїти корову, як і брати участь у варіньові місцьових страв. В Орішкови, которе одним кунцьом дотикає пуци, тоже прибуває кватер. І туристув приїжджає щораз то буольш. Зсюоль роблят роверови виправи до ліса. А всі вуольни хати викупили приїжджи, переважно з Варшави.

Біловізька пуца, єїна частина, котора лєжит в гміні Гайнувка, стає все буольш відома. А то дякуючи гміннуї і повітовуй владам. По-мойому повиньон появитися друком путювник по нашум терені, з фотографіями атракційних місцюов, будинкув, паметникув. Давно велікою славою тішиться Цар-Дуб, до которого ведут роверови і пішоходуни шляхі. На жаль, дуб вже всох, тому хто хоче його побачити повиньон поспішитися, пока ще вуон стоїт.

Пригадалась мніс поговуорка, що був ліс, не було нас, не буде нас – буде ліс. Питаюся: якій?!

Іван ОВЕРЧУК, Орішково
Фото автора статті



Історія минулої вуйни – назвіска на паметникові звучат по-свойому



Jarosławowy gród nad Sanem

Gdy spojrzymy na historyczną mapę Rusi Halicko-Wołyńskiej, znajdziemy na niej szereg miast obecnego wschodniego pogranicza Polski. Na Podlasiu będą to m.in. Drohiczyn, Bielsk, Mielnik i Włodawa. Należy do nich też Jarosław, gród o książęcym imieniu, położony na szlaku pomiędzy dwoma stolicami ruskich księstw – Chełmem i Przemyślem. Właśnie to piękne miasto nad Sanem stało się kolejnym punktem naszych wędrówek w poszukiwaniu ukraińskich akcentów w jego krajobrazie.

Niestety, dzisiaj z ukraińskości w Jarosławiu pozostały już głównie ślady, zresztą nie tak znowu liczne. Jak przyznał pan Wołodmyr Bożyk, będący naszym przewodnikiem po nadsańskim grodzie aktywny członek miejscowego koła Związku Ukraińców w Polsce, liczbę znanych mu mieszkańców Jarosławia, którzy z całym przekonaniem „przyznają się” do ukraińskości można oszacować na około 40 osób.

Dla porównania, w końcu lat 30. Ukraińców w mieście mieszkało 3,5 tys. (14% ogółu mieszkańców), zaś w powiecie jarosławskim stanowili oni 37% ludności, zamieszkując przede wszystkim wsie na wschodnim brzegu Sanu.

W latach 1945-1946 większość z ukraińskich mieszkańców powiatu jarosławskiego wysiedlono do Ukraińskiej SRR (36,7 tys.), głównie w oko-

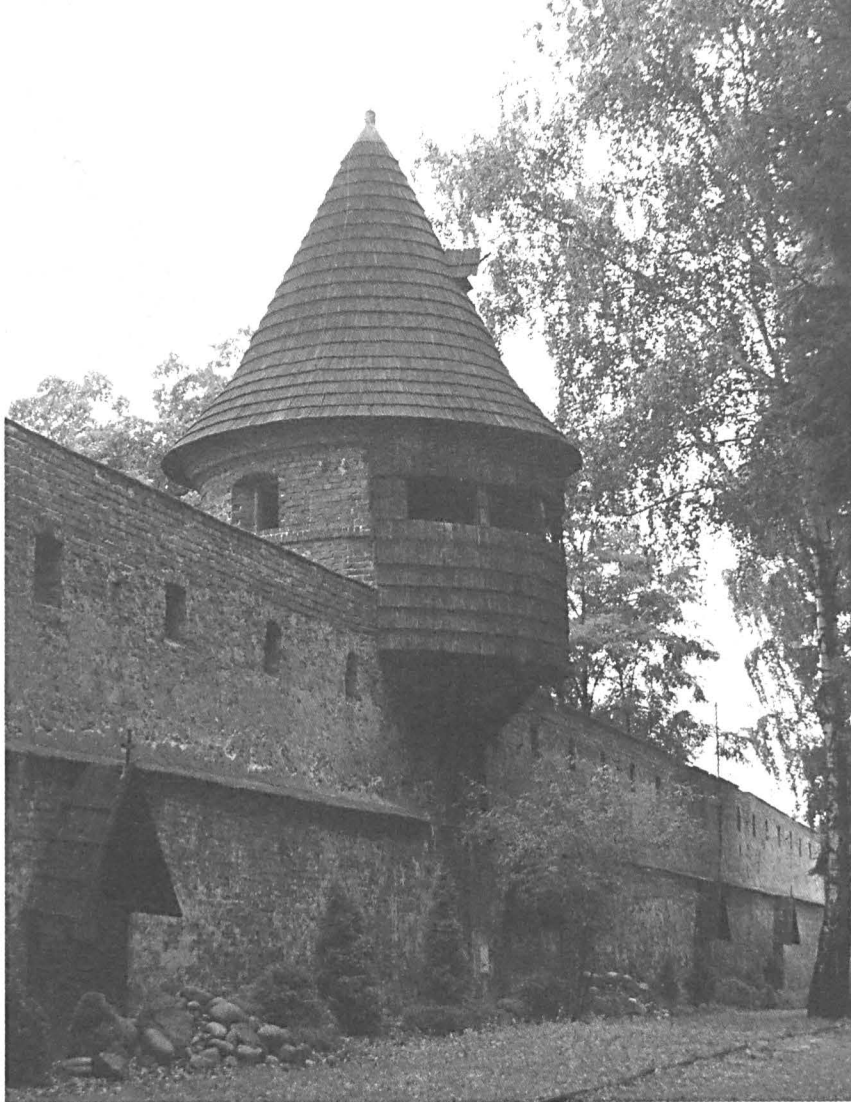
lice Stanisławowa (obecnie Iwano-Frankiwnsk), zaś pozostałych w 1947 roku wywieziono podczas Akcji „Wiśła” na teren woj. olsztyńskiego.



Tablica na dzwonnicy cerkwi Spasa, przypominająca o tragicznych wydarzeniach 1947 roku

Najbardziej widocznym śladem ukraińskiej obecności w Jarosławiu jest imponująca rozmiarami neobizantyńskiej fasady cerkiew Spasa (Przemienienia Pańskiego), usytuowana przy jednej z ulic wychodzących z Rynku. Jednak pierwotny Jarosław powstał poza terenem obecnej Starówki, na wzgórzu św. Mikołaja (zwanego też Benedyktyńskim od znajdującego się tam w chwili obecnej klasztoru benedyktynek). Właśnie tam, podczas wyprawy wojennej w 1031 roku, której celem było odzyskanie ziem utraconych po śmierci Włodzimierza Wielkiego i umocnienie zachodnich granic Rusi, wielki książę kijowski Jarosław Mądry miał założyć warowny gród, który nazwał swoim imieniem.

Ustalona w pierwszej połowie XI w. granica Rusi i Polski, przebiegająca na wschód od Sanoka, Jarosławia, Chełma i Drohiczyna pozostawała niezmienna przez trzy kolejne wieki. Nie zawsze był to jednak czas pokoju, o czym świadczy chociażby mająca znaczący wpływ na dzieje Rusi Halicko-Wołyńskiej bitwa pod jarosławskim grodem. Otóż latem 1245 roku węgierski król Bela IV, który rościł pretensje do zwierzchnictwa nad księstwem halickim, razem ze swoimi polskimi sojusznikami i nie chcącymi uznać władzy księcia Daniela Romanowicza bojarami halickimi, rozpoczął wyprawę



Fragment XVII-wiecznych warownych murów, którymi otoczone jest Wzgórze św. Mikołaja

wojenną i obległ Jarosław. Gród broił się skutecznie aż do przybycia z Chełma odsieczy pod wodzą Daniela, który w zaciętej bitwie na brzegach Sanu rozbił siły przeciwników i zmusił ich do ucieczki. Zwycięstwo to zakończyło długoletnią walkę księcia Daniela o odzyskanie halickiej części jego „ojcowizny”.

Za panowania Daniela i jego potomków Jarosław z pogranicznego grodu przekształcił się w znaczącą osadę o charakterze miasta, czego ukoronowaniem było przyznanie mu w 1323 roku praw miejskich, jako jednemu z pierwszych miast Rusi Halicko-Wołyńskiej. Po śmierci w 1340 roku księcia Jurija II, ostatniego władcy wołyńskiego Włodzimierza i Halicza, ziemia halicka została opanowana przez polskiego króla Kazimierza Wielkiego, działającego w porozumieniu z Węgrami. W latach 1372-1378 zarządzał nią książę Władysław Opolczyk, jako lennik Ludwika, króla Węgier i Polski, później rządili tu urzędnicy węgierscy, a w 1387 roku królowa Jadwiga dokonała ostatecznej in-

korporacji do Królestwa Polskiego.

W okresie tym miały miejsce dwa ważne wydarzenia w historii miasta. W 1375 roku Władysław Opolczyk wydał dla niego przywilej lokacyjny, nadający prawo miejskie magdeburskie, zgodnie z którym dokonano się przeniesienie osady miejskiej ze Wzgórza św. Mikołaja, na którym w XVII w. powstało opactwo benedyktynek, na teren obecnej Starówki. Natomiast królowa Jadwiga, wynagradzając polskich możnowładców, którzy popierali ją w walce o tron, nadała ziemię jarosławską Tarnowskim, przekształcając tym samym Jarosław w miasto prywatne.

Dogodne położenie na szlakach handlowych zapewniło miastu szybki rozwój i już w końcu XIV w. Jarosław był zaliczany do najbogatszych miast, szczególną zaś sławę zdobył w XVI-XVII wieku, głównie dzięki jarmarkom. Wystarczy wspomnieć, że na czterotygodniowy jarmark sierpniowy przyjeżdżali kupcy nie tylko z Europy, ale i Bliskiego Wschodu. W ówczesnej opinii Jarosław był najwięk-

szym po Frankfurcie nad Menem ośrodkiem handlowym w Europie Środkowo-Wschodniej. Handlowano tu zarówno zbożem i zwierzyną (bywało, że spędzano po 40 tys. wołów i 20 tys. koni rocznie), jak i solą oraz wyrobami metalowymi, tkaninami, aż po przedmioty zbytku. Pod koniec XVI w. powstał tu port rzeczny, do którego zwożone było zboże splawiana następnie do Gdańska.

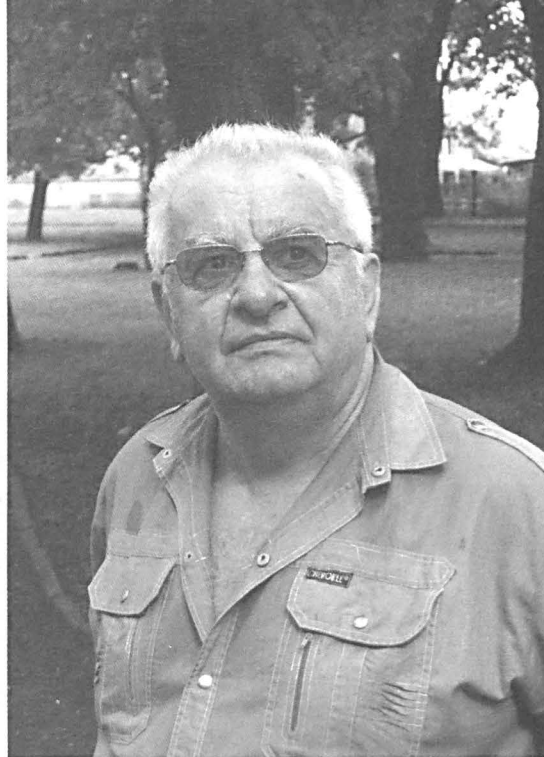
Nie może to jednak przysłonić faktu, że dokonana przez Władysława Opolczyka lokacja miasta, wiążąca się z osadnictwem ze Śląska, oraz oddanie miasta na własność polskiemu rodowi Tarnowskich zapoczątkowało proces przekształcania ruskiego dotąd Jarosławia w miasto z przewagą katolickiego elementu polskiego. Jaskrawym przykładem umyślnego działania w tym właśnie celu było przekształcenie na łaciński kościół starej cerkwi grodowej (wg dokumentu z 1431 roku zachowała się w niej ikona patrona – „po rusku malowany” obraz św. Mikołaja). Wprawdzie w nowo lokowanym mieście stanęła inna cerkiew, ale w 1580 r. ówczesny właściciel Jarosławia Jan Kostka nakazał przenieść ją na przedmieście Garbarze, aby zrobić miejsce dla fundowanego przez niego kościoła i kolegium jezuickiego. Jednocześnie zakazał on budowy w obrębie murów nowej cerkwi. Jednak kolejny właściciel Jarosławia, Aleksander Ostrogski, syn fundatora Akademii Ostrojskiej Konstantyna Wasyla, wydał w 1596 r. zezwolenie na budowę cerkwi Spasa na ówczesnej ulicy Ruskiej. Przy cerkwi tej działało bractwo, co było zjawiskiem typowym dla tego okresu, gdy organizacje brackie powstawały w większości miast na terenie dawnej Rusi Halicko-Wołyńskiej. Bractwo to aż do 1692 roku pozostawało przy prawosławiu, co też nie było niczym nadzwyczajnym, gdyż diecezja przemyska oficjalnie przyjęła unię z Kościołem rzymskim dopiero w 1691 roku.

Przed wiekiem XIX, gdy w należącej wówczas do Austrii wschodniej części Galicji zaczęły powstawać świeckie instytucje narodowe, aktywność ludności ukraińskiej koncentrowała się wokół cerkwi, przy których często działały bractwa. Tak też było w Jarosławiu, gdzie w XVIII wieku czynne były 4 cerkwie. Najokazalszą z nich była nowa cerkiew Spasa, którą

z inicjatywy wspomnianego już bractwa cerkiewnego, zbudowano w latach 1717-1747 na fundamentach zrujnowanego zamku dawnych właścicieli miasta – Kostków i Ostrofskich. W latach 1910-1912 została ona rozbudowana i w tej formie przetrwała do chwili obecnej, nadal pełniąc swoją liturgiczną funkcję. Do dzisiaj przetrwał też fragment murowanej cerkwi Uspinnia (Zaśnięcia Najświętszej Bogurodzicy), wzniesionej w XVII w. na dawnym Ruskim Przedmieściu. Większość świątyni została rozebrana w latach 60. i pozostało z niej tylko prezbiterium, zaś otaczający ją niegdyś cmentarz zamieniono na park. Z kolei cerkiew w 1580 r. przeniesiona na przedmieście Garbarze została po pewnym czasie rozebrana i na jej miejscu w 1634 r. zbudowano nową drewnianą cerkiew Chrestowozdwyżeńską (Podniesienia Krzyża Pańskiego), do której dobudowano jeszcze kaplicę św. Onufrija. Przed I wojną światową cer-

kiew tę rozebrano, aby dokonać gruntownego remontu – nie doczekała się go jednak, gdyż budulec spłonął w połowych kuchniach wojsk rosyjskich okupujących Jarosław na przełomie lat 1914/1915. Czwartą cerkwią jarosławską była cerkiew Bohojawleńska (Objawienia Pańskiego), zbudowana w końcu XVII w. – została rozebrana prawdopodobnie jeszcze w drugiej połowie XVIII w. Pozostał po niej dzwon w miejscowym muzeum.

Narodowe odrodzenie ukraińskie w Galicji na początku XX w. zaowocowało powstaniem w Jarosławiu całego szeregu instytucji kulturalnych, społecznych i oświatowych. W 1904 r. powstała tu Bursa im. Św. Onufrego, rok później założono Towarzystwo Mieszczan i Rzemieślników „Rodyna”, zaś w 1910 roku zaczęła działalność filia „Proswity”, największej ukraińskiej organizacji oświatowej w Galicji. W okresie międzywojennym rozwijały się dynamicznie organizacje



Wołodymyr Bożyk — nasz przewodnik po ukraińskich śladach Jarosławia

spółdzielcze: „Narodnyj Dim” (1924-1932), Spółdzielnia Kredytowa „Ukraiński Narodnyj Dim” (1931-1940) i Powiatowy Związek Spółdzielni, założony w 1929 roku, który miał swoje przedstawicielstwa w prawie każdej zamieszkannej przez Ukraińców wsi powiatu jarosławskiego.

O jarosławskim kolegium jezuickim krążą domysły, iż właśnie tam pobierał nauki przyszły hetman kozacki Bohdan Chmielnicki. Natomiast z całą pewnością urodził się tutaj ukraiński kompozytor, muzykolog, folklorysta i pedagog Stanisław Ludkewycz (1879-1979), współzałożyciel i dyrektor (w latach 1910-1915) Instytutu Muzycznego im. M. Łysenki we Lwowie, a później profesor konserwatorium. Do jego największych osiągnięć twórczych należy m.in. kantata symfoniczna dla chóru i orkiestry „Kaukaz”, do słów poematu Tarasa Szewczenki, którą w kwietniu ubiegłego roku podczas koncertu w warszawskim Teatrze Wielkim zainaugurowano „Rok Ukrainy w Polsce”. 17 sierpnia 1992 roku w korytarzu szkoły podstawowej przy ul. Dolnoleżajskiej, która stoi na miejscu dawnego budynku rodziny Ludkiewiczów, odsłonięta została tablica poświęcona pamięci kompozytora.

– *Chcieliśmy, żeby tablicę umieszczono na zewnątrz budynku, aby była widoczna* – komentuje pan Wołodymyr Bożyk. – *Ale umieszczono ją w takim zakamarku, że nawet dzieci uczące się w tej szkole nie bardzo mogą ją zobaczyć. Wygląda to tak, jakby chciano*



Prezbiterium cerkwi Uspinnia, otoczone parkiem utworzonym na miejscu dawnego ukraińskiego cmentarza



Tablica upamiętniająca Stanisława Ludkewycza – najwybitniejszego ukraińskiego jarosławianina

ją schować. Wówczas jednak tyle udało się uzyskać od władz, które twierdziły, że na zewnątrz ktoś by ją zaraz zniszczył. Z naszej strony o uszanowanie pamięci Ludkewycza najbardziej zabiegała pani Joanna Zubal, która była kiedyś przewodniczącą koła Związku Ukraińców w Polsce, a teraz jest jego sekretarzem. Z Ukrainy najbardziej pomaga nam Towarzystwo „Nadsiannia”, którego przewodniczącym jest prof. Wołodimir Sereda. Dzięki niemu czujemy, że mamy moralne i duchowe wsparcie z Ukrainy.

Wołodimir Bożyk, który przed wysiedleniem w czasie Akcji „Wisła” mieszkał w Hrebennem, gdzie w chwili obecnej funkcjonuje przejście graniczne pomiędzy Polską a Ukrainą, mieszka w Jarosławiu od 1971 roku. Przez cały czas stara się aktywnie uczestniczyć w życiu ukraińskiej społeczności miasta i regionu. Pełnił m.in. funkcję przewodniczącego miejscowego koła ZUwP, zastępcy przewodniczącego oddziału przemysłowego, obecnie zaś jest wiceprzewodniczącym Głównej Komisji Rewizyjnej tej organizacji. Będąc emerytem zajmuje się m.in. metaloplastyką, wykonując m.in. ukraińską symbolikę narodową i religijną. Stale też śledzi wydarzenia polityczne w Ukrainie, którą stara się odwiedzać jak najczęściej. Zresztą, w położonym niecałe 30 km od granicy Jarosławiu cały czas jest немало gości z

Ukrainy, a niektórzy z nich osiadają tu na dłużej, wzmacniając kurczącą się miejscową społeczność ukraińską.

– Jest nas coraz mniej, – przyznaje pan Wołodimir. – Część się zasymilowała, część po prostu umarła, inni wyjechali, zwłaszcza młodzi, bo bardzo tu trudno znaleźć pracę. W samym mieście osób, które poczuwają się do ukraińskości, zebrałbym gdzieś tak 35 do 40. Do naszego koła ZUwP należy około 20 osób, jego przewodniczącym jest teraz Zenyk Skuratko. W zeszłym roku wznowiliśmy naukę języka ukraińskiego w jednej ze szkół podstawowych, na którą chodziło 12 dzieci. Jest

też trochę ludzi z Ukrainy, którzy tu pracują, niektórzy tu założyli rodziny. Mamy z nimi pewien kontakt poprzez imprezy organizowane przez nasze koło lub poprzez cerkiew.

Kiedy na całą okolicę była tylko jedna parafia w Jarosławiu, to w cerkwi było dużo ludzi. Przychodzili oni do naszej świetlicy, byli członkami koła, które liczyło nawet 70 osób. Ale później powstały parafie w Wetlinie, Kobylnicy i Chotyńcu, więc do Jarosława przyjeżdża już mniej ludzi, w cerkwi jest najczęściej koło 25 osób, w tym kilka z Ukrainy. W tych wszystkich miejscowościach działają też koła Związku Ukraińców w Polsce, bo chcieliśmy, żeby były one jak najbliżej ludzi. Najliczniejsze jest koło w Chotyńcu, bo ta wieś jest w bardzo znacznej części znowu ukraińska, jest tam prowadzona nauka języka ukraińskiego.

Tak więc Ukraińcy w Jarosławiu, a właściwie u Jarosławi, bo tak po ukraińsku odmienia się nazwa miasta, są już niewielką gromadą. Mają jednak moralne oparcie w historii, zapoczątkowanej przez wielkiego księcia Jarosława Mądrego, a nuty jarosławskiej duszy stale brzmią w Ukrainie – w muzyce Stanisława Ludkewycza. Miejmy jednak nadzieję, że ta historia znajdzie swoją kontynuację w osobach o wybitnych zdolnościach i dokonaniach, które będą mogły o sobie powiedzieć – Ja z Jarosława!

Jerzy HAWRYLUK
Zdjęcia autora artykułu

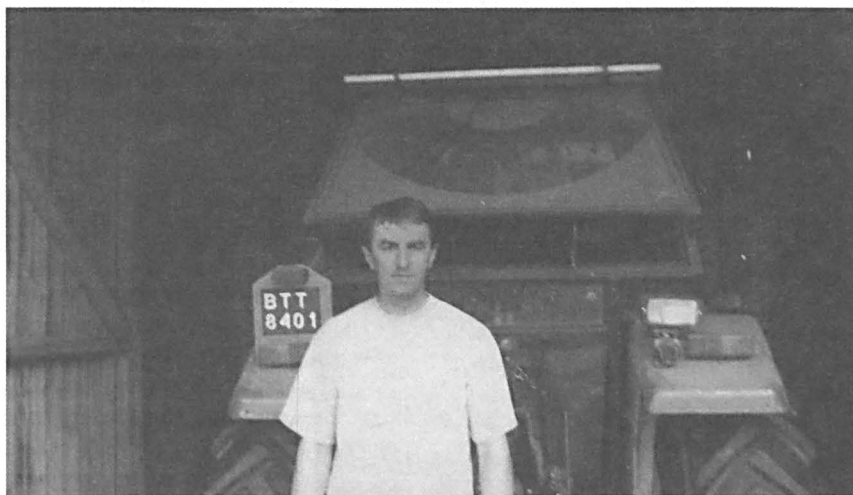


Jarosławski ratusz (fot. O. Bobko)

Як хліборуб став книговодом — — а може наодворуот?

Андрій Никонюк уродився в 1968 роках в селі Орішково, а властиво на кольоні Пудтростинець. Його батькі, як посли і вуон сам, займались господаркою. Як згадує Андрій, пудставову школу в Орішкові закінчив без труднощів. Хватало уважно слухати учителя, а вже вдома не мусив мнуого учитись. Найліпш згадує покійного Павла Германюка, котри учив стислих предметів. Глибоко вірит, що коб Павол учив його пара літ, то в середній школі було б мнуого локш учитися.

Колі пришов час на дальшу науку, зложив папери до Механічного технікуму в Гайнувці, уважаного за найліпшу школу в околиці. Але з увагі на комплікації зо здоров'ям мусив вибрати ліцей. Трафив до математичної класи і тогди почалісь схуодкі. Разниця в поз'омові научаня в пудставувці і ліцейові була велика. Тепер Андрій мусив мнуого учитись. На 30 чоловік в класи туолькі 3 особи походило з селув, але науку закінчило туолькі 19 — в тому 3 з селув. На суюм приклади вже бачимо, які затюнліви люде родяться на селі. В той час „огульнякі”, як говорилося про такі школи, не були в пошані. Послі закінчя не мілось виучаної професії і треба було лічитись з дальшими студіями. Але, як признає Андрій, мів альтернативу — оставалась ще господарка. Нехто на силу не змушав студіювати.



Наука в Гайнувці ішла „пуд гуорку”. Зустріч з німецькою мовою оказалась новим для сільського хлопця. До того велика куолькость стислих предметів, по сім кожного в тижньові, змушували до посвячуваня всього часу науці.

— Жаль брав, колі ми мусили учитись математики, фізики чи астрономії, а наши ровесники бігали за окном за м'ячом, — згадує Андрій. — Матура складалась з двох екзамінів письмових і штирох устних. Пуольські і математика були обов'язкові. Треба зазначити, що заданя з математики були зусім інші ніж для класи біологічної чи непрофільованої. Матуру здав з середніми виніками і зложив папери до Люб-

ліна, на географію. Здав екзаміни і був прийняти на студію. По якомусь часі пришло письмо, коб і'хати на студентську практику. Не знав, що для дити рольника сьое не є обов'язкове. Послі тижня зрезигновав з практики, і з самих студіюв. Вернувся додому. Оставсь в кропці. Здав на студію, був прийняти, а забрав папери. Задумав почати науку в Економічному поліцеальним студіюм в Більську. Оддав документи зо студіюв і був прийняти без екзамінув.

Як каже Андрій, студіюм то була переховальня для тих, хто утикав од вуойська. Великі вплив на такую децизію міла хвороба батька. Всюй вуольни час посвячував господарці, по тоє коб помогчи матери. По студіюм в Більську здав екзаміни на економію в Філії Варшавського університету у Білостоці. Але не був прийняти через брак місць. Написав одклікане і тогди став студентом. По петьох літах оборонив магістерську працю і вернувся додому. Проучився разом 19 літ і, як каже, то був найприємнійши час його життя.

Зареєстровався як безробітний і помагав батькам доглядати господаркі. Разом мілі 10 гектарув землі. Першого трактора С-330 батькі купили у 1981 роках. Тепер мают два тракторі. За життя батька Андрій займався переважно інвентаром. Батько вельми любив роботу в полі і в лісі.

Зауончине на 32 стор.

Велікі люде з малого села

Інспірацією для виникнення циклю пуд таким загальним заголовком були думки, які виникли послі прочитання однеї зо статей поміщаних на сторуонках „Над Бугом і Нарвою”. Йшлося про Славка Смика, відомого як у нас, так і за границьою різьбляра з села Добривода. Одна високопоставляна особа з Гайнувкі назвала Добриводу „записялою війскою”. На той момент пригадалося мні, що пуд час коронації Станіслава Август Понятовського нектори магнати і шляхта були против його з огляду на молодий вік. Тогди хтось сказав, що „не в сивуй голові розум сидит”. Мівши подуобне на увазі, хочу доказати, що не туолькі в місти родиться розум. Глибоко віру в мнуогость розумних, талановітих і виучоних люди, котри походят саме з села. І докладу всяких старань, коб свою рацію обгрунтовати.

«Все вітер був в очі»

Дитяча одіссея Степаніди Соснюк



102 роки це гарний вік. Саме 102-ий день народження відзначила 5 травня Степаніда Соснюк, яка проживає в селі Ставищі, що в гміні Черемха. Травень це гарний місяць, час пробудження природи до життя і може ця весняна пора дала пані Степаніді стільки сил, щоб прожити нелегке життя, виховати дітей, дочекати онуків і правнуків. А може це просто її оптимістичне ставлення до життя, адже і сьогодні, не зважаючи на недоліки похилого віку, пані Степаніда любить пожартувати, а до се-

бе і цього, що прийшлося їй прожити понад століття, підходить з гумором.

1904 рік, це рік її народження в Хлівищах, селі якого зараз, можна сказати, немає, бо поділив його кордон. Немає також свідцтва про народження пані Степаніди, бо не збереглося в історичній метушні, як вона сама говорить: *пропало в царську війну, а мої года записано по свідках.*

Життя підляшуків народжених наприкінці XIX або на початку XX століття було поділене на „до” і „після” травматичної події, яка змінила їх тотожність, вирвала з невинного сну, змінила уяву про світ, який став страшно великим і почала процес знищення з ментального і фізичного красвиду залишків старовинної „Русі”. Та подія, це Перша світова війна і „беженство”, а після них революція, падіння Російської імперії і прихід на території заселені українським, православним населенням польської влади, з урядовою мовою, якої ці підляські старожили і до цієї пори не вивчили.

Але до 1915 року залишилося ще 11 літ, а Степаніда побачила вперше світ з-перед воєнного катаклізму. Є рік 1904 і перше передречення „Малого Апокаліпсиса” православного населення західних губерній вже стало фактом. В цьому році почалась російсько-японська війна, яка показала слабкість імперії і її православного самодержця.

Однак Хлівищі були на протилежній від Порт Артур країні великої держави і тут війна була присутня тільки в розповідях людей. Нормальне життя, до

якого сценарій писала природа, тяжка праця в полі, якій на зміну приходили хвилини відпочинку, визначувані церковними празниками. Те, що пані Степаніда пам’ятає з цього періоду, це хати криті солом’яно, з одною стіною, яка відділювала кухню від кімнати, „запички” на яких спали, неогорожені подвір’я, по яких паслись свині і себе, як маленьку няньку: *Я вже тогди свого братика доглядала. Батьки пійдут в поле, колишку з малим на дереві в садочку повісят і мене з ним оставляють, щоб пильнувала. І так сиджу, коло мене колишка і свини разом ходять. Колись, памню, пильнуючи вишень об їлає, то думала, що вмеру, покинула дітей пильнувати з цього всього.*

Йшли роки, Степаніда підросла, пішла до школи і все було б як в книжці дотеперішнього життя, але в 1914 році почалась війна. Початкові успіхи російської армії в боротьбі з австро-угорськими військами швидко замінили поразки літньої кампанії 1915 року. Відступ російського війська породив також цілеспрямовану акцію „беженства”. Під впливом пропаганди розповсюджуваної представниками світської і церковної влади, з західних губерній Росії рухнув потік людей, які повірили в розповіді про звірське насильство німецької армії.

Тактику спаленої землі застосували царські війська вже у війні 1812 року. Але це, що сталося у 1915 році не допомогло російській армії, а навпаки, призвело до тотального хаосу і погубило тисячі людей: *Наши отступающие армии уничтожали посевы, жгли села, вынуждая их жителей покидать родные места: кроме того, проводилось и принудительное выселение мужчин в возрасте до 50 лет. Многомиллионный людской поток, хлынувший из Галиции, Царства Польского и Западного края во внутренние губернии России, запрудил пути сообщения и до предела обострил транспортные затруднения (к октябрю только под жилье беженцы заняли около 120 тыс.*

товарных вагонов). Как отмечалось в Совете министров: „Из всех тяжких последствий войны – это явление самое неожиданное, самое грозное и самое непоправимое. И что ужаснее всего – оно не вызвано действительной необходимостью или народным порывом, а придумано мудрыми стратегами для устрашения неприятеля. [А. В. Ильин, „Об Особом совещании по устройству беженцев (1915 г. – февраль 1917 г.)”]

В цей людський потік „беженства”, яке перетворилось для його свідків в травматичну і трагічну повинь недолі, потрапила також пані Степаніда. У цьому часі молоденька дівчинка, запам’ятала на все життя: свої невинні, невідомі, дитячі спостереження, втрату найближчих, самотність і біль розлуки з родиною, жакливі час революційного заклоту і бідне життя після повернення. Ось її спомини списані гарною українською говіркою сіл Хлівищі і Ставищі.

То було в царську війну. Виїжджали ми – не знаю чого, чи нас виганесли, не розуміла, бо яка я тогди була – перший год до школи пушила. Помню, що мама сухарі сушила, не знала я тогди ще, пощо вона їх сушит.

Тато вже перед виїздом був нездоровий. Зробив він нам таку буди циганську, з такого полотна, що його ткали. Як вже подались в тое „беженство”, то на початку їхали на Камінець, на Верховичі. Там переночували і пасхали далше. Їхали так і їхали, потім обоз – по правій стороні тії беженці, а по лівій солдати – шаринка [мабуть: шеренга – ряд – Ред.] іде – кунця не видно. Тато хворий лежить у буди, а ще з ним маленький хлопчик – наш брат.

А нас сім штук було у мами – їхати в буди вже нема місця – бо вже двоє лежить, одно хворе друге мале. То ми біжимо наперед тих фурманок. А всьо іде – один рад беженців, другий військових з тими військовими інструментами. Колона йшла помаленьку, хотя ззаду фронт наганяв.

Так було, що як фронт іде – втикаємо, як фронт задержиться – тогди і войско і беженці стають, оддыхають. Начнется стрільба – опять ідуть далше. А ми, тож діти маленькі, втомимось од того маршу. Як побачим, що в когось на вози розвірка, колись такий були на возови, почіпляємось по пару штук на таку розвірку.

Як хозяйін не бачит то їдемо, як зобачит – то нас бичом.

Настане ніч – кони їсти хочут, а що їм давати? Мама тогди каже, хоть ми маленькі: „Ідіте деткі, як село близько, може де снопики овса коньови принесете”. Побіжимо, то нас часом проженут, часом щось вдасться здобути. А вже люди пильнували, бо ж тих беженців багато і вже крадуть, бо кони їсти хочут.

Не помню, як там всьо було, але ми коньом заїхали до Калужской губерні, не помню, яка там станція була чи село, не знаю навіть тепер, де тая Калужская губернія.

Тато вмер як тільки заїхали в Росію, в Калужской губерні, а мама умерла вже тут у Польщі, в Хлевищах, як я вже замуж вийшла. З тей губерні ми виїхали вже на Дон, там де козаки. Там найшовся хазяїн, що мене за пастушка взяв. Мати мене оддала, бо ж що мала робити – тож стільки нас в сї було, як всіх прокормити?

Я з тим хазяїном їхала до нього цілий день. Бо в їх не то, що коньом, а волами, бо ними там роблять. Цілий день ми їхали, а я цілу дорогу думала: „Я зараз втечу, я зараз втечу, але як скочу то попаду під віз”. А заїхали, Боже Боже – в пустиню, тож то далечинь така од тої нашої станиці.

В того господара корови треба було пасти, може не було тяжко, бо там все погороджане, тільки були такі їхні бахчи – города, там дині, гарбузи росли, то тільки одтамтуль треба було пильнувати.

Ну щож, пасу я тії корови, страшно, трава висока, ужі бігають з червоними головками, а я не знала що то такое, тільки мені хазяйка сказала: „Ти не бійся, то не кусається”. Так думаю, як коров не кусають, то і мене не будуть кусати, бо вони тих ужів називали „домовий”, они навіть в хати в їх спали пуд головою, пуд подушкою. Навіть в мене два спали.

Тії господарі то не були козаки, не були руські. Пасла я в їх ціле літо тії корови. В суботу ідуть вони на своє свято до станиці, там де мама. Я хочу їхати – то вони мене бичом по возови: „В другу суботу ми тебе возьмем” – кажуть.

І так було аж до осені. Обірвалася я за той час – один шматочнік був. Хвороби достала. Напала мене, як то колись називали „короста” – вся в пухирях була. Як платье порветься, то

позвезую тільки. Одного дня, осінню, сиджу я коло тих коров, вже сонечко заходить, дивлюсь я – хто ж то такий іде через поля, вже ж зараз корови треба буде доїти. І так дивлюсь, хтось в козушковому такому, а тож то моя мама іде. І як вона мене найшла – тож то тільки вьорст треба було іти. Пішли ми до хати, такої, що на полі стояла – вони такий доміки там мали. Хозяїн і господині вже лягли. Мама прийшла, а навіть ніхто їй їсти не дає. Вона мене одягнула в тое, що принесла, а господарі ниць. Тоді я кажу: „почекайте мамо” і взяла такий хліб, що вони пекли – медовий, з їли його і лягли спати.

Зрана збираємось іти. Мама каже: „Щось то дайте, щось заплатіте, тож то ціле лето до самой холодной осені тут моя дочка працювала”. Мама каже: „То як то так буде”, а він „А то так і буде – не буду платити”. Мама: „То я подам у суд”, а він сказав тогди: „Не судіся беженка із богачом”. Помню тое добре, хоч і невелика була. І що ж, забрались ми голодні і пушили. Йшли так од хатки до хатки, дорога проста була, цілий день пройшли, в одну хатці переночували, там нас хазяйка прийняла і на другий день додому зайшли. На вечур прибули і одразу пуйшли до такої якби то у нас гміни. Зайшли там і мама плакала, розказала, що такий то а такий, як він себе повів, показала як я виглядаю, що ціла в пухирях, обірвана як циганка. Вони тое всьо списали і що ж – привіз той мій хазяїн гроши до гміни, мусив заплатити.

На тому місці, з мамою, тож не легко було. Бо що ж, дві сім’ї в одну хату – нас шість штук, бо тії в Калужской губерні помиралі. І так тяжко жили до революції.

Революція стала, тогди де хто – хто пуд плотом спав, і то не тільки що ми, але і тії, що там жили. Тогди різали там один другого – той красний, той белый. Люди мусили ховатись, не спали по ночах в своїх хатах.

Потом, став якийсь такий приказ, що хто беженці, хто желяет, то можете виїжджати на родину. Ми согласились. Початково їхали волами, потом плвли Волгою параводом. Довго, не знаю скільки днів. Потом добрались там де поїзда ходять. Доїхали ми до Мінска чи до Пінска, не поминтаю. Далей не пускали. Вперше всіх нас до бані загнали, старе чи мале, а без того



Спогад молодості – Степаніда Соснюк з чоловіком Андрієм

за границю не можна було проїхати. Як вже пустили то поїхали ми на Брест. Як доїхали додому, помню, що осінь була, бо як вже висіли в Черемсі то капуста велика росла, а там скіль приїхала я такого чожось не бачила.

Вернулись до Хлівиць. З хати осталися тільки стінки, ниць не було, тільки піч була, а так ні двері, ні окон. Хто раніше приїхав, треба було чимось налити, то подлоги повиривали і спалили. Такоє жице було.

Мене на початок oddали за няньку до Левицьких, на год я пійшла. Брат до мене там приїде, ми назбираім пше ниці, що вже викасят. І з неї в хаті якуюсь кутю робили, душили тую пше ницю.

Брат якось розжився, за мене господарі платили якусь там плату. Ці-

лий час була по людях. По рокови в Левицьких пуйшла до Мордун – там і нянькою, і за помічника була, всього там не хватало. А потом прийшла додому, до мамі і за пара літ замуж вийшла.

До школи не ходила, мої брати і сестри ходили в Росії, а мені де там до школи було. І так я прожила дві війни, і якось все вітер був в очі. В тую остатню якось ціле село оцаліло, а тільки наша хата згоріла. Треба було знов наживати. І такоє то горе було. Всього розказати трудно, хотя всьо тос помню проше з мойого життя.

Записав Славомір САВЧУК
Польське Радіо Білосток

Як хліборуоб...

Зауважчине з 29 стор.

Колі Андрі́й, як магістер економії, став перешкоджати в статистиках Уженду праці у Гайнувці, був прийняти до роботи в тому ж уженді. По рокови знов став безробітним. По смерті батька зачав реорганізацію господаркі в такій спосуб, коб погодити господароване з евентуальною роботою в Гайнувці. Муочно шкодовав матерю, котора тяжко робила, коб Андрі́й муог учитись.

Колі сталі організовати повітови староства написав подане до роботи. Був прийняти на пув року на становиско кас'єра. Дякуючи прихильності скарбничкі повіту став виповнюючим обов'язкі заступника начальника книгоудсько го одділу. Послі шести літ бездоганної праці став головним книговодом Повітового староства в Гайнувці.

Тепер Андрі́й Никонюк годит роботу в старостві з сільським господарством. Обі́дві роботи зазублюються – бути книговодом то треба бути добрим господаром, а бути добрим рольником, то треба знатися на книгоудстві, тим буольш тепер, вуйшовши до унії. Андрі́й веде господарку з розмахом. Можна сказати, що його дохуод, окруом платні́ за роботу в старостві, складається з виплат за молоко і продаж бикуов вагою по 800 кілю, котори годує в закритому циклі, не випускавши з обори. Змодернізував будинкі. Унійни доплати призначає на модернізацію і закупуовлю машин. Є одним з перших господаруов, колі йдеться про стосоване мінеральних добрив і засобув охорони рослін. Врожай осягає один з найбуольших в селі́.

На питанє, що вибрав би, коб пришлося децидовати – робота в Гайнувці чи господарка, каже, що треба добре надуматись. Вже тепер свою платню оддає на наймане люди до допомогі в господарстві. Сам тоже тяжко робит одраня до темної ночі. Мнуого пособляють мати і жуонка Анета, котора продає в склепі GS в Орі́шкови. Смі́ло можна сказати, що робота в старостві являється Андрі́йові подякою за 19 літ науки, а господарка є батькувщиною. Зречися її́ то страта заінвестованого капіталу. Пока Андрі́йові пуд силу дві́ роботи. Трудно розсудити: чи то хліборуоб став книговодом, чи книговод хліборуобом?

Іван ОВЕРЧУК



Sapiehowie – pierwszy podlaski wojewoda i jego następcy

Wymarcie w połowie XIV wieku dynastii rządzącej Rusią Halicko-Wołyńską i przejście Brześcia, Drohiczyna, Mielnika, Bielska pod władzę potomków litewskiego księcia Giedymina, którzy swoje państwo nazywali Wielkim Księstwem Litewskim, Ruskim i Żmudzkim (powszechnie używana obecnie skrócona nazwa Wielkie Księstwo Litewskie błędnie sugeruje, iż było to wyłącznie narodowe państwo Litwinów), początkowo niewiele zmieniło w życiu społeczności ruskiej na tym terenie. Aż do drugiej połowy XVI w. zachował się tutaj tradycyjny układ społeczny i obok chłopów oraz mieszczań nadal funkcjonowała ruska szlachta oraz magnateria. O szlachcie w XVI-wiecznym woj. podlaskim i brzeskim (powstałym w 1566 r. z połączenia wschodniej części podlaskiego i ziemi pińskiej) już pisaliśmy na łamach „НАД БУГОМ І НАРВОЮ”, teraz więc poświęćmy nieco uwagi przedstawicielom osiadłej w Kodniu i Boćkach podlaskiej linii magnackiego rodu Sapiehów, tym bardziej że jej protoplasta był pierwszym podlaskim wojewodą.

Książęco-bojarska warstwa arystokracji Wielkiego Księstwa Litewskiego, Ruskiego i Żmudzkiego ukształtowała się w XV w. Jej przedstawiciele pochodzili z licznie rozrodzonych książąt z rodu Giedyminowiczów, którzy już w pierwszej połowie XV w. stali się zwykłymi właścicielami ziemskimi, z litewskich rodów książęcych nie pochodzących od Giedy-

mina, z dawnych książąt ruskich oraz z najbogatszych rodów bojarskich, ziemskich i służebnych, litewskiego i ruskiego pochodzenia. Na ziemiach ruskich bojarzy i książęta litewscy bardzo szybko ulegli zruszczeniu – przyjmowali wiarę, język i zwyczaje miejscowej ludności, tak że w ówczesnych dokumentach określano ich mianem Rusinów. Postępowanie

takie było koniecznością polityczną, gdyż Rusini do pogańskich Litwinów odnosili się z ogromną niechęcią i dopiero ochrzcenie się radykalnie zmieniło nieprzychylny stosunek. Grupa ta, mimo późniejszego chrztu Litwy w obrządku łacińskim – równie negatywnie ocenianym przez Rusinów – pozostała przy ruskim prawosławiu aż do przełomu XVI i XVII w.

Tak więc warstwa arystokratyczna była różnorodna pod względem pochodzenia społecznego, ale już w drugiej połowie XV w. zrównała się pod względem znaczenia i prestiżu – posiadanie lub brak tytułu książęcego miało znaczenie jedynie w sferze symbolicznej, a podstawą siły i pozycji poszczególnych rodów były posiadane dobra ziemskie. Od szeregowej szlachty arystokrację odróżniały też pewne przywileje. Najbardziej charakterystycznym było prawo wysyłania swych pocztów zbrojnych, czyli przypisanej do danej majątności liczby żołnierzy, których należało wystawić na potrzebę wojenną nie pod ogólną chorągwią powiatu, lecz własną chorągwią rodową. Znalazło to



Iwan Sopiha – XIX-wieczna grafika na podstawie portretowej genealogii rodu Sapiehów, która znajdowała się w kościele św. Anny w Kodniu

swoje odzwierciedlenie m.in. w I Statucie litewskim z 1529 r., gdzie *kniazata i pany choruhownyje* traktowani są jako warstwa wyższa niż *szlachta i bojare*.

Obok zruszczonych książąt litewskich (Słuccy, Sanguszkowie, Czartoryscy, Mściśławscy, Zasławscy itd.) i potomków książąt ruskich (np. Ostrogskich), bogactwem i znaczeniem wyróżniały się ruskie rody Chodkiewiczów, Iljinczów, Sapiehów, Zenowiewiczów, Bohowitynów, Chrebtowiczów i in. Wojskowe poczty Aleksandra Chodkiewicza, Sapiehów czy Bohowitynów liczbą konnych żołnierzy przewyższały liczebność pocztów wielu zubożałych książąt. W rękach arystokracji pozostawały też wszystkie, nawet drugorzędne, urzędy państwowe. Kumulowano nieraz po kilka funkcji, nawet na zasadach dziedziczenia – np. Sanguszkowie przez kilka pokoleń mieli w swych rękach główne urzędy ziemskie na Wołyniu. Będąc wysokimi urzędnikami państwowymi magnaci ci mieli w swych rękach tak-

że władzę nad całym państwem, gdyż zasiadali w radzie Wielkiego Księstwa, która pełniła funkcje senatu, rządu i regenta podczas nieobecności wielkiego księcia (*hospodara*).

Podlasze nie stało się kolebką żadnego arystokratycznego rodu ruskiego. Wiazały się one z tym terytorium poprzez nadania wielkksiążęce, czasem poprzez związki rodzinne. W taki właśnie sposób w posiadanie majątności w ziemi bielskiej i brzeskiej weszła część rodu Sapiehów, choć trzeba przyznać, że była to gałąź rodu znacznie ustępująca swoim majątkiem i znaczeniem krewniakom z Białorusi.

Pierwszym znanym przedstawicielem rodu Sapiehów jest Semen, pełniący w latach 40. XV w. funkcję pisarza Kazimierza Jagiellończyka. Iwana Sapiechę, syna Semena i Nastazji, znanego pod imieniem Iwaszko, po raz pierwszy spotykamy w 1483 roku, także jako pisarza gospodarskiego. Epitafium nagrobkowe Iwana podaje, że był on *najpierw pisa-*

*rzem, potem kanclerzem, do tego hetmanem sił Wielkiego Księstwa, witebskim, a na koniec podlaskim wojewodą, marszałkiem, a do tego najwyższym Wielkiego Księstwa Litewskiego sekretarzem, starostą bractwem...** (Znakiem „*” oznaczono tłumaczenia z języka ruskiego.) Należy zaznaczyć, że nazwisko Iwana w dokumentach łacińskich z początku XVI w. ma najczęściej brzmienie *Sopiha*, spotykane jeszcze w 1569 r. (tak właśnie odczytywano wówczas cyryliczny zapis **Сопіха**), chociaż występują też formy *Sopieha* i *Sapeha*. Wersja Sapieha przyjęła się dopiero w końcu XVI w.

Do zasług Iwana Sapiechy dla dworu panującego należały m.in. liczne poselstwa do Moskwy – w latach 1503, 1506 i 1509. Jako nagrodę za nie królowa Helena (córka cara moskiewskiego) nadała mu na dziedziczną własność dobra Boćki w ziemi bielskiej. W 1511 r. Iwan Sapieha otrzymał też od Zygmunta I przywilej na założenie miasteczka w nadbużańskiej miejscowości Kodeń, w pow. brzeskim. Ponieważ rodowe włości Sapiehów, które znajdowały się w ziemi smoleńskiej zostały utracone na rzecz Moskwy, Iwan musiał zadowolić się tymi dwoma majątnościami, stając się protoplastą podlasko-brzeskiej linii rodu (jego starszy brat Bohdan, zapoczątkował linię czerejską, z której wywodził się m.in. kanclerz Lew Sapieha). Podkreśleniem związku Iwana Sapiechy z Podlaszem było też postawienie go w 1513 roku na czele nowo powołanej jednostki administracyjnej, którą określono jako *województwo podlaskie, brzeskie i inne* (w dokumencie z 1515 r. Sapiehe tytułowano *wojewoda nadnarnwiańskim*, zaś nazwa województwo podlaskie przyjęła się na dobre dopiero po śmierci pierwszego wojewody).

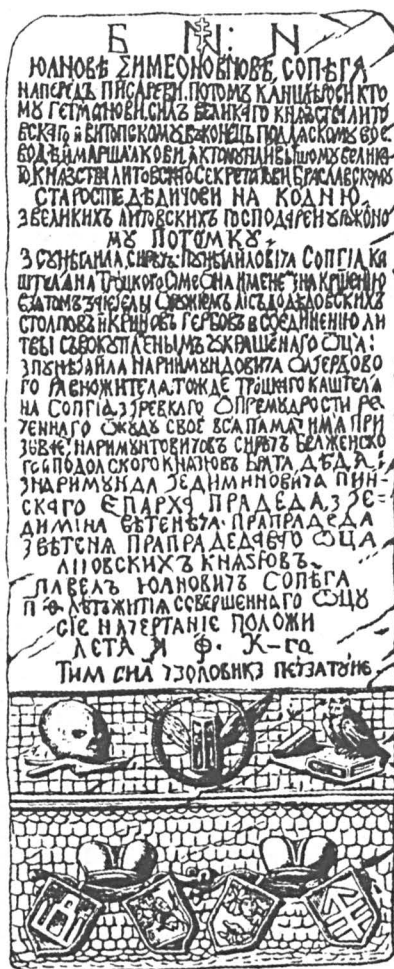
W literaturze historycznej gałąź rodu Sapiehów zapoczątkowaną przez Iwana określa się na ogół kodeńską. Wprawdzie dobrami kodeńskimi Iwan Sapieha władał tylko kilka lat, zdążył jednak zapoczątkować budowę rezydencji, wznosząc obok osadzonego przez siebie na prawie magdeburskim miasta murowany zamek na brzegu Bugu. Rozszerzył on też swe dobra poprzez kupno sąsiednich majątków lub poprzez gospodarskie nadania. W samym Kodniu ufundował cerkiew na potrzeby mieszczan. Podobnie powiększył Iwan Sapieha majątek Boćki, w którym otrzymał prawo lokowania miasta.

Zmarł w 1517 r., we wsi Dubno koło Boćiek, pochowany zaś miał być pierwotnie w cerkwi w Boćkach.

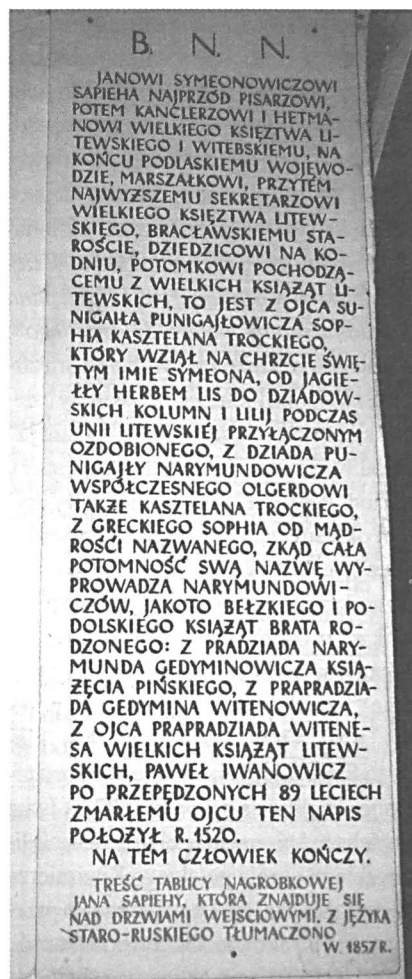
Następca Iwana, jego syn Paweł wznosił w swej kodeńskiej rezydencji murowaną cerkiew św. Ducha. Osobliwością tej cerkwi, zachowanej do dzisiaj, jest zbudowanie jej w stylu gotyckim, co podkreśla czerwony kolor nie tynkowanych, ceglanych ścian. Jest to trójnawowa hala o sieciowych sklepieniach, zaś elementy charakterystyczne dla ówczesnej architektury cerkiewnej są dość nieliczne, ograniczając się do szczegółów wykończenia ściany frontowej. Jest to rzadki przypadek wzniesienia cerkwi z tak małymi odchyleniami od kanonów stylu gotyckiego (z pewnymi już jednak detalami renesansowymi).

Właśnie w wewnętrznej ścianie tej cerkwi, nad głównym wejściem, do dzisiaj znajduje się kamienna płyta ze wspomnianym już epitafium poświęconym Iwanowi Sapieżę. Zgodnie z rodową historią miała ona być w 1520 roku umieszczona na grobie Iwana w boćkowskiej cerkwi, a dopiero później razem ze szczątkami zmarłego przeniesiona do Kodnia.

Główną część płyty zajmuje napis zaczynający się słowami *Iwanowi Simeonowiczowi Sopiha*, wyliczający pełnione przez zmarłego funkcje państwowe. Dalej mamy wywód genealogiczny, będący



Odrys napisu na płycie nagrobnej Iwana Sopihi i jego tłumaczenie, umieszczone przy drzwiach cerkwi św. Ducha

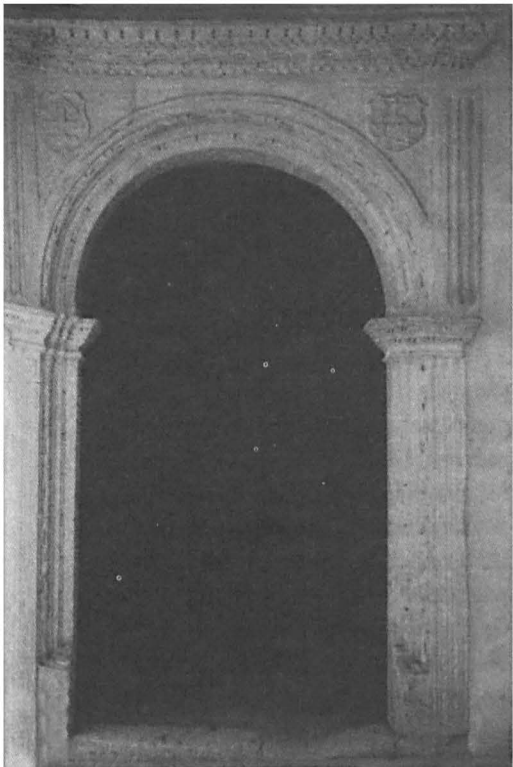


w rzeczywistości jedynie legendą, próbą przydania blasku rodowi, poprzez uczynienie przodkiem zmarłego Sunigajły, jednego z najwybitniejszych litewskich wielmożów epoki wielkiego księcia Witolda. Sunigajłę uważano za potomka Giedymina, a więc Sapiehowie mogliby poprzez to uchodzić za dalekich krewnych panującej dynastii Jagiellonów. Owe „pokrewieństwo” symbolizuje też, umieszczona na dole płyty, płaskorzeźba przedstawiająca tarcze herbowe z jagiellońskimi Słupami Giedymina i Pogonią oraz sapieżyńskimi Liliami i Lisem. Tarcze zwieńczone są książęcymi mitrami i połączone wstęgą, na znak rzekomego rodzinnego związku.

W rzeczywistości jedynym, co łączyło Sapiehów z osobą kasztelana trockiego Sunigajły był herb Lis, co wynikało nie z pokrewieństwa, ale z tzw. adopcji herbowej. Aspiracje Sapiehów do ozdobienia się książęcą mitrą zostały zaspokojone dopiero w 1768 r., gdy udało im się uzyskać przyznanie tytułu książęcego

przez sejm. Jak stwierdzają historycy, stało się to dzięki falsyfikatom z lat 1512-1572.

Nie można więc nagrobkowej płycie poświęconej Iwanowi Sapieżę traktować jako źródła genealogicznego, tym bardziej iż wynika przy tym pytanie, kiedy i gdzie płyta ta w rzeczywistości powstała. Posiada ona jednak ogromną wartość jako dokument epoki, świadectwo dążeń rodziny, która wzrósłszy w znaczenie, dostatek i sławę, zapragnęła dodać sobie książęcego splendoru. Poza tym, płyta przyozdobiona płaskorzeźbami przedstawiającymi symbole śmierci (czaszka), wieczności ogarniającej szybko przemijający czas (wąż połykający swój ogon i uskrzydłona klepsydra) oraz mądrości życiowej (sowa spoczywająca na księdze i zwojach papieru) jest na Podlaszu zabytkiem wyjątkowym, świadectwem kultury i obyczajowości minionych czasów. Może być też ciekawym obiektem dla filologa, gdyż napis zawiera wiele cech żywego języka ukraińskiego.

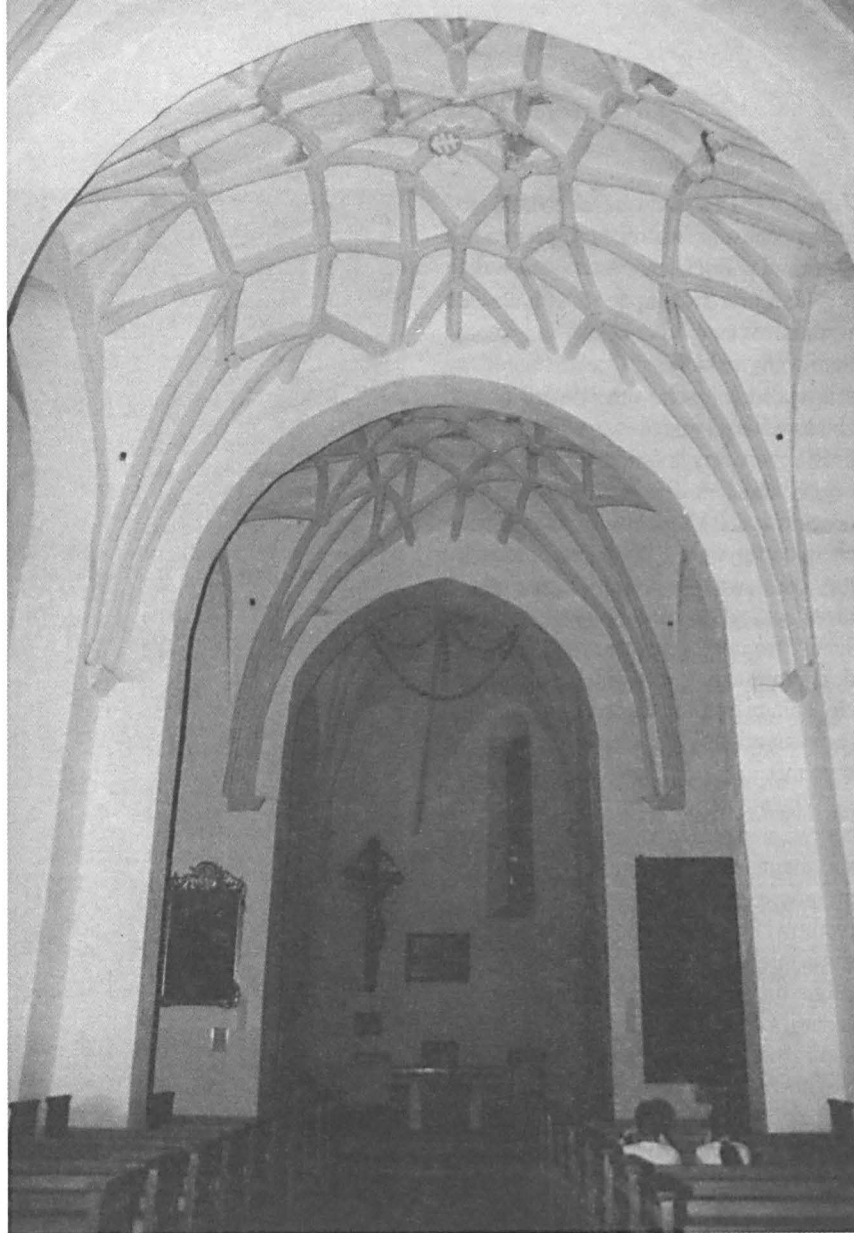


Portal cerkwi św. Ducha

Z osobą Iwana wiąże się też prawdopodobny udział w powstaniu pierwszej drukarni tłoczącej księgi cyrylicą. Prawosławny polemista ukraiński z początku XVII w., Zacharij Kopysteński w swej „Palinodii” wspomina cyryliczne pierwodruki, księgi liturgiczne zwane „Triodami”, znajdujące się i na Podlasiu, w ziemi bielskiej, w Boćkach, majątności pana Bohdana Sapihy, wojewody mińskiego*. Działająca w Krakowie cyryliczna drukarnia Szwajpolta Fiola, z której wyszły cztery księgi liturgiczne – „Triod” postnaja” (modlitwy i cały rytuał wielkopostny), „Triod” cwitnaja” (pieśni, modlitwy i rytuał okresu wielkanocnego), „Czasosłowiec” (modlitwy oraz psalmy na określone godziny dnia i nocy) oraz „Osmohłanik albo Oktoich” (zbiór hymnów św. Jana z Damaszku w ośmiogłosowym układzie), istniała prawdopodobnie od połowy lat 80. XV w. do listopada 1491, kiedy to Fiola oskarżono o herezję i aresztowano. W okresie tym (od 1483 r.) Iwan Sapieha był pisarzem wielkiego księcia litewskiego i króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka, musiał więc często przebywać w Krakowie. Ukraiński historyk, Jarosław Isajewycz, zwraca też uwagę na rolę, którą w tej wydawniczej inicjatywie mogło odegrać prawosławne biskupstwo przemyskie. W tym właśnie ośrodku najlepiej zachowały się tradycje okresu Rusi Halicko-Wołyńskiej. Potwierdza to fakt, iż wszystkie druki krakowskie wykonano z rękopisów powstałych na terytorium Ukrainy, zaś drzeworyt w „Triodi cwitnej” oparto na wzorach ikony podkarpaciej.

Druki te były przeznaczone głównie dla Ukrainy i Białorusi, lecz w XVI i XVII w. wiele z nich trafiło też do Moskwy. Już w 1498 r. Fiol nie posiadał żadnego ze swych druków. Najprawdopodobniej więc cały nakład był od razu przekazany sponsorom przedsięwzięcia, a wśród nich Iwanowi Sapieże. Sapieha musiał posiadać dość dużą ilość tych ksiąg, skoro obdarowywał nimi cerkiew w Boćkach, właścicielem których stał się w kilkanaście lat po zlikwidowaniu drukarni Fiola.

Wróćmy jednak do Iwanowego syna Pawła, który w służbie publicznej był m.in. starostą braclawskim, marszałkiem hospodarskim, w latach 1557-58 wojewo-



Wnętrze cerkwi św. Ducha. Ostatnie nabożeństwa w obrządku greckim odbywały się na początku XIX w. W chwili obecnej cerkiew jest w posiadaniu Kościoła rzymskokatolickiego

dą podlaskim, a następnie, już do końca życia, wojewodą nowogródzkim. Zmarł on prawdopodobnie w 1579 roku, pozostawiając po sobie trzech synów – Mikołaja, Bohdana i Andrzeja, którzy podzieliли pomiędzy siebie ojcowskie dobra.

W Kodniu osiadł Mikołaj, marszałek hospodarski, od 1588 r. wojewoda brzeski, później zaś witebski. W 1588 r. uczynił on zapis funduszowy na cerkiew we wsi Wisznice, będącej drugim po Kodniu ośrodkiem dóbr Sapiehów w ziemi brzeskiej. Zgodnie z rodzinną tradycją to właśnie Mikołaj Sapieha przeniósł z cerkwi w Boćkach ciało swego dziada Iwana, umieszczając je wraz z płytą nagrobną w cerkwi św. Ducha. Mikołaj Sapieha był ożeniony z Hanną z Wiśniowieckich. Rodzina Wiśniowieckich jeszcze w początku XVII pozostawała przy prawosławiu, jednak Hanna, której matka pochodziła z

Werbickich, krewnych katolickiego biskupa żmudzkiego, była katoliczką. Mikołaj Sapieha zmarł w Brześciu 1 listopada 1599 r. W testamencie swym nakazał, aby pochowano go w kodeńskim kościele św. Anny, obok swej małżonki z tem jednak, aby pogrzeb odbył się także według greckiego obrządku. Autor monografii „Sapiehowie. Materiały historyczno-geneologiczne i majątkowe wydane nakładem rodziny” (Petersburg 1890) uważa, że Mikołaj Sapieha, za namową swej małżonki przeszedł na rzymski katolicyzm. Dziwne byłoby jednak żądanie odbycia pogrzebu w obrządku wschodnim. Bardziej prawdopodobne wydaje się, że Mikołaj Sapieha przystąpił do unii brzeskiej – w 1595 r. widzimy go bowiem jako prawosławnego przychylnego idei unii cerkiewnej, chociaż jest to również jedynie domniemanie.



Fundator cerkwi św. Ducha Paweł Sapieha i jego syn Bohdan. XIX-wieczny rysunek na podstawie genealogii portretowej rodu

Bardziej jednoznacznie postawę wobec wiary ruskiej możemy określić w wypadku drugiego z synów Pawła – Bohdana, dziedzica dóbr boćkowskich. Do 1585 r. pełnił on funkcję kasztelana brzeskiego, następnie smoleńskiego, a od 1588 r. aż do śmierci występuje jako wojewoda miński. Pierwszym szerzej znanym wystąpieniem Bohdana Sapiehy w obronie tradycji swej wiary był jego list do króla Stefana Batorego (lipiec 1585 r.) o odstąpieniu od prób narzucania prawosławnym kalendarza gregoriańskiego. Udzielał też Bohdan Sapieha aktywnego wsparcia ruchowi bractw cerkiewnych. W 1588 r., wspólnie ze swą żoną Polonią Tymofiejewną Drucką-Sokolińską, zapisał wileńskiemu bractwu św. Trójcy przynoszącą niemałe dochody kamienicę w Wilnie. Bohdan Sapieha utrzymywał też ożywione kontakty z lwowskim bractwem stauropigialnym, o czym wiemy z zachowanej korespondencji.

11 października 1591 r. pisze on list do bractwa lwowskiego, dziękując za przesłanie dla bractwa wileńskiego dwóch egzemplarzy gramatyki grecko-słowiańskiej, prosząc jednocześnie o przysłanie do Wilna *nauczyciela nauki gramatycznej pisma greckiego i słowiańskiego**, który wspomógłby miejscową szkołę bracką. Prośba Bohdana Sapiehy, do której przyłączył się wojewoda nowogrodzki Fedor Skumin-Tyszkiewicz, została szybko spełniona. Bractwo lwowskie wysłało do Wilna dwóch najlepszych nauczycieli ze swej szkoły – Kyryla Trankwiliona-Stawrowieckiego i Stefana Zyzanija. Sapieha dziękuje za to *laskawym panom i*

*braciom w Chrystusie bractwa cerkiewnego Uspenija Przenajświętszej Matki Bożej przez Boga zbawianego grodu Lwowa** w swym następnym liście, pisany 18 stycznia 1592 r., z majątku w Boćkach, prosząc jednocześnie o to, aby pozwolono obu nauczycielom pozostać w Wilnie na dłużej, na co bractwo wyraziło zgodę.

O bliskiej współpracy Bohdana Sapiehy z bractwami w obu miastach członkowie bractwa lwowskiego powiadomili patriarchę konstantynopolskiego, Jeremiasza. Pisali oni w swym liście z 6 lutego 1592 r., że bractwo wileńskie *umnożyło się i w jego szeregi wstąpili wojewoda nowogrodzki Fedor Skumin Tyszkiewicz i wojewoda miński Bohdan Sapieha z wieloma znamienitymi osobami. Wspomniane osoby wstąpiły także do bractwa lwowskiego, jedność doskonałą z bractwem utwierdzając, aby pospołu przemysliwać o wszystkim dla ogólnej korzyści i bronić od wszelkiej napaści**. Do obu też wojewodów bractwo lwowskie zwróciło się o pomoc w konflikcie z biskupem lwowskim Gedeonem Bałabanem, który chciał pozbawić je patriarchalnych przywilejów i podporządkować swej władzy (1593 r.). Nie wiadomo jednak, czy Bohdan Sapieha zdążył interweniować w tej sprawie, gdyż zmarł właśnie w 1593 r.

Mimo iż pokolenie wnuków Iwana Sapiehy pozostało jeszcze wierne tradycjom swych przodków, nasiąkało ono coraz bardziej kulturą polską, czego dobitnym przykładem może być używanie języka polskiego w prywatnej korespondencji z innymi magnatami. Wspomniane

pisma Bohdana Sapiehy do bractwa lwowskiego czy list najmłodszego z braci, Andrzeja, do króla Stefana Batorego o swym zwycięstwie nad wojskiem moskiewskim pod Kiesą (1578 r.) pisane są ówczesnym językiem ruskim. Cały jednak tom opublikowanej korespondencji prywatnej mieści już listy w języku polskim – także kilka listów Bohdana Sapiehy, który jedynie w jednym z nich zrobił dopisek cyrylicą – *rukoju swojeju*.

Następcą Mikołaja Sapiehy na dobrach kodeńskich był jego syn, również Mikołaj (ok. 1581-1640). Był to już gorliwy katolik, z pewnością nie bez wpływu swej matki, Hanny Wiśniowieckiej. Jego osoba stała się znana z powodu wykradzenia przez niego z Rzymu obrazu Matki Boskiej de Guadeluppe, który po różnych perypetiach, uzyskawszy przebaczenie papieskie, umieścił w 1636 r. w kościele w Kodniu. „Przechrzczył” on też swych przodków, przenosząc m.in. ciało Iwana Sapiehy z cerkwi św. Ducha do kodeńskiego kościoła. Płytę nagrobną z ruskim napisem pozostawiono w ścianie cerkwi, w kościele zaś umieszczono nowy nagrobek z dosłownym tłumaczeniem starego napisu na język łaciński.

W ten symboliczny sposób dokonane zostało zerwanie z tradycją pierwszych dziedziców Kodnia. Wprawdzie Mikołaj Sapieha potwierdził fundusz dla cerkwi św. Ducha, lecz uczynił to już z obowiązku gospodarza, dbającego o potrzeby swych poddanych, wówczas unitów. Nie lepiej działo się w Boćkach, gdzie przy ruskiej wierze pozostały tylko dwie córki Bohdana Sapiehy – Raina i Barbara. Pierwsza z nich wyszła za mąż za prawosławnego magnata Hrehorego Tryznę, z którym fundowała w 1610 r. monaster w Byteniu. Barbara zaś wstąpiła, pod imieniem Wasylisy, do monasteru w Wilnie, odnawiając go własnym kosztem. Natomiast Bohdanowi synowie – dziedzic Bociek Mikołaj (ok. 1558-1638) i Paweł-Stefan (1565-1635), a możliwe, iż także Andrzej (zm. 1610) przeszli na rzymski katolicyzm. Wcześniej czy później tą drogą poszła większość ruskich rodów książęcych i wielkopańskich, w tym i przedstawiciele siewiersko-czerejskiej linii potomków Semena Sopihi.

Jerzy HAWRYLUK

Zdjęcia i reprodukcje autora artykułu



Czytanie ikon

Podstawy ikonowego pisma (8)

Postać

Musimy uzmysłwić sobie rzecz najistotniejszą, ikona nie była, nie jest i nigdy nie będzie ziemskim portretem osoby świętej. Ikona nie powiela czasu minionego, jest obrazem przyszłych wiecznych czasów, w których ludzie ani spożywać niczego nie będą, ani nawet łaknąć nie będą. Na ikonach przedstawione jest więc ciało ludzkie odmienione, ciało człowieka, który ani za mąż wychodzić, ani żenić się nie będzie, bo wówczas nie będzie już ani mężczyzny, ani kobiety.

Przemienione ciało posiada Chrystus i wszyscy święci. Przed nami ono jest jeszcze zakryte, dlatego też ciało świętego na ikonie całe jest zakryte, prawie całe znikła pod fałdami materialnej odzieży, gdyż jeszcze nie nastąpiła jego godzina. Ducha widzimy poprzez płaszcz ciała, najwyraźniej uwidacznia się on na obliczu świętego, ale nie tylko tam.

Postacie świętych ikonowych są odmaterializowane, święci są nienaturalnie smukli, zachwiane są naturalne proporcje ciała ludzkiego. Cała postać dzięki temu, że jest odchudzona i wydłużona,

sprawia wrażenie lekkości, bezcielesności. Smukła sylwetka świętych mówi, że siła człowieka mieszka nie w pięknie cielesnym, nie w sile fizycznej mięśni, ale w niematerialnej duszy, której królestwo przecież nie jest stąd, ona nie pochodzi z tego świata.

Człowiek żyje, bo otrzymał duszę, tchnienie Boga, część Jego samego. Święty nawet swym ciałem stara się powiedzieć nam, co w życiu człowieka jest naprawdę ważne i godne, mówi, że duch ma panować nad materią.

Jeżeli na niektórych ikonach zobaczymy prawie nago świętego, to wiemy, że ta nagość coś znaczy, że chce nam coś ważnego powiedzieć. Nagi, tylko z opaską na biodrach, jest Jezus Chrystus w ikonie chrztu w Jordanie oraz w ikonie ukrzyżowania. Nadzy są święci: Makary Egipski, pustelnik Onufry Wielki oraz Piotr z Atosu, a także cała armia świętych, czyli czterdziestu męczenników. Chrystus Jordanu i Wielkiego Piątku jest nagi, gdyż jest bezgrzesznym człowiekiem. Jest Synem Boga, całe jego ciało przepełnione jest światłem, nie potrzebowało Janowego chrztu, bo to Jordan obmył się w Chrystusie. Kusiciel pokonany na pustyni przywiódł Syna Bożego pod drzewo hańby, ale na krzyżu to Jezus napiętnował Złego.

Diabeł chciał ukrzyżować Boga, a pozbawił mocy siebie i oddał ludzkość w objęcia Ukrzyżowanego. Nagość ciała świętych mówi nam, że Oni zaparli się samych siebie, że całą swą osobę, duszę i ciało oddali Stwórcy. Bez reszty poddali się woli Boga Ojca, wstąpili na Drogę Prawdy i Życia. Dalej nie żyli już własnym życiem, odtąd żył w nich Jezus Chrystus.

Odzież

Kończąc liturgię katechumenatu¹, kapłan błaga Boga Ojca: *Podaj im w stosownym czasie kąpiel odrodzenia, odpuszczenie grzechów i odzież nieśmiertelności. Przyłącz ich do Twojej świętej, sobornej i apostołskiej Cerkwi i włącz ich do Twego wybranego stada.* Spraw aby: *...przeszli do krainy żywych, do miejsca światłości.*² Święci w Chrystusie ochrzcili się i w Chrystusa przyoblekli się, są prawdziwym Kościołem, Mistycznym Ciałem Jezusa Chrystusa, umarli za Chrystusa, a dziś nadal żyją jego życiem. Święci nie

muszą obawiać się eksmisji, nikt im nie powie: *Przyjacieł, jakże tu wszedłeś nie mając stroju weselnego?* (Mt 22, 12)

Odzież osób świętych przedstawionych na ikonach jest zawsze weselna, odświętna, wręcz cesarska, albo co najmniej arcykapłańska. ...*Odzież ich utkana jest z ich zwycięstw³, ona przeszła już: ...przez ogień śmierci i zmartwychwstania⁴. Paweł Florenski tak pisze o odzieży: ...duchowymi zwycięstwami święci wytworzyli wokół swych ciał promieniającą światłem tkaninę, jako najbliższy ciału obszar duchowych energii, a w postrzeżeniu wzrokowym owo rozszerzenie ciała symbolizuje odzież⁵.*

Szaty postaci ikonowych nie są więc tylko szatami, one nie tylko, że nie zasłaniają ciała, ale je ukazują. Owszem, zakrywają wszystko, prócz tego, czego zakryć nie mogą. Maskują cielesność, a eksponują Osobę-Ducha, czyli oblicze, dłonie i stopy.

Nieistotna dla sprawy jest długość, czy szerokość fałd, moda nie ma tu wstępu. Ważny jest tylko kolor odzieży i złocenia, każdy święty ma własne kolory.

Na niektórych ikonach wyraźnie widziany jest pas, na innych jego obecność zdradza układ szat świętego. Paweł Florenski opisując ikonę Mądrości Bożej pisał, że: *Pas na jej piersiach jest oznaką starszeństwa i godności hierarchicznej⁶.* Pasem opasani są także Aniołowie, Jezus Chrystus i Maryja, oraz np. św. Paraskiewia.

Pas mówi nam, że osoba posiadająca go panuje nad żądzami swego ciała, że w pełni oddana jest Bogu. Ten pas „starszeństwa i godności hierarchicznej” przywołuje w naszej pamięci słowa Jezusa skierowane do świętego Piotra: *Gdy byłeś młody, opasywałeś się sam i chodziłeś, gdzie chciałeś. Ale gdy się zestarzejesz, wyciągniesz ręce swoje, a Inny cię opasze i poprowadzi...* (J 21, 18).

Ciało świętych istniejące na ikonie jest już opasane. Jest namacalnie widoczne, wyczuwa go nawet nasze cielesne oko, zatrzymujące się na odzieży świętego z ikony. Ale nie jest to ciało ziemskie, gdyż ono jest niematerialne. Ikonowi święci często nie dotykają ziemi, na ikonie są ukazani jakby byli w stanie nieważkości. Wyczuwalny pod ich szatami ruch jest ruchem duszy, nie ciała. Ciało jest tu tylko symbolicznym obrazem Bożego działania.

Nos, czoło, ucho, usta, broda...

Powiedziałem już, że odzież na ikonie niczego nie zakrywa. Zakrywając ukazuje więcej. Zakrywając materialne ciało mocniej eksponuje osobę. Oblicze, dłonie i stopy wówczas wyraziściej przemawiają do nas, są wystawione niczym świece na świeczniku. Właśnie te części naszego ciała zdają się płonąć, są światłem. W ikonie Osoba Duchowa jest najważniejsza, ciało nie tworzy jej, jest tylko jej atrybutem. Postać Cherubina, czy Serafina czasem cała w obliczu tylko zamyka się. Ci wieloskrzydli Aniołowie posiadają jedynie oblicze i skrzydła, a nie mają ciała. Czyż można prościej oddać tę katechizmową prawdę mówiącą, że Aniołowie są osobą, mają duszę, ale ciała nie posiadają?

Oblicze jest bramą duszy. O obliczu już wcześniej debatowaliśmy, ale skoro są jeszcze obszary niedostatecznie naświetlone, musimy coś z tym zrobić. Ikona cała wypełniona jest światłem i tylko światłem, i to do tego stopnia, że sama stała się światłem i dlatego dopuścić nie możemy, aby jakieś ciemne plamy niezrozumienia pozostawały na świetłej świętej osobie. Poprzez oblicze zajrzeć można w głąb duszy jak w studnię, ale uczynimy to tylko wówczas, gdy sami przebywać będziemy w świetle, które oświecili nas, oraz głębię niezbadanej przestrzeni rozciągającej się przed nami.

Nos, oczy, czoło, usta, broda, oraz włosy i lica to puzzle ludzkiego oblicza, to kompletna talia kart osoby – oblicza. Jest to dziwna talia, złożona z samych Jokerów. Pierwszym etatowym asem, zawsze to samo mówiącym, jest długi smukły nos, który zdaje się, że nigdy nie widział chusteczki do nosa, że nigdy nie cierpiał z powodu kataru. Razem, z małymi ustami, które nigdy chyba nie jadły i jeść nigdy nie będą, nie są sobą. Zdają się być amaterialne, mówią nam, że człowiek nie samym chlebem żyje.

Małe usta nie myślą o pokarmie, milczą, są napełnione ogromem wiedzy, którą Święci już posiadli, ale nam przekazać nie mogą, są wymownie zamknięte. Są już na łonie Abrahama i od nas dzieli ich ogromna przepaść, której sam nikt pokonać nie może. Widzą nas, ale przemówić do nas nie mogą, to my sami musimy ugiąć swój kark, nadstawić go i prosić o słodkie i lekkie Boże Jarzmo. Aby je otrzy-

mać musimy nateńczyć wszystkie siły, musimy wyrzucić z siebie starego człowieka, abyśmy mogli stać się świątynią Boga Żywego, aby zamieszkać mógł w nas sam Jezus Chrystus.

Usta milczą, są zamknięte, a i tak milczeniem swoim sławią Boga. Podpowiadają nam, że Boga w pierwszym rzędzie należy słuchać, a nie zalewać potokiem modlitewnych słów. Milczące usta zdają się być głuchym echem słów Izajasza: *...lud ten zbliża się do Mnie tylko w słowach, i sławi Mnie tylko wargami, podczas gdy serce jego jest z dala ode Mnie.* (Iz 29, 13) Wąskie usta i długi smukły nos mówią wyraźnie, kim człowiek tak naprawdę jest, że nie jest gliną, materią tylko, ale czymś więcej. Kierują nas wyżej do czoła osoby świętej, na którym bardzo często zapisana jest głęboka zaduma i troska o boże sprawy.

Czoło jest zapisaną tablicą, jest nią nawet wówczas, gdy całe prawie zasłonięte jest. W przypadku Bogurodzicy w ogóle nie widzimy go, jest to następna ikonograficzna antynomia, dowód na to, że zakryte odkrywa. Na ikonie zawsze cała głowa Maryi szczególnie jest zakryta maforionem⁷, widzimy jedynie oczy, brwi, nasadę nosa i cały nos, usta i brodę oraz oba lica. Zakryte czoło Matki Boskiej, mówi o Jej bezgranicznym oddaniu Synowi Bożemu, Swemu Stwórcy. Jej ręka wskazująca Jezusa potwierdza mowę zakrytego czoła, mówi, że Maryja zupełnie, bez reszty podporządkowała się Bogu. Jemu tylko służyła, Jezusowi oddała własne życie, serce, duszę i umysł. W ikonach Hodegitrii i Eleusy, przedstawione są dwie osoby, ale jedna wola, Wola Boża, w nich echem pobrzmiwają słowa Jezusa i Maryi wypowiedziane w Kanie Galilejskiej, a podkreślające Jedność Matki i Syna: *Czyż to moja lub Twoja sprawa Niewiasto?* (J 2, 4) *Zróbcie wszystko cokolwiek wam powie* (J 2, 5).

Broda świętego mówi: *Zróbcie wszystko, na co Was stać, nigdy nie bądźcie leniwi, zawsze i wciąż pielęgnujcie w sobie Moc Najwyższego.* Zarost świętego nawiązuje do włosów Samsona. Obecność brody informuje nas nie tyle o sędziwym wieku Świętego, nie o pełni jego sił fizycznych, ale o rzeczach istotniejszych. Piękna owalna i gęsta broda świadczy o bogatym i długim życiu duchowym, jest pełna wewnętrznego unieżonego majestatu. Ich broda mówi nam, że i my mamy

mocno trwać na naszej codziennej nieustającej modlitwie. Modlitwa, post i jałmużna jest prawdziwym budulcem ich ciała jako Świątyni Ducha Świętego. Broda Świętego jest niezdobytą basztą, strzegącą wrót, aby żaden nieprzyjaciel nie podszedł zbyt blisko. Jest częstokołem obronnym, monolitem, nie ma w niej wyrwy. Broda nigdy nie jest rozdzielona, gdyż to świadczyłoby o wewnętrznej walce dobra ze złem w osobie świętego. Wyjątkiem jest broda Jezusa Chrystusa. Jego broda jest właśnie takim malarskim słowem posiadającym zupełnie inne znaczenie. Rozdzielona na dwie połowy broda Jezusa jest graficznym zapisem dualizmu Drugiej Osoby Trójcy Świętej. Syn Boży jest jednocześnie i to bez pomieszania, Stwórcą i Stworzeniem, Synem i Ojcem.

O rozdzieleniu jaźni, o podwójnej osobowości, o dwulicowości informuje nas nie tylko rozdwojona broda, ale i zagłębienie, tak zwany dołek w ogolonej brodzie.

Ucho jest również istotnym znakiem ikonowego pisma, mówi, że wszyscy Święci i wszystkie anielskie chóry słuchają Pana i bez szemrania wypełniają jego wolę.

Swą postawą głoszą potrzebę wcielenia w naszym życiu słów wypowiedzianych w dniu Zwiastowania przez Maryję: *...niech Mi się stanie według twego słowa* (Łk 1, 38). Aniołowie, Posłańcy Boga, właśnie z tego powodu mają we włosach widoczne powiewające na wietrze bożych słów wstążeczki, troki, upinające kosmyki ich długich i pięknych loków. Są tam po to, aby włosy zasłaniające ucho nie przeszkadzały im w nasłuchiowaniu słów Boga. Aniołowie w ten sposób wypełniają swe życiowe zadanie, niosą ludziom Dobrą Nowinę, są posłańcami Boga, służą i Bogu, i ludziom.

Długość włosów też nie jest bez znaczenia. Długie zawsze ma Jezus Chrystus i święty Jan Chrzciciel, o którym Jezus sam powiedział, że większy od Niego nikt się nie narodził i już nie narodzi. Obaj byli na pustyni, pościli i chrzcili, Jeden wodą, a Drugi Duchem Świętym.

Ich długie włosy nawiązują do sławnych nie strzyżonych włosów Samsona. Jest w tym porównaniu jedna zasadnicza różnica, Oni włosy zachowali nietknięte, a stracili życie, on stracił najpierw włosy, a później również życie. Włosy dawały mu ogromną siłę, są jej symbolem.

My dzisiaj doskonale zdajemy sobie sprawę z tego, że siła nie tkwiła i nie tkwi we włosach. Co znaczy, więc ten biblijny

opis? Każdy chyba zdaje sobie sprawę z tego, jak długo trzeba pielęgnować włosy, aby były długie i piękne. Ileż godzin niejedna matka strawiła nad głową córki czesząc i zaplatając jej długie włosy w piękny warkocz? O ile dłużej schną długie włosy, jak ciężko się je myje? Na tym jeszcze nie koniec matczynej udręki, jakże często matki bały się i nadal boją się o to, żeby w tych pięknych, z takim trudem wypielęgnowanych włosach nie uwiły sobie gniazda małe, ich zmęczonym oczom nieuchwytnie, drobne i paskudne stworzonka?

To są tylko włosy, aż strach pomyśleć, ile trudu trzeba włożyć, aby stworzyć i pielęgnować, nie piękne włosy na obcej głowie, ale we własnym umyśle, we własnym sercu rozniecić i pielęgnować Światło i Moc Boga Żywego. Samson tego dokonał, ale potem dał zwieść się kobiecie, dla niej zapomniał o Bogu, zaprzestał pielęgnowania w sobie Jego ideałów, nie miał na to już czasu. Nocą kobieta temu biblijnemu mocarzowi odcięła nie włosy tuż przy samej czasce, ale w niej zakorzenioną duchową więź łączącą go z Bogiem. W umyśle i sercu Samsona mieszkała więc Moc, a nie we włosach. Żona zawładnęła wszystkimi jego myślami, ona była mu teraz sterem, żaglem i okrętem, jego nowym bogiem, jej się teraz kłaniał.

Święci postępowali inaczej, woleli życie stracić, aby swą Miłość do Boga ocalić, oni włosy mieli nadal długie, a myśli ich mieszkaly w Stwórcy ich. Umarli za Chrystusa, z Chrystusem zmarłych wstana, gdyż Światłość i Moc Najwyższego była, jest i będzie z Nimi.

Oczy świętego są arcyważne, szukają naszych oczu, one wodzą za nami. Obojętnie gdzie staniesz w świątyni i spojrzysz na ikony „namistne”, na ikonę Jezusa Chrystusa-Nauczyciela lub na ikonę Matki Boga, zawsze spotkasz się z ich wzrokiem. Ich oczy zdają się mówić nam, że przed bożym wzrokiem nikt nigdzie nie ucieknie, mówią o wszechobecności Boga. To są oczy przyjazne nam, zamyślane nad naszym losem, mocno zmarzwione, zdają się przemawiać do nas wielkopiątkowymi słowami Jezusa: *...nie płaczcie nade Mną; płaczcie raczej nad sobą i nad waszymi dziećmi* (Łk 23, 29). One są żywe, nie ma w nich nawet cienia śmierci, działają podobnie jak magnes, dobro przyciągają, a odpychają zło. Oczy Świętego mają szczególną moc, mają dar

przekazywania mocy, są miejscem, z którego możemy szybować w stronę Boga. One są naszą dziurką w ikonie, we wrotach do Raju, przez którą możemy Tam zajrzeć, mostem teleportażu na linii człowiek – Bóg. Oczywiście są tą soczewką, przez którą przechodzi rozczepiające się światło, które za nią jest i inne i takie same. Te oczy nie kłamią, patrząc z ikon zmieniają człowieka, zmuszają do myślenia, człowiek stara się wówczas zagłębić w jestestwo swego ludzkiego wnętrza. W ikonie i w sobie modlący się przed ikoną człowiek szuka Boga, znajduje Go, a w Nim upragnione ukojenie i spokój. Kto kocha i jest kochany, wie jak wiele mówią oczy, one nigdy nie kłamią.

Obie pary oczom wówczas związane są ze sobą niewidzialną nicią miłości. Nie widzimy jej, ale dostrzegamy ją poprzez jej siłę i moc przyciągania, siłę i moc dającą radość i chęć dawania i służenia. Bóg i Święci patrzą na nas właśnie taką miłością, ludzie często nazywają ją ślepą, bo zda się im, że człowiek nią ogarnięty w drugim w ogóle nie widzi wad. Nie jest tak w relacji człowieka z Bogiem. Bóg jest Miłością, widzi wszystko, On zawsze, już na dzień dobry, odpuszcza nam nasze winy. Jeżeli tylko zawrócimy ze złej drogi, przyjmie nas z otwartym sercem, z wielką radością, z taką, z jaką przyjmował Syna Marnotrawnego.

Ikona jest czerwonym światłem, znakiem stopu dla zła, zatrzymuje je na Ziemi, a oczy świecą zielonym, zapala się dla Dobra, które mieszka w człowieku, a pochodzi od Boga i do Niego należy.

Cdn.

Marko POSTIŁ-JARUHA

1. Katechumenatem w Kościele pierwszych wieków nazywano czas, w którym poganie przygotowywali się do przyjęcia chrztu świętego. Katechumen nie mógł uczestniczyć w całej mszy świętej, musiał opuścić świątynię zaraz po liturgii słowa, a przed odśpiewaniem „Credo”.

2. Fragment modlitwy celebransa z pierwszej ekenji za zmarłych z Liturgii Świętego Jana Chryzostoma.

3. Tamże, s. 165.

4. Zbigniew Podgórzec, *Wokół ikony. Rozmowy z Jerzym Nowosielskim*, Warszawa 1985, s. 85.

5. P. Florenski, *Dzieło cytowane*, s. 165.

6. Tamże, s. 61.

7. Maforion jest częścią stroju kobiecego, okrywał głowę i ramiona, przypomina dzisiejszy szal.

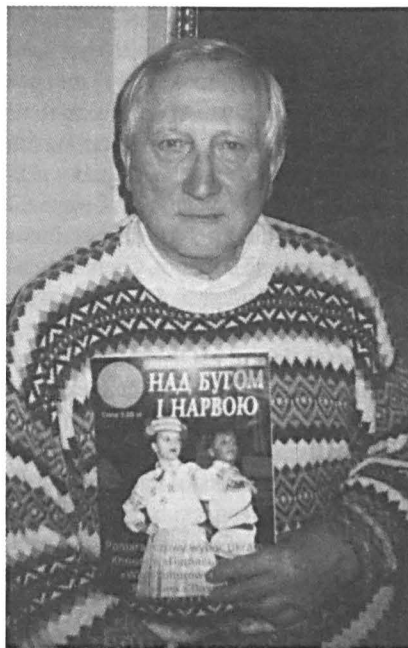
Син Берестейщини, герой України

Професор Василь Тихонович Горбачук зі Слов'янська позаторік став головним героєм нарису «Як повстанці з Берестейщини «подарували» Україні професора філології» («НБіН», № 5/2004). З того часу ми потоваришували і регулярно листуємося. А нещодавно я отримав чергового листа від Василя Тихоновича. Філолог з Донбасу порадив мені зустрітися з автором «Словника Берестейщини» Володимиром Леонюком, оскільки той мешкає у Львові. Надіслав і його адресу. Зустріч із творцем цього оригінального і цікавого словника не тільки порадувала, але й приголомшила: Володимир Леонюк виявився не лише невтомним дослідником Берестейського краю, але й героїчним підпільником у минулому, мужнім політв'язнем, справжнім героєм України!

За симпатії до українського національного руху на Берестейщині його заарештували чекісти у 1952 році. Юнак отримав 25 років позбавлення волі. Цей жорстокий присуд не зламав берестейського українця. Своїм життям він довів, що не лише Галичина, але й Берестейщина здатна дарувати Україні справжніх героїв. В таборах на Інті Володимир продовжував боротьбу. З 1956 по 1959 рік він був одним з чільних керівників підпільної організації «Об'єднання». А це вже красномовний факт. Якщо людина в таборах не «ламається», а навпаки – продовжує боротьбу, веде за собою інших, значить, її сміливо, без вагань, можна зарахувати до когорти «героїв». Жодного перебільшення тут не буде.

Нещодавно у Львові вийшла книга Богдана Христинича «На шляхах до волі». У ній автор так згадує мужнього сина Берестейщини: «Учасник Установчих зборів та один з ініціаторів утворення підпільної організації «Об'єднання». Склавав присягу і був призначений заступником провідника. Протягом усього періоду діяльності об'єднання він був «мотором» нашої організації. І випуск машинописних збірників, і обладнання друкарні, і виготовлення та розповсюдження листівок – все це, значною мірою, результат його зусиль...».

То які ж обставини привели сільського хлопця з Берестейщини у самісінський вир українського національно-



Володимир Леонюк

го руху? На це запитання найкраще відповість, мабуть, сам Володимир Леонюк:

– Народився я в селі Критишин Іванівського району Берестейської області. В нашому регіоні український повстанський рух був дуже сильним. Тому й мела чекістська мітла дуже інтенсивно! Всіх просівали крізь чекістське сито... Коли я був у десятому класі, заарештували й мене. Фактично за пропаганду українства, за вияви симпатій до українського руху. Хоч на той момент я ще не був тісно пов'язаний з підпіллям.

– *А чим же пояснюється ваша висока національна свідомість? Вплив батьків?*

– Може, й батьків. Зрештою, весь наш район мав яскраво виражений український характер. Тому симпатії поліщуків до українського руху, до УПА не були чимось випадковим. Скоріше, випадковими були вкраплення етнічних білорусів у наших селах. Таких людей було небагато, може, один-два на село. Їх селяни називали «хачунами».

– *Чому така назва?*

– Очевидно, вона походить від білоруського слова «хачець», тобто «хотіти». Якщо українець скаже слово «хочу» з наголосом на першому складі, то білоруси кажуть «хачу» з наголосом на

другому. Ця різниця впадала поліщукам у вічі, тому й утворилася така назва. До речі, не тільки півстоліття тому, але й у наш час вся «білоруськість» берестейців обмежується лише записом у паспорті. Все інше: мова, культура – не прищеплюється на берестейському дереві! Навіть білоруські пісні сприймаються із певним скепсисом...

– *Скільки вам було років, коли вас заарештували?*

– Заарештували мене у 1952 році, коли мені було лише дев'ятнадцять. Якихось доказів моєї підпільної діяльності у чекістів не було. Хіба що одне їх насторожило: у моїх школярських архівах переважала українська мова. Коли мене запитали, чому я пишу українською, я відповів: «Бо я українець!» На той час це був злочин. Військовий трибунал Пінської області дав мені 25 років таборів.

– *Лише за мову?*

– Мабуть, врахували мою незалежну поведінку під час слідства. Будучи гордим хлопцем, я вдарив слідчого під час допиту. Точніше, сильно штовхнув його. Звичайно, таке не прощалося.

– *А про що вас запитував слідчий?*

– Про всіх національно свідомих людей, що жили у нашому селі. Ось ваша газета передрукувала статтю «Незасомовне вбвство» з «Нашай Нівы» («НБіН», № 4/2004). Її автором є головний редактор Андрій Динько. Так ось його дядько викладав мені математику. І чекісти постійно запитували мене: чи не цей учитель зробив з мене українського націоналіста?

– *Вони мали підстави так говорити?*

– Так, Диньки були свідомими українцями! Родом вони з Південного Підляшшя. Якщо мені не зраджує пам'ять, їхнє село називається Костомолоти. З того ж села походили і брати Дмитріюки – будителі українського духу на Берестейщині. Старший брат Василь Дмитріюк був навіть послом до польського Сейму, захищав інтереси всього українського населення передвоєнної Польщі. Так ось, дядько Андрія Динька, дійсно, був свідомим українцем, хоча й поводив себе дуже обережно. Його постійно провокували кагебісти.

— І все ж, чи не забагато 25 років для молодого хлопця, фактично школяра?

— А тоді багатьом давали 25 років ув'язнення. Український дух на Берестейщині викорінювався нещадно! Пізніше, в таборах, я зустрічав сотні берестейців, що сиділи за український націоналізм. А з нашого Іванівського району їх було, мабуть, найбільше.

— А етнічні білоруси також сиділи?

— Зустрічав їх чимало. Один служив у білоруській поліції, інший — на прізвище Романчук — входив до групи «Північне саяво», що готувала повстання на Інті. Їх половину розстріляли, а він якимось дивом залишився живим. Я його зустрічав в таборі вже під час свого другого строку. Він «досиджував» свій 25-річний термін. Цей Романчук був стриманим, неговірким, про його погляди і переконання важко щось було сказати. Але знаю, що у своїх валізах він перевозив всі 12 томів Білоруської енциклопедії, тобто був «фанатом» білоруської справи. Родом він був з Барановичів. Це також Берестейська область, але вже білоруська етнічна територія. Був ще білоруський націоналіст на прізвище Остріков. Той хотів мене «переагітувати» на білоруса. Одним словом, було й білорусів чимало, та все ж значно менше, аніж, скажімо, естонців. Хоча Естонія в десять разів менша, ніж Білорусь, за кількістю населення, але естонці були ледь не в кожній бригаді, естонську мову чути було скрізь! Якщо ж говорити конкретно про Берестейщину, то до таборів кидали переважно українців за свої національні переконання. Через рік після мого арешту з нашого села посадили цілу групу селян, які допомагали повстанцям. Хоча у 1953 році повстанці вже покинули цей регіон, але селян все одно посадили. Очевидно, хтось видав.

— Виходить, український рух був досить потужним, раз «садили» цілими групами?

— І рух був сильним, але й садили дуже активно! Хоча найобережнішим вдавалося побути на волі декілька років, не припиняючи своєї діяльності. Як приклад можу назвати легендарного повстанця Сікору. За п'ять кілометрів від нашого села була велика криївка, де переховувалися українські партизани. В 1947 році її вистежили, оточили і повстанцям довелося прийняти бій. Загинули всі, тільки оцей Сікора якимось

чином вискочив через потаємний лазі, майже роздягнений, взимку подолав 30 кілометрів лісами та бездоріжжям, аж поки не добіг до запасної «явочної» квартири.

До речі, господаря цієї «явочної» квартири я випадково зустрів в Інті. Розповідаю йому про Сікору і про цей випадок, а той каже: «Так це ж до мене Сікора прибігав тієї ночі!» Тоді ми вияснили деякі подробиці тієї майже неймовірної втечі. Виявляється, Сікора біг на південь і свій порятунок знайшов вже на території України, у Зарічянському районі Рівненської області. Українсько-білоруський кордон він перетнув вночі і босоніж! Ось такі неймовірні випадки траплялися. Але сам той факт, що селянина, який надав притулок втікачеві, згодом посадили, говорить про те, наскільки масовими були репресії чекістів, наскільки важко було уникнути концтаборів, а то й розстрілу. І тим не менше, дивом врятованому Сікорі вдалося пробути на свободі ще цілих п'ять років! Одне його ім'я наводило жах на фінансових агентів та інших представників радянської влади півдня Берестейщини та прилеглих районів Рівненської та Волинської областей.

— Люди потерпали від фінагентів?

— Значною мірою, хоча й не лише від них. Поміrkованих, совісних людей Сікора не чіпав. А ось тих, хто нахабнів, вислужуючись перед начальством, лякав так, що надовго відбивав охоту з'являтися в лісових селах та на хуторах.

— Повернімося до вас. Ви відсиділи весь термін, всі 25 років?

— Можливо, мені пощастило, бо після смерті Сталіна багато справ було переглянуто і великий відсоток в'язнів повідпускали на свободу. Це було вже в 1956 році, коли Хрущов повалив Берію і розвінчав культ особи Сталіна. Почалася так звана «відлига». Але згодом ми зрозуміли, що імперія продовжує існувати, отже, за вільну Україну все одно доведеться боротися. Зрозуміли й те, що найкращі, найвідданіші борці за свободу Батьківщини зосереджені саме тут, в Інті. Звичайно, дехто відразу поїхав в Україну, дехто (як я, наприклад) повинен був залишатися на поселенні. А хтось залишився для того, щоб заробити собі бодай на якийсь одяг та хоч трохи грошей на дорогу. Бо більшість людей після таборів були голі й босі. З тих, хто залишився, ми створили українську підпільну групу «Об'єднання».

— Невже люди не втомилися від боротьби? Невже не хотілося спокійного життя на рідній Україні?

— Звичайно, таких, що вирішили відійти від боротьби, було чимало. Але ж врахуйте: українців в концтаборах було дуже і дуже багато! Десятки, сотні тисяч, а може, навіть мільйони! Тож знайти серед них незломлених, нескорених було зовсім неважко. Тож ми в Інті створили невелику підпільну друкарню, друкували листівки, а наші активісти везли їх в Україну і там поширювали.

— Отже, Камі АРСР стала чимось на зразок маленької Канади. Українське слово тут вирувало, може, й активніше, ніж на материковій Україні?

— Тут просто було більше сильних духом і внутрішньо вільних людей. Сказати, що культурне життя «вирувало» було б перебільшенням; адже все робилося, аби його не було зовсім. Тим не менше, я зібрав у Інті багато чудових творів українських поетів. Вийшов цілий зошит. Шкода, що він потім потрапив до рук КДБ.

— Вашу організацію викрили?

— Так, вона проіснувала з 1956 по 1959 рік. Мене заарештували у липні 1959 року, а вже 10 жовтня 1960 року мене засудили на новий термін: 12 років позбавлення волі. Цей строк я відсидів «від дзвінка до дзвінка», бо вважався вже небезпечним державним злочинцем.

— Ось так, — посадили вас майже випадково, а стали «державним злочинцем». Не прикро було, що так склалася доля?

— Ні, я був не з полохливих, розумів всю злочинну суть більшовицького режиму. Хотів боротися за правду, за свій народ. А «вчителів» у таборах було досить: і петлюрівці, і скрипниківці, і бандерівці. Всі контактували між собою і всі мріяли про незалежну Україну. Ні, я не шкодую, що життя склалося саме так. Не шкодую! Тим більше, що мені вдалося дожити до незалежності рідної України.

— Ваша організація була великою?

— Усього з друзями, однодумцями, родичами, тобто з людьми, які знали про її існування та час від часу допомагали, — близько сотні чоловік. Але керівне ядро було невеликим — щось близько десяти активістів.

— А як вдалося зробити друкарню? Десять викрали шрифти?

– Ні, не викрали. Все зробили власноруч. В цій справі багато допоміг Василь Бучковський. Це був справжній народний умілець! Мав золоті руки. А от ноги мав скалічені, оскільки свого часу вистрибнув з вікна четвертого поверху управління КДБ у Львові. Зробив це тому, що боявся під час тортур видати когось із побратимів. Але залишився живим, хоча й зламав ступні обох ніг та пошкодив нижню частину хребта. Його трохи підлікувати і відправили до концтабору. Незважаючи на важкі випробування, Василь Бучковський дожив до незалежності України. Помер він у селі Борова Фастівського району Київської області у 2001 році.

– В таборах на Інті були не лише українці?

– Звичайно. Було дуже багато прибалтів: естонців, латишів, литовців. Їх називали «лісовими братами». Чимало було і власовців.

– А які були стосунки між політв'язнями?

– Між нами і прибалтами стосунки були дуже добрими. Як-не-як «союзники», товариші по боротьбі. Хоча незначні побутові конфлікти були і між нами. Тим більше, що кожна сторона активно захищала свої інтереси. Особливо дружніми були контакти з литовцями. Ми часто разом відзначали свої національні дати: і наші, і їхні.

– Чому саме з литовцями були такі стосунки?

– Важко сказати. Очевидно, було декілька причин. По-перше, було багато спільного в наших проблемах. Вони, як і українці, потерпали від поляків. Зате добре, як і ми, знали польську мову, та й за характерами були ближче до слов'ян: комунікабельні, товариські, щирі. З ними легше було порозумітися, аніж з естонцями. А найбільше, думаю, нас об'єднувала спільна історія. Адже значна частина України колись входила до Великого Князівства Литовського. Фактично це була федеративна держава, а староукраїнська мова виконувала в ній роль державної мови.

– А естонці були дуже гордими і замкнутими? Кажуть, що вони дуже повільні?

– Вони трималися дещо відособлено, тому складалося враження, що трохи замкнуті. Але між собою вони завжди тісно контактували. Нерідко сміялися, жартували, були дуже емоційними. І те, що вони дуже повільні, – скоріше, міф. До речі, що кидалося в очі: і серед

литовців, і серед естонців, і серед латишів було дуже багато інтелігентних, освічених людей. Якщо ж говорити про власовців, то серед них було багато людей, ображених радянською владою. Саме тому вони, рятуючи своє життя, погоджувалися служити Гітлеру. Хоча і його не любили, звичайно. Нас власовці розуміли краще, ніж будь-хто з росіян. Адже й самі свого часу побували у безвихідній ситуації, тому й розуміли безвихідь українців у Другій світовій війні. Нашу збройну боротьбу проти більшовиків вони не сприймали як щось екстраординарне. А були ж такі росіяни, які вважали українців зрадниками «єдиноміслимських» ідеалів. Не зважаючи на те, що й самі були ув'язненими, тобто були безправними жертвами більшовицької імперії.

– Ознака тих часів – внутрішньонаціональна солідарність. Інколи навіть між в'язнями і конвоїрами виникала взаємна симпатія! Один з політв'язнів розповідав мені, як зворушив його вчинок молодого конвоїра-українця: той, дізнавшись, що молодий симпатичний оунівець сидить за нееньку-Україну, за щастя народу, просльозився і дав йому крадькома кілька цукерок-льодяників. Ця символічна нагорода там, у концтаборі, була ціннішою від ордена! Адже радянський українець зрозумів націоналіста, «западенця» і (як втовкмачувала тоді офіційна пропаганда) – ворога народу.

– Так, співчуття для нас значило дуже багато. Коли у 1960 році нас везли на суд, молодий солдат-конвоїр, грузин за національністю, гарячково нас інструктував: «А вы говорите, что боретесь за социалистическую Украину!» По всьому було видно, що він симпатизував українцям, і все його єство грузинське протестувало: як же можна посадити за любов до Батьківщини? Наївними були його настанови, але нам було приємно.

Якщо ж говорити про українців в Радянській Армії, то звичайно ж, були і серед них патріоти. В таборах я чув про такий випадок: в 1951 році український військовий льотчик згуртував навколо себе невелику групу офіцерів-українців. Він навчав їх льотній справі, готував з них справжніх повітряних асів. Але й вів певну «виховну» роботу: мовляв, служити будемо не Кремлю, а рідній Україні! Хтось доніс, і підпільне українське «льотне училище» припинило свою діяльність. Цього висококласного

льотчика-винищувача засудили і розстріляли, а ще кілька чоловік отримало великі тюремні строки.

– Дуже цікава інформація! Якби її було більше, то цей факт можна було б використовувати у льотних училищах незалежної України. А як же ще виховувати молодь?

– Так, це цікавий випадок, і розповів мені його Олекса Гірник. На жаль, подобиць я не знаю. Хіба що таке запам'яталося: ця українська група діяла на території однієї з льотних частин Калінінградської області. А взагалі, в таборах ГУЛАГу поховано величезний пласт української історії.

– Володимире Гнатовичу, про ваш «Словник Берестейщини» повідомлялося у багатьох газетах. Яка доля словника на території Білорусі?

– Там він вилучений з усіх бібліотек. Фактично це заборонена книга.

– Влада боїться поширення українських ідей?

– Так, адже словник фактично доводить український етнічний характер значної частини Берестейщини. Якби Білорусь була демократичною державою, то там неминуче почала б відроджуватися українська мова. Поліщуки знали б і білоруську, були б лояльними громадянами Білорусі. Але отримали б шанс і на збереження рідного.

– Вам не прикро, що стільки зусиль витрачено на марне?

– Я думаю, що диктатура Лукашенка не вічна, і берестейці колись отримають можливість вивчати рідну мову. До речі, зараз я працюю над другим томом «Словника Берестейщини». Він уже майже готовий. Сподіваюсь, що і перший, і другий томи знайдуть свого читача.

* * *

А закінчити хочу оптимістичним віршем берестейського поета Антона Цвида:

Лине й досі громів перегук,
Що над Руссю Червоною нісся,
Ще не вмерло моє Полісся,
Не зреклися його журавлі!

Сергій ЛАЩЕНКО, Львів



Читаймо сучасну українську літературу!

Думаю, не треба Вас, Дорогі Читачі „Над Бугом і Нарвою”, переконувати, що читати треба і варто. Книжка оборониться сама, також в боротьбі з засобами масової культури. Звідки цей оптимізм? Ось переконала мене у цьому моя, тоді восьмирічна, донька. Коли я здивована завважила, що вона читає книжку, котра була основою фільму, який недавно оглядала, вона мені відказала, що книжка є цікавіша, бо читавши можна уявляти як виглядають герої, місця подій, а фільм це все краде, обмежує нас.

У нас, підляшан, доступ до живої літературної мови також обмежений. Зрозуміло, можна і треба дивитися українське телебачення, слухати радіопередачі та переглядати інтернетні сторінки. Але і так це не заступить нам книжок. Навіть діти, які вивчають українську мову, а не мають звички самостійно читати, дуже швидко втрачають можливість користуватися нею, а особливо писати. Ось і виходить – едукуємо, а авторів не прибуває. Багато з нас добре говорить літературною мовою та що, коли хтось говорить, а не пише? Щось це не так.

Коли читаємо швидко засвоюємо правопис, конструкцію речень, збільшуємо засіб слів. Зрозуміло, це ще не гарантує нам, що станемо письменниками чи поетами. Але авторами статей – чому ні? А можливо, хоч раз в житті напишемо листа, котрий не буде починатися від слів: *Bar-dzo Cię przepraszam, ale nie piszę po ukraińsku*.

Читаймо сучасну українську літературу. Вона нам допоможе віднайти себе в багатьох ділянках життя. Людина, яка віднайшла свою тотож-

ність це тільки половина успіху. Друга половина це тоді, коли вона зуміє включитися в суспільне і культурне життя свого народу. А як це подолати, коли хтось неписьменний?

Друга річ, це пізнання менталітету, наслідків історичних і суспільних подій, які залишили в людях по той бік кордону, тобто в Україні, свої сліди. Це розуміння впів слова жартів, іронії, чогось невловимого комусь, хто не знає реалій життя в Україні.

Я читаю практично все, що попаде мені в руки. Коли мала б прочитати щось по-польськи – очевидно критерії вибору були б зовсім інші.

Деякий час на полиці стояли три гарно видані книжки, привезені з минулорічного книжкового ярмарку у Тернополі. Тверді кольорові обкладинки просто притягають зір. А коли ще автор їх тобі підписав – виходить, що обов’язково треба прочитати.

Олександр Шевченко, автор „Аутсайдерів”, Наталка Очкур і її „Учора і завжди” та Андрій Кокотюха з його детективом „Повзе змія” стали на якийсь час моїми товаришами і передали мені багато почерез свої книжки. Мабуть і хтось з Вас захоче взяти в руку один із цих творів, які були нагороджені на Всеукраїнському конкурсі романів та кіносценаріїв „Коронація слова – 2004”.

Що мені особисто дало знайомство з цими творами?

Почну від „Аутсайдерів” Олександра Шевченка. Живуть серед нас мрійники. Я також до них належу. Чи однак кожна мрія, бажання повинні сповнитися? Відповідь здається цілковито однозначна – очевидно! Ось Шевченко доказав, що ні. Переконав мене, що є ціна, якої не вар-

то платити за таке сповнення. Друга тема до роздумів це аутсайдери – люди, які стоять осторонь життя, переживають в собі те, чим не є здібні поділитися з ближніми.

Зрозуміло, ніхто не стає аутсайдером на своє бажання. Герої переживають травматичні події. Після важких випробувань вони втікають у внутрішній світ. Що ж, кожний з нас буває таким аутсайдером. Добре, коли тільки буває, погано коли є. Розгляньмося навкруги, мабуть є серед нас люди, які вже не вірять у те, що хтось їх зможе зрозуміти. І пам’ятаймо – ніхто не стає аутсайдером добровільно, вистачить трішки розуміння і чиєсь життя знов набирає сенсу. А може не варто ставати причиною травми? Подумаймо – поки вдаримо когось так, що пізніше важко буде йому повірити людині.

Олександр Шевченко веде нас зі своїми героями в таємничий Ковилець. Тут виявляється, чому повість належить до жанру жахів. І хоч не закінчується оптимістично, я попри все вірю в силу добра, що в кожній людині жде пробудження і виведе її „стежкою Гришки” з мишоловки наших мрій і бажань.

Наталка Очкур виявилася жінкою дуже дотепною. До сліз не раз розбавив мене жарт, гра слів, чи описувана ситуація. „Учора і завжди” це суміш детективу і любовного роману. На мою думку, коли б детективну частину з нього викинули і залишили тільки роман, повість була б цікавішою. Та ще й сама конструкція книжки така, що видно, де кінчається роман, а починається детектив.

В „любовній” частині вражає гумор. Коли героїня, знеохочена світом промовляє: *В монастир піду, у від-*

повідь чує: *Маю надію, що в чоловічий.* Пані Роксолана, елегантна бабуса, перетворює Рогніду Святко з бридкого каченятка у лебедя. Мені дуже сподобалася саме пані Роксолана. Думаю, що коли б в дійсності було більше таких життєрадісних жінок – світ був би кращим. *Ти одягася як схиблена на релігії черниця* – повчала пані Роксолана, або переконувала Рогніду до чоловіків словами: *Скуштувавши одного разу гнилий апельсин, вважати, що геть усі помаранчі смердять пліснявою і огидні на смак – це дурниця.* І як їй не вірити? Або такий діалог:

– *Що з тобою трапилось принцесо? Твоя карета перетворилася на гарбуза?*

– *Гірше. Мій принц перетворився на пацюка.*

Книжка мене не особливо захопила, але приємно було провести вечір у товаристві пані Лани, яка наказувала своїм ближнім не плакати після її смерті, а випити вино на її могилі та хотіла ще замовити чоловічий стриптиз, але передумала, бо, мабуть, живим було б незручно. Не підходьмо аж так поважно до життя. Воно швидко пролітає. Живемо тільки раз і живемо для себе, а не для людей. Пані Роксолана намагається нас переконати, що не варто класти себе в могилу ще за життя. А ця могила це саме всі наші страхіття – „що подумують люди?!“.

Андрій Кокотюха відомий автор детективів. „Повзе змія“ це трилер, який переконує нас, що вірші це ще не завжди означає кохання. Фактично важко від нього відірватися. Мені цікаво було пізнати з цієї книжки мову вулиці. Вже знаю, хто це мент, що це „бабло“. А хто здогадається, хто це „старлей“ та „опер“? Коли хтось любить як його лякають, або коли йому зізнаються в коханні почерез вірші – він потенційний читач Кокотюхи.

Дорогі підляшани, я поділилася з вами своїми враженнями від прочитаного. Зараз „мучу“ Андруховича. А ви? Що читаете?

Євгенія ЖАБИНЬСКА

Пишуть читачі!

Czytelnicy piszą!

Дорога Редакціє,

в моєму до Тебе листі, „НБіН“, число 83, мало бути: *забігав до редакції НС, як ще ноги носили!* При нагоді похвалюся своєю любов'ю до рідної, найріднішої мені в світі мови, бо й справді, чудова вона, у нас: *забігав до редакції, але по редакції забігав:* наголос на *і!* Так же само: *заходів по хаті, але до хати заходив; приносив їжу, одержу приносів; поводів і поводив!*

В Шевченкових „Гайдамаках“: *якби таки молодий, молодий, хоч по хаті поводів, поводів!* Але у Колесника: *тільки мовчазний жандарм, мов чорний корч посеред виру, стояв і байдуже поводив вусом!*

Підляшкам, поліщукам, волинякам такого наголосу не вчитися, він у нас з коліски прутяної, ге! Ми кажемо також *булі, взяли, дали, прийняли* тощо! Говоримо так саме, а не *бу'ли, а не взя'ли, а не да'ли, а не прийня'ли, о!*

Звичайно, в пісні може бути: *серп узя'ла, хліб забула, таки Гандзя вдома бу'ла!* Або *один да'ла, другий да'ла, на третьому стала...*

Щастя: нам!!!

З пошаною до „НБіН“:
О[стап] Л[апський]

Варшава, 9 травня 2006

Онучник

*Їхав возом по селу
зуюючи: винось онучі!*

*Заклик зичний
розворушив село,
металася по хаті матінка,
иматтЯ шукав по закутках
і я: рад метушні?!*

*Вже знаю:
жиди ми любили?!*

*Цігана І/Киризюк,
співець Північного Підляшшя,
палко полюбив: за скрипку?!*

*Туполобим висновок такий:
любов властива українцям?!*

1 травня 2006/Тарнівська Руда

Союз українців Підляшшя висловлює щире подяку Генеральному консульству України в Люблині

за передання шкільних підручників для навчання українських школярів на Підляшші, а також літературознавчої літератури, альбомів, CD-дисків та карт для бібліотеки нашої організації.

Головна Управа
Союзу українців Підляшшя

У неділю 6 серня 2006 р.
у Св'ято-Троїцькому соборі в Гайнівці
стали під вінець

Йонна Бура та Данило Громацький

Від щирого серця бажаємо Вам щоб Ваш життєвий
шлях був переповнений взаємною любов'ю,
сімейним щастям, миром та злагодою.

На многії і благії літа!

Друзі з Люблина та Підляшшя

Хроніка літніх українських подій на Підляшші

„Дні Білостоку”

З приходом літа почалися у регіоні масові пленерні заходи. На багатьох із них були присутні українські, передовсім музичні, акценти.

3 20 по 25 червня у Білостоці проходили XI „Дні Міста”, один з найбільших заходів організованих у столиці воєводства. У його рамках, 24 червня, відбулося пленерне видовище „Музичні городи Тосканії”, за участю оркестру Львівської філармонії. На концерті, який відбувався на Театральній площі міста, можна було почути відомі твори іспанської, віденської та італійської оперної музики. Разом зі львівським оркестром виступили польські солісти: Ізабелла Тарасюк і Алам Жак.

Оркестр Львівської філармонії гастролює по майже всіх країнах світу. Багато разів побував у Польщі, передусім у Варшаві. До Білостоку приїхав уперше.

На концерті „Музичні городи Тосканії” були присутні гості з міста Бар в Україні. На „Дні Міста” вони приїхали на запрошення Міського управління у Білостоці у рамках взаємної співпраці.

Пленерне видовище організував Білостоцький осередок культури.

Харківські лялькарі у Білостоці

Також у рамках „Днів Білостоку”, з 20 по 25 червня проходив III Міжнародний фестиваль лялькових шкіл. На цей захід, який відбувається раз на два роки, приїжджають найкращі школи ляльок з цілого світу. Це нагода для зустрічей, спостережень, дискусій поміж молодими артистами багатьох країн, які вирішуватимуть про майбутній вигляд європейського театру ляльок.

Від самого початку на фестивалі присутні викладачі та студенти третього і четвертого курсів Кафедри театру ляльок Харківського державного університету мистецтв ім. Івана Котляревського. Це єдина в Україні школа, яка веде навчання акторів-лялькарів, а також режисерів театру ляльок. Її знають і цінують у ляльковому товаристві не лише в Україні, але й у світі.

На білостоцькому фестивалі харківські лялькарі виступили з українською п'єсою за мотивами твору Олександра Олеся „Патріот”. Вистава розповідає про те, що навіть найкращу ідею не можна запроваджувати насильницькими методами. З огляду на натяки на „помаранчеву” революцію, її презентація в Україні викликала контрверзи. Крім того у рамках фестивалю відбулася презентація школи, що дозволило зазнайомитися з досягненнями та напрямками розвитку лялькарства в Україні.

Кафедра театру ляльок Харківського університету була однією з 15-ти учасників сьогорічного фестивалю. Захід організував Факультет лялькового мистецтва Театральної академії у Білостоці.

Малярський пленер „Стопкі”

Літо, крім музичних концертів, є так само часом артистичних пленерів. Підляшші, з його культурно-природничими цінностями, які вирішують про атракційність цього регіону – то часте місце зустрічей артистів різних країн – зокрема найближчих сусідів, у тому числі й з України.

Уже вчетверте українські артисти, поруч із польськими і білоруськими художниками, різьблярами та графіками (загалом

23 осіб) зустрілися на Міжнародному пластичному пленері „Стопкі”. З 29 червня по 8 липня у Тикоціні вони виконували праці, головною темою яких було відображення несамовитості, боротьби поміж добром і злом, зв'язків між реальним і нереальним світом. Організатором зустрічі було Громадське пресознавче товариство „Стопка” з Ломжи.

Новий повноважений у справах національних меншин

2 липня на посаді повноваженого у справах національних і етнічних меншин при Воєводському управлінні у Білостоці почав працювати Лешек Колесьнік. Йому 60 років, він за освітою соціолог і журналіст. У роках 1974-1990 працював публіцистом у „Вибірчій газеті” і займався рільничою тематикою. З 1994 р. був пресовим представником трьох чергових президентів Білостоку. Це багатолітній член ZSL, згодом PSL, зараз безпартійний. З національними меншинами досі не працював. На посаді повноваженого у справах національних меншостей заступив Марка Ліберадзького.

„Гілочка – чотири пори року”. Весілля

7 липня ансамбль „Гілочка” з жіночим фольклорним колективом з Черемхи-села реалізував третю частину проекту „Чотири пори року”. Тим разом – це був запис традиційної весільної обрядовості, а точніше – обряду випікання короваю. У давнину він був одним з найважливіших весільних ритуалів, який відкликувався до притаманного хліборобському суспільству культу хліба, символу життя і достатку. Від його випікання починала-

ся в українській традиції головна частина весілля. Так було й на Підляшші, де особливу шану хлібові селяни віддавали майже на кожному етапі весілля – коровай був невід'ємним атрибутом сватання, з цілим барвистим ритуалом випікали його у весільну суботу та ділили в неділю, хлібом батьки вітали молодих після вінчання, тощо.

Однак, на Підляшші не скрізь збереглися ритуали пов'язані з короваєм. Місцевістю, у якій представники старшого покоління ще й нині дуже добре пам'ятають звичай пов'язані з випіканням весільного печива та пісні, якими вони супроводжувалися, є Черемха-Село.

Пам'ять про давні весільні ритуали зберігається в основному завдяки місцевому жіночому колективу, який обряд випікання короваю залучив до свого репертуару. Нераз жінки з цього ансамблю виступали з ним на різних заходах, в тому числі на організованому Союзом українців Підляшші „Перегляді весільних та ліричних пісень” у Кліщелях. Свої знання вони передають також наймолодшому поколінню. Йдеться тут в основному про співпрацю з колективом „Гілочка” з Черемхи, з яким старші співачки не раз приготувлювали на різні заходи весільну програму. Третя частина проекту „Чотири пори року” була черговою спільною ініціативою. Старші і молодші виконавці відтворили процес випікання весільного хліба, доповнюючи ритуальні дії відповідними піснями. Як і колядки та веснянки, коровайний обряд знайдеться на диску, який буде завершальним результатом цілого проекту.

„Плотом через пуцу...”

У днях 3-6 липня у Рибаків над Нарвою проходили орельські варшати, на яких група пасіонатів будувала традиційний пліт (у підляській говірці „плуот”). Вони відбувалися у рамках ширшої програми „Плотом через пуцу, тобто коротка історія заселення та експлуатації Біловезької пуці”, якої автором є Об’єднання „Спадщина Підляшшя”. Її головною метою є відтворити традиційний спосіб сплаву дерева та зацікавити ширший загал історією орельства.

На Підляшші головними дорогами транспорту були в давнину найбільші річки регіону Нарва і Наровка. До Другої світової війни сплав дерева відбувався регулярно, а після неї, до 1950 рр., підляшуків використовували цей спосіб транспорту передусім на власні потреби, сплавляючи дерево до тартака у Страблі. Сьогодні пам’ять про орельство в нашому регіоні відходить у минуле, разом з колишніми орелями з надрічних і пушанських сіл.

Першим етапом проекту була документація всього, що пов’язано з орельством у долині Нарви. Проходила вона в основному по черзі розмови зі старшими мешканцями наднарв’янських місцевостей, які пам’ятали цей традиційний спосіб сплаву дерева, рідше з тими, які ще самі ним займалися. У проект включилися історики та любителі регіональної історії, які в архівних джерелах збирали матеріали про орельство на Підляшші. Ці знання було використано під час відтворення процесу пов’язаного з будовою плота.

Відтворення колишнього вигляду плота, крім збереження частини підляської традиції, має сприяти розвитку туризму в долині Нарви. Проект „Плотом через пуцу...” Об’єднання „Спадщина Підляшшя” реалізує у співпраці з Іміною Нарва,

Підляським музеєм у Білостоці та Кам’янецьким центром позашкільної освіти.

„Дні Нарви”

Підсумком варшатів у Рибаків були I „Орельські зустрічі”, які 8 липня відбулися у пленері річки Нарви. Пройшли вони разом із VII „Днями Нарви”, одним з найбільших пленерних заходів у містечку. У їх рамках відбулося відкриття виставки „На плоти”, промоція книжки про сплав дерева, та презентації традиційного ремесла пов’язаного з обробкою дерева. Крім того можна було познайомитися з іншими народними ремеслами – ковальством, гончарством, виплітанням із соломки, ткацтвом. Свої вміння та виробу показували творці з Підляшшя та україномовної Берестейщини в Білорусі. Для учасників приготовано також численні покази, гри і забави в орельській пристані та в таборі середньовічних воїв. Натомість ввечері відбулися музичні концерти. Іміну Нарва презентував дитячий ансамбль „Зараночка” з Лосинки. Веде його Марія Радчук, яка родом з українського Полісся. У репертуарі групи як білоруський, так і український фольклор.

Крім „Зараночки”, яка щойно починає співати, виступили й справжні музичні професіонали – український „Ранок” з Більська – його вокальна і танцювальна групи. „Дні Нарви” організували Нарв’янський осередок культури і Об’єднання „Спадщина Підляшшя”.

Біловезьке „Переточе”

29-30 липня в амфітеатрі у Біловезі відбулися Біловезькі артистичні інтеграції „Переточе 2006”. Уже вчетверте на заході, якого організатором є фундація „Церковна музика”, пролунали співи різними мовами, у тому числі й українською. Підляську музичну традицію представляв

жіночий народний колектив „Збучанки” зі Збуча. Група існує 10 років і виконує автентичний, як календарно-обрядовий, так і побутовий фольклор свого села. Натомість українські народні пісні у сучасній, молодіжній аранжувалі виконала у Біловезі „Горпина” з Ольштина, чи не найпопулярніший український фольклорний ансамбль у Польщі.

„Переточе” відбулося у рамках проекту „Польсько-білоруські презентації культури Великого князівства Литовського”, який фінансований за кошти Європейського фонду регіонального розвитку в рамках „Програми сусідства Польща-Білорусь-Україна” та з бюджетних грошей під патронатом Євро регіону „Біловезька пуца”.

„Фольклорні зустрічі” у Пухлах

Також 30 липня у Пухлах над Нарвою відбулися II „Фольклорні зустрічі”. Виступили на них українські і білоруські колективи з Підляшшя, однак захід здомінувала українська народна пісня у виконанні як молоді, так і старших виконавців. З українським репертуаром презентувалися: „Гілочка” з Черемхи та „Родина” з Дуб’яжина, а також „Кривчанки” з Кривця, „Дубини” та „Зараночка” з Лосинки. „Фольклорні зустрічі” організував Нарв’янський осередок культури.

Варшати підляських ансамблів

З 31 липня по 5 серпня у Дубичах Церковних проходили музично-танцювальні варшати двох дитячих українських колективів. У місцевій початковій школі працював „Ранок” з Більська – його вокальна і танцювальна групи, натомість в осередку на Бахматах – „Гілочка” з Черемхи. Метою тижневих репетицій було розвивати репертуар та досконаліти техніку співу і танцю.

Для дітей варшати – це тяжка праця, по кілька годин у день, але й відпочинок серед сільських підляських краєвидів.

З вокальними ансамблями працював Юрій Ковальчук з „Горини” з Рівного, фахівець від поліського автентичного співу. Це вже його треті варшати з молодими співаками з Підляшшя, під час яких він зосереджується на творах з Полісся та манері їх виконання. Однак, під час таких зустрічей молоді збагачують свій репертуар також підляськими піснями. Тим разом „Ранкові” дівчата вивчали з диску „Посто’янка з Подляшшя” пісню з Орішкова, звертаючи увагу на збереження не лише традиційного способу виконання, але й української підляської говірки. У планах групи – проведення експедицій по найближчих селах. Їхня мета – записати старовинний репертуар від носіїв автентичної музичної культури.

Крім вокальної, до Дубич Церковних приїхала й танцювальна група „Ранку”. З нею від кількох років постійно працює Борис Бунь з Зорі біля Рівного.

Варшати організував Союз українців Підляшшя.

„Музичні діалоги над Бугом”

5 і 6 серпня в амфітеатрі „Тополина” у Мельнику проходили концерти XVI „Музичних діалогів над Бугом”. Це найбільший пленерний захід у містечку, який промус його природничо-культурні цінності. Хоча починався він у 1991 році як польсько-українські музичні зустрічі, то від багатьох років це вже „Загальнопольські презентації культури національних меншин”. Однак, двохденні концерти над Бугом – це радше презентації культури різних народів, тому що виступають на ньому і польські ансамблі з Польщі, і українські з України,

Українська гомада Підляшшя щиросердечно вітає

**Його Високопреосвященство
Високопреосвященнішого АДАМА
Православного Архієпископа Перемиського
і Новосанчівського з нагоди
ювілею 80-річчя**

Довголітнє і витривале служіння, яке Ви приносите Святій Православній Церкві Христовій на Вашій рідній Лемківщині, є зразком та наукою для теперішніх та майбутніх поколінь. Прийміть ці вітання як виявлення нашої пошани і подяки за всевіддане служіння Церкві та українському народові. Нехай Всевишній Господь благословить Вам у Вашому архіпастирському служінні, дарує міцне здоров'я, скріпить віру, надію та любов, обдарує повнотою духовного миру і радості.



На многії та благії літа Преосвященніший Владико !

Щиро вітаємо

**Його Високопреосвященство Високопреосвященнішого АДАМА,
Православного Архієпископа Перемиського та Новосанчівського
зі знаменним ювілеєм 80-річчя.**

**Ваше витривале служіння на благо Православної Церкви та рідного українського народу
може бути зразком для наступних поколінь.**

**Бажаємо Вам, Високопреосвященніший Владико, здоров'я, всіх благ від Всевишнього,
багатьох духовних і тілесних сил для подальшої праці у Господньому Винограднику.**

Українське Товариство в Люблині

і білоруські з Білорусі. Також цього річчя не забракло презентації музики польської, української і білоруської, а крім того ромської, єврейської і російської, яку виконували старообрядці із Габових Грондів.

Важливе місце на заході займають презентації місцевого українського фольклору, від яких і почалися концерти першого дня, у суботу. Традиційно виступив ансамбль „Мельничанки”, який – за словами ведучих музичні діалоги – виконав виключно українські пісні. Виступив також народний колектив з Мощони Королівської, який наприкінці минулого року виник у селі, де відбуваються українські обжинки. Другого дня виступила натомість мельничанка Людмила Вишенко з інструментальною групою.

Взагалі на сьогоднішніх „Музичних діалогах над Бугом” ук-

раїнську культуру запрезентовано дуже широко. Протягом двох днів виступили тут ще: лемківський ансамбль пісні і танцю „Смерек” з Клішова к. Рудної, фольклорний колектив „Народна криниця” з Ніжина в Україні, який так само показався з танцями та піснями, козацький ансамбль „Верес” з Володимира Волинського, а також фольклорний „Хутір” з Гданська.

XVI „Музичні діалоги над Бугом” зорганізували спільно Гміна Мельник та місцевий Гмінний осередок культури, спорту і рекреації, при допомозі Білоруського громадсько-культурного товариства, а також – уперше після багатьох років – Союзу українців Підляшшя. Захід співфінансовано між іншими за кошти Європейського фонду регіонального розвитку в рамках „Програми сусідства Польща-Білорусь-Україна”.

„Гілочка – чотири пори року”. Жнива

16 серпня у Малинниках проходила реалізація четвертої частини проекту „Гілочка – чотири пори року”. Тим разом дитячий ансамбль з Черемхи з учасниками фольклорних колективів з Малинник і Красного Села відтворював традиційний жнивварський обряд, разом з піснями, якими він супроводжувався.

У традиційній сільській громаді жнива були найважливішою подією у продукційному циклі села. Крім практичного, мали вони також магічно-обрядове значення. Однак разом з цивілізаційним поступом і механізацією праці, не лише помінялася технологія роботи в полі, але й занепадав фольклор пов'язаний зі жнивками. Четверта частина проекту мала на

меті показати молодим дівчатам, як виглядала колись праця у полі, як її завершували, та які пісні тоді виконували. Учасниці „Гілочки” могли побачити, як робили перев'язло, жали серпом, ставляли перепелицю та її „оборували”. Самі також взяли участь у відтворенні колишніх жнивварських обрядів.

Реконструкція давніх підляських жнив та виконуваних під час них пісень завершила проєкт „Гілочка – чотири пори року”, якого автором є Славомір Савчук. У його реалізації взяли участь Союз українців Підляшшя, Гмінний осередок культури в Черемсі, Місько-гмінний осередок культури в Клішелях, Товариство любителів Клішчівської землі та фірма телевізійної продукції Юрія Місіюка, яка зреалізувала диск із записом усіх обрядів.

Людмила ФИЛИМОНЮК

На івана на купала



Б. М. Н.
 ІОАННОСЪ ХМЕОНОВЕ КС...
 НАТЕРЕ... ПИ... ТО...
 ЛІС...
 ВСКЕ...
 РОЗ...
 ІОАН...
 СТА...
 ВБЛИКНХЪ ЛНТІСКИХЪ...
 М...
 В...
 Ш...
 В...
 СТО...
 ТЕС...
 В...
 ТО...
 НА...
 З...
 ГО...
 ЗНА...
 С...
 Д...
 В...
 Л...
 П...
 С...
 Л...
 І...



Надмогильна плита Іванові Сопізі. Фото Ю. Гаврилюка (дивись стор. 35)